

Vision for genopførelse

BØRSEN

BØRSEN – Vision for genopførelse

Udgivet af:
Dansk Erhverv
Børsen
1217 København K
www.danskerhverv.dk

ISBN: 978-87-976010-8-2

Publikationen kan rekvireres ved henvendelse til
Dansk Erhverv: info@danskerhverv.dk

Redaktionen er afsluttet 25.02.2025

Forsidefoto: Børsen 1899.
Ukendt fotograf. Københavns Museum, ID 88984

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indledning

5	Forord ved Dansk Erhvervs adm. direktør
6	Christian IV's vision for Børsen
7	Om Christian IV og hans bygninger
9	Om opretholdelse af fredningen
10	Forord ved programlederen
12	Forord ved rådgivergruppen

Oversigtstegninger

15	Tegninger over hovedperioder i Børsens ydre
16	Plandiagrammer over udvalgte perioder

Vision

22	Vision for genopførelse af Børsen
23	Opsummering af bevaringsværdier, potentialer og rammer
26	Overvejelser over signifikans

	BØRSENS YDRE
32	Beskrivelse af Børsens ydre
34	De enkelte bygningsdele i det ydre
46	Konstruktion og materialer

	BØRSENS INDRE
50	Beskrivelser af hovedperioder i Børsens indre
57	Værdisætning af udvalgte rum
62	Væsentlige rum, som er forsvundet i Børsen
65	Overvejelser over Kaj Gottlobs ombygninger
69	Restaureringsfaglige overvejelser

	OM ANVENDELSE OG FREMTIDIGT INDHOLD
71	Dansk Erhvervs vision
72	Dansk Erhverv i Børsen
74	Overvejelser over fremtidig organisering og indhold i Børsen
76	Vision for fremtidig organisering i Børsen
79	— Den ny Børssal
81	— Frokostrestaurant
83	— Ny sal
85	— Under Spiret – loungeområde
87	Teknik og installationer

	KUNSTEN I BØRSEN
90	Hånd i hånd – om samarbejder mellem arkitekter, kunstnere og kunsthåndværkere
93	Vision for kunsten i Børsen
101	Børsens omgivelser

INDLEDNING

FORORD VED DANSK ERHVERVS ADMINISTRERENDE DIREKTØR BRIAN MIKKELSEN

Den 16. april 2024 sker det, der ikke må ske. Efter 400 år, hvor Børsen er gået fri af ødelæggende brande og bombardementer, står røgen nu op fra det nylagte kobbertag.

Fra gaden kan tv-vogne og bekymrede borgere følge med, mens ilden spreder sig. Og kl. 08.30, da det ikoniske dragespir styrter i asfalten med et brag, frygter mange – inklusive mig selv – at vi står til at miste hele bygningen.

Men den ultimative katastrofe afværges. Med en formidabel indsats fra myndighederne lykkes det ikke alene at redde malerier og kunstgenstande i sikkerhed, men også at forhindre flammerne fra at sprede sig til den østlige del af bygningen.

Da ilden har lagt sig, står næsten halvdelen af Børsen tilbage. Og i Dansk Erhverv står vi med en enorm opgave: For Børsen skal genopføres – no matter what.

Børsen er et af kongerigets fremmeste eksempler på levende kultur- og bygningsarv. For selvom Børsen siden 1624 har ligget lige dér, opført på en dæmning ud til Københavns Havn, har den også altid været en bygning i bevægelse. Ombygninger, tilbygninger, reparationer og restaureringer – meget er lagt til og trukket fra gennem 400 år.

At genopføre en bygning som Børsen kræver derfor ikke kun en kolossal håndværksmæssig indsats, før tårn, tag, tegl og tømmer igen kan udgøre en hel Børs. Nej, det kræver også et omfattende arkitektonisk arbejde med at definere, hvilken Børs der

skal stå tilbage, når genopførelsen er slut, og det sidste stillads pillet ned.

Med denne vision tegner vi med afsæt i historien vejen til en ny og stærkere Børs. En bygning, der efter genopførelsen og den igangværende restaurering er mere tro mod Christian 4.'s oprindelige tanker om Børsen. Og hvor nyt og gammelt bindes sammen i en form, der styrker bygningens arkitektoniske værdier.

Et team bestående af en række af landets dygtigste arkitekter og rådgivere har omhyggeligt kortlagt bygningens bevaringsværdier og potentialer. På dét grundlag har vi sammen formuleret en retning for, hvordan Børsen genvinder de tabte værdier, som Børsen med tiden havde mistet – også længe før branden.

Som ejere af Børsen er det vores generationsansvar at sikre, at Børsen igen bliver centrum for handel og erhvervsliv de næste 400 år, byggende på de oprindelige værdier om åbenhed mod omverdenen – såvel varer som mennesker.

I Dansk Erhverv ser vi frem til dialogen med både fredningsmyndigheder og omverden om, hvordan vi sammen bedst realiserer visionen for Børsen – med respekt for det, der har været, og med tanke på dem, der kommer efter os.

Christian IV's vision for Børsen

*“(…) Til Held og Lykke for
det danske Rige, Staten og Folket”*
og til
*“indbringende Brug for
Køber og Sælger”*

Med ordene her byggede Christian IV Børsen, der i 1624 kunne åbne sig mod verden gennem sin placering i sundet, sin karakteristiske arkitektur og sin detaljerede sandstensudsmykning. Med afbildninger af verdensborgere, der hilser alle velkommen, og med sit eventyrlige dragespir, der fangede blikket på lang afstand, udtrykte Børsen tydeligt kongens vision.

Indretningen var enkel, klar og overbevisende:

Ensartede boder på terrænniveau, kræmmersal herover og kornlager øverst. En generel karakter, der havde en bred anvendelighed.

Børsen blev opført som – og er vedblevet at være – et enestående, arkitektonisk værk. Ingen anden dansk bygherre har som Christian IV formået at udvikle nyt indhold, samle en pragmatisk funktion i en hel ny form og skabe et banebrydende udtryk – placeret i en også visionært tænkt bystruktur.

Dét er baggrunden for Børsens usædvanlig høje arkitektoniske, miljømæssige og kulturhistoriske værdi.

Christian IV og hans bygninger

I Christian IV's bygninger og genstande smelter det kunstneriske sammen med det visionære.

Bygningerne rummer både en stærk, strukturel enkelhed og et appellerende arkitektonisk udtryk, der har en bredde, som – på trods af det høje arkitektoniske niveau – rammer de fleste.

Christian IV's bygninger adskiller sig fra de fleste andre samtidige – og senere – bygninger på en række planer.

Det helt grundlæggende er, at man for alvor taler om *arkitektur*, om *bygningskunst*, når man taler om Christian IV's bygninger. Her er ikke alene praktiske indretninger og nydelige facader. Her er visioner på landets vegne; store visioner: Bygningerne skal bringe os alle sammen et bedre sted hen, om det så handler om at forstå mere om verdensrummet som i Rundetårn eller om at gøre landet rigere og stærkere ved at styrke købmandskabet som i Børsen.

I Christian IV's mest markante bygninger sammen-smeltes de nyeste strømninger fra den internationale arkitekturscene med velkendte byggetekniske principper og velkendte materialer. På en baggrund af en helt traditionel byggeskik udvikles et arkitektonisk udtryk der – ud over at tjene nye funktioner – også har sin helt egen eventyrlige karakter

Foreningen af et banebrydende indhold og et usædvanligt højt æstetisk niveau viser det vide udsyn, Christian IV besad. Han har opført bygninger, der i høj grad bryder med almindelige standarder både i indretning og i konstruktion. Bygningerne er både baseret på en solid sund fornuft, men rummer på samme tid noget meget højtflývende, nærmest sfærisk.

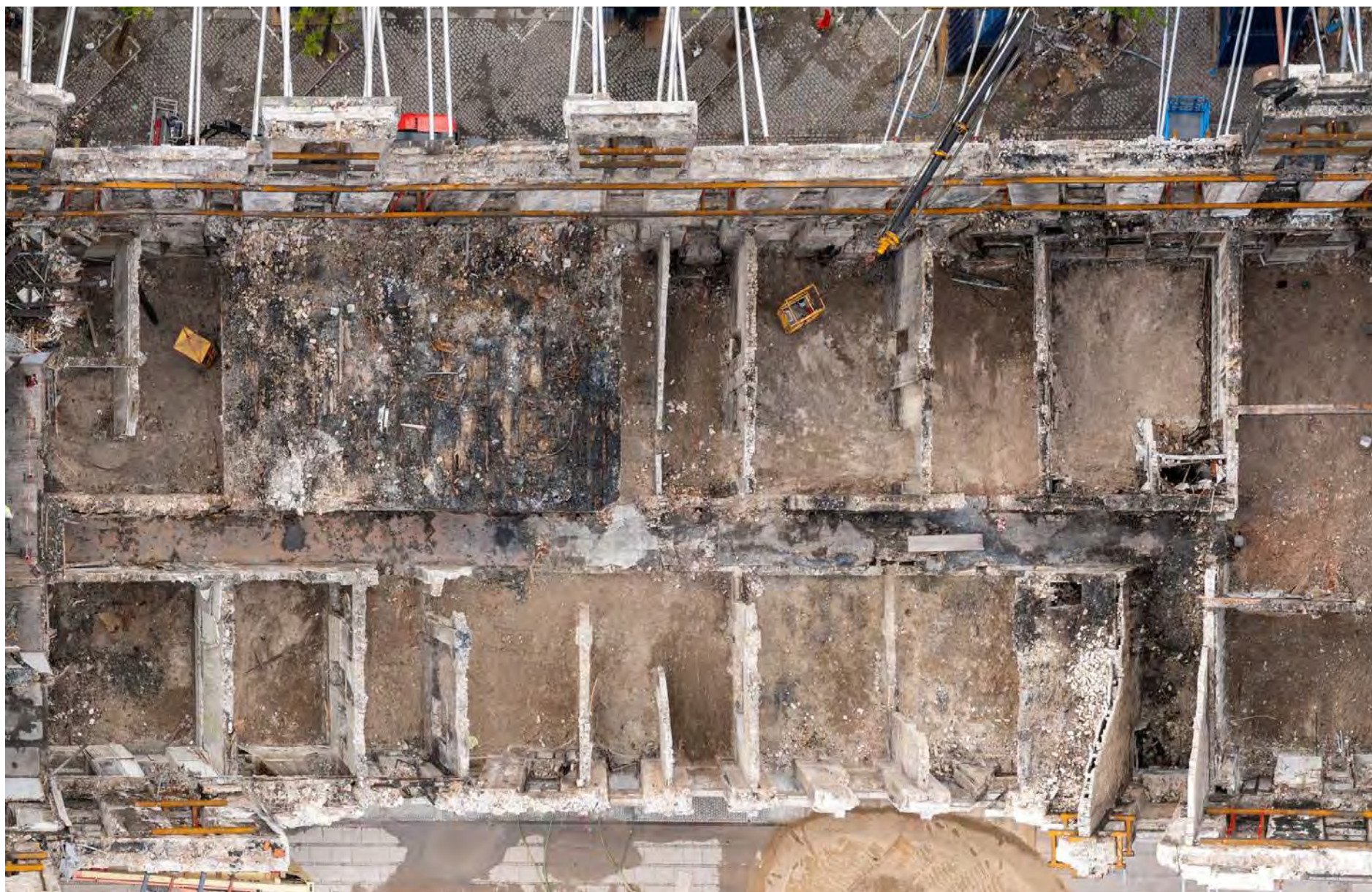
Det ses også i mange af kongens øvrige genstande; i hans seletøj og hestedækken er afbildet drager og planeter, han forbinder sig både tilbage i historien og helt ud i universet, alt på et æstetisk ypperligt niveau.

I Christian IV's bygninger og genstande smelter det kunstneriske sammen med det visionære. Kunsten er ikke dekoration, kunsten har en formidlingsopgave, som tages ganske alvorligt. I vores pragmatiske land er Christians IV's adfærd blevet forbundet med overflod; fortællingen er, at Christian IV med sine krige og omfattende byggeaktivitet forgældede landet og satte det overstyr. Men er det egentligt det, der er det væsentlige?

For ja, Christian IV byggede stort, han gik i krig og tabte, men han grundlagde også noget, der rakte længere ud over vores grænser end nogensinde før, og det kommer efterfølgende generationer til gode.

De væsentligste af kongens bygninger har en karakter og en betydning, der rækker langt ud over dem selv. De rummer både en stærk, strukturel enkelhed og et appellerende arkitektonisk udtryk, der har en bredde, som – på trods af deres høje arkitektoniske niveau – rammer de fleste.

Børsen er én af de bygninger. Tegnet, udviklet, ændret indtil den i det ydre helt opfyldte kongens ønsker, indtil det kunstneriske niveau ikke kunne nå højere. Det må have været en proces, der både har krævet et nært samarbejde med arkitekten, Steenwinkel, en stærk fornemmelse for kunstnerisk kvalitet og for løbende refleksion. En proces, hvor visionen hele tiden har været fulgt, men som indimellem har været besværlig og bekostelig. Men som har været afgørende for, at resultatet blev så vellykket, at vi ikke ønsker at miste det.

Dronefoto af Børsen efter branden. Dansk Erhverv.

OPRETHOLDELSE AF FREDNINGEN

Leif Hansen Arkitekt
Kronprinsessegade 42, 1. sal
1306 København K
Att. Leif Hansen

Sendt pr. e-mail til: lh@lharkh.dk

Slots- og Kulturstyrelsen

Kanmerichsgade 14
1611 København V
Telefon 33 95 42 00

post@slks.dk
www.slks.dk

25. april 2024

Slots- og Kulturstyrelsens udtalelse vedr. opretholdelse af fredningen og gyldighed af to afgørelser af 4. februar 2022

Kære Leif Hansen

Slots- og Kulturstyrelsen har modtaget din henvendelse af 19. april 2024, hvor du på vegne af ejer Dansk Erhverv, anmoder om styrelsens bekræftelse på gyldigheden af styrelsens tilladelser af 4. februar 2022. Anmodningen sker på baggrund af branden i bygningen d. 16. april 2024.

Slots- og Kulturstyrelsens afgørelser omhandler bl.a. facadearbejder inkl. nyhugning af sandstensdekorationer mv. (jour. nr. 18/00032-36), samt udskiftning af kobbertaget herunder istandsættelse af drægespiset (jour. nr. 18/00032-37).

Branden i Børsen har forårsaget omfattende skader på farnet og den vestlige del af bygningen mod Christiansborg. Brandmuren og den nye brandkammerstatning har forhindret branden i at brede sig til den østlige del af bygningen, men som følge af slukningsarbejdet vil der skulle udføres saneringsarbejder samt udbedning af skaderne, herunder røglugt samt forebyggelse af skimmel, som følge af det tilførte vand i forbindelse med slukningsarbejderne.

Det er Slots- og Kulturstyrelsens vurdering, at fredningen af Børsen, grundet bygningens enestående arkitektoniske kvaliteter samt dens væsentlige kulturhistoriske betydning som et af få bevarede handelsorienterede bygningsværker fra renæssancen, vil blive opretholdt. Dette uagtet skadernes betydelige omfang. Det lægges bl.a. til grund for vurderingen, at der med bevaringen af den intakte del (ca. 45 pct.) af Børsen findes et tilstrækkeligt udgangspunkt for at kunne gennemføre en rekonstruktion af den nedbrændte del bygningen på et tilstrækkeligt grundlag.

Slots- og Kulturstyrelsen har videre lagt til grund, at der ifm. igangværende restaureringsarbejder er udarbejdet et grundigt opmålings-, registrerings- og analysearbejde af bygningens konstruktioner og dekorative elementer, som kan sikre,

Side 2

at bygningens autenticitet og integritet kan opretholdes i forbindelse med en genopførelse.

For så vidt angår gyldigheden af de to afgørelser er det gældende, at begge afgørelser er truffet d. 4. februar 2022. Tilladelserne er fortsat gyldige i det omfang, de vedrører den tilbageværende del af bygningen, og således som det er aftalt i den proces, der er forløbet forud for branden.

Eftersom den østlige del af bygningen fremstår meget brandskadet, og væsentlige dele af ydermurene og de indvendige konstruktioner, herunder skillevægge, etagedæk mv., er gået tabt, er det Slots- og Kulturstyrelsens vurdering, at der skal indsendes et nyt projekt, der redegør for genopførelsen af denne del af bygningen. Dette følger bygningsfredningslovens § 10. Styrelsen har hermed ikke taget stilling til, i hvilket omfang eller hvordan bygningens interiør og kontorindretninger kan genskabes. Dette må afklares i forbindelse med indsendelse af projektet.

Såfremt I har nogle spørgsmål, er I velkomne til at kontakte os.

Venlig hilsen

Jesper Peter Jensen, Chefkonsulent
Amanda Andresen, Fuldmægtig, arkitekt

Fredede Bygninger
Center for Kulturarv

Kopi sendt til

Lars Daugaard, Dansk Erhverv: ladj@danskerhverv.dk

FORORD VED PROGRAMLEDER LARS DAUGAARD JEPSEN

Dansk Erhverv lyttede. Og er nu klar med visionen for Børsen.

3 datoer i april 2024, vil jeg huske alle dage.

Torsdag den 11. april.

Vi fra Dansk Erhvervs restaureringsledelse var denne forårsaften vært ved en god middag for Leif Hansens Arkitekter. Tegnestuen har på bedste vis varetaget rollen som Børsens husarkitekt i 17 år. Vi var ude at spise for at markere, at vi som hold, håndværkere, rådgivere og bygherre, havde kæmpet os on track med restaurering.

At restaurere et 400 år gammelt hus, er én uafbrudt kæde af problemløsning, men også takket været at fredningsmyndighed, Slots- og Kulturstyrelsen, prioriterede sagsbehandlingen, var projektet nu på tid, på kvalitet, og på budget!

Tirsdag den 16. april.

Med vores administrerende direktør, Brian Mikkelsen, i spidsen for ambulanceredere og politi og kolleger fra Dansk Erhverv får vi mere end 98% af kunsten i sikkerhed i Folketinget, bl.a. Børsmaleriet og Lorenz Frøhlichs fantastiske kultegninger fra Børssalen.

45% af Børsen reddes med en forbilledlig indsats fra Hovedstadens Beredskab. Nu er det ikke længere en restaureringsopgave, men en stor og kompliceret gengenopførelsesopgave. Kun facaderne og enkelte skillevægge i stueetagen i den ene halvdel af bygningen stod tilbage. Selv i den bevarede del har slukningsvandet og saneringen efterladt tydelige spor.

At se kollegerne stå bag politiets afspærringer og bare stille holde om hinanden, mens ilden fortærede vores arbejdsplads, og Christian den IV's fantastiske bygningskunst, var virkelig hårdt. Børsens drager, lindormene, der havde forsvaret Børsen mod brand i 400 år, gik tabt.

Torsdag den 25. april.

Vi får post fra Slots-og Kulturstyrelsen. En såkaldt udtalelse.

Uagtet skadernes betydelige omfang, opretholdes Børsens fredning. Det skyldes bygningens enestående arkitektoniske kvaliteter og dens væsentlige historiske betydning. Altså er Børsen fortsat landets første fredede bygning, fredet da Grossier Societet købte bygningen fra Frederik d. 7. i 1857.

Mens det stadig brændte på Børsen, var vi i Dansk Erhverv i dialog med bygherrer i ind- og udland, der også har stået i en stor krise. Vi havde brug for at blive klogere. At lære mest muligt på kortest mulig tid. Vi spurgte: Med den viden, du nu har, hvad ville du så have ønsket, du havde vidst før? Og alle svarede dét samme: Prioritér visionsarbejdet!

Vi oversatte det gode råd til: Kun med de dygtigste rådgivere, kan vi lykkes med at skrive dét næste kapitel for Børsen, der er ombygget adskillige gange og i 400 år har været i konstant forandring. Og kun med de dygtigste rådgivere, kan vi løfte vores generationsansvar, og til næste generation overlevere en bygning, der er Børsen. Og ikke blot en bygning, der ligner Børsen.

Styregruppen for visionen med Brian Mikkelsen, Morten Langager og Philip Willerslev-Olsen definerede opgaven: At udarbejde en vision for genopførelse af Børsen, hvor vi fra begyndelsen kombinerer visionen for Børsens ydre, indre og kunsten, så vi står med en sammenhængende helhed.

Og vi har samlet det stærkeste hold af eksperter: Arkitekterne Brian Laursen, Leif Hansen og Merete Lind Mikkelsen. Kunstrådgiver Jane Løvschall Dolmer. Og historiker Ulla Tofte.

Projektchef Katrine Terkelsen Roelsgaard har ydet sekretariatsbistand til ekspertgruppen, både her i København og ved at arrangere studietur til Neues Muesum i Berlin og Frauenkirche i Dresden.

Kolleger fra Dansk Erhverv har også prioriteret undervejs at give input. Det har været centralt i processen med at forene Børsens potentiale og erhvervslivets behov i morgen og i fremtiden.

Også Arkitektforeningen har med to velbesøgte medlemsmøder aktivt bidraget i samtalen om Børsens næste kapitel. Tak! Vi håber at fortsætte samtalen! Og fra Det Kongelige Akademi har både forskere og de arkitektstuderende fra Kulturarv, Transformation og Restaurering ydet en stor indsats med opmålinger og optegning af de bevarede og nedbrændte dele af bygningen.

Frøhlichs kultegninger fra Børssalen hedder Flid, Klogskab, Retfærdighed og Mod. Netop dét, har opgaven krævet. – Et stort antal arbejdstimer, flid! – En helt enorm faglig viden, indsigt og udsyn, klogskab! – Blik for at afveje alverdens hensyn, retfærdighed! – At skrive oplæg til det næste kapitel, mens alles øjne hviler på Børsen. Mod!

Med visionens klare udsagn tror vi på, at vi både kan nå målet og holde det i mange år fremover.

LARS DAUGAARD JEPSEN

Programleder for genopførelsen af Børsen og underdirektør i Dansk Erhverv, økonomi og finans

MERETE LIND MIKKELSEN, Arkitekt MAA

Arkitektfirmaet Merete Lind Mikkelsen. Specialist i bygningsfredning og udvikling af historiske bygninger. Tidligere enhedschef for Fredede Bygninger i Slots- og Kulturstyrelsen.

LEIF HANSEN, Arkitekt MAA

Leif Hansen Arkitekter. Specialister i restaurering af historiske bygninger. Fast arkitekt for Børsen i 17 år.

BRIAN LAURSEN, Arkitekt MAA

Leif Hansen Arkitekter. partner. Specialist i restaurering af historiske bygninger.

JANE LØVSCHALL DOLMER, Kunsthistoriker

Kunsthistorisk rådgiver, IN SITU og kunstrådgiver for Statens Kunstfond.

Fra visionsgruppens studietur til Neues Muesum i Berlin, november 2024. Fra højre Lars Daugaard Jepsen, Brian Laursen, Merete Lind Mikkelsen, Jane Løvschall Dolmer og Leif Hansen.
Fotograf: Katrine Terkelsen Roelsgaard

FORORD VED RÅDGIVERGRUPPEN

Formålet med visionsarbejdet

Arbejdet med visionen for Børsen har fundet sted i efteråret og vinteren 2024-25 og er foregået i samarbejde mellem arkitekter, kunstrådgivere og Dansk Erhverv.

Vi har i visionsgruppen haft som formål at tegne en så klar og robust linje for genopførelsen af Børsen, at den kan holde flere århundreder fremover. For at nå hertil, omfatter visionen derfor også overordnede principper for fremtidigt indhold og disponering af bygningen.

Rammer for arbejdet

Efter branden i Børsen i 2024 står omtrent halvdelen af bygningens indre udbrændt, omtrent en fjerdedel vand- og sodskadet mens omtrent en fjerdedel er intakt. I udgangspunktet bevares alle intakte dele og de dele af de vand- og sodskadede afsnit, som kan retableres uden videre.

Da arbejdet med visionen har til formål at skabe en klar linie for bygningen i sin helhed, har vi i visionen haft blik for alle bygningsfsnit for at sikre en sammenhæng mellem det bestående og det, der kommer til.

Arbejdets omfang

Arbejdet har omfattet arkivstudier, registreringer på stedet og analyser af både det oprindelige grundlag for opførelsen af Børsen, af tidligere perioder i bygningens historie og af de tilbageværende strukturer. Arbejdet er foretaget i det omfang, der har været nødvendigt for at kunne skabe visionen for genopførelsen. Der vil efterfølgende være nødvendig viden at hente i en gennemgribende arkivundersøgelse, som vil kunne bidrage til dybden af den efterfølgende

værdisætning, der er nødvendig for at begrunde en restaureringsholdning på rumniveau.

For overblikkets skyld er der i visionen kun medtaget eksempelgivende udsnit af forarbejdet, herunder værdisætning af hovedstrukturen.

Studierejse til Berlin og Dresden

Visionsgruppen har foretaget studier af tilsvarende projekter og har været på studierejse til Das Neue Museum i Berlin og Frauenkirche Dresden for at se og drøfte de meget forskellige tilgange, der ligger bag disse bygningers genopførelser. Drøftelserne har, blandt meget andet, ført til overvejelser over, hvorvidt selve branden særskilt skal kunne opleves i det ydre og i det indre. Konklusionen er, at mens Neues Museum stod som et af få tydelige vidnesbyrd efter verdenskrigen og derfor har en symbolsk betydning ud over landets grænser, har branden i Børsen ikke symbolsk betydning. Branden tillægges derfor ikke selvstændig værdi i visionen for genopførelsen.

Det ydre, det indre og kunsten

Visionen er opdelt i tre afsnit, som taler sammen, omend detaljeniveauet er ganske forskelligt.

Det tag- og facadearbejde, der var i gang da Børsen brød i brand, genoptages ud fra de tidligere udførte forarbejder og gældende tilladelser. Afsnittet vedrørende Børsens ydre har derfor primært karakter af en opsummering af de valgte tilgange til opgaven, dog med enkelte tilføjelser, som tydeligt fremgår af afsnittene vedrørende Børsens ydre og Børsens omgivelser. Afsnittene er udarbejdet af Leif Hansen Arkitekter, som også før branden har forestået restaureringsarbejderne på tag og facade.

Visionen for Børsens indre omfatter et kort overblik over de perioder, som har været særligt bestemmende for de tilbageværende bygningsudtryk, herunder et blik på de mest markante arkitektoniske tilgange.

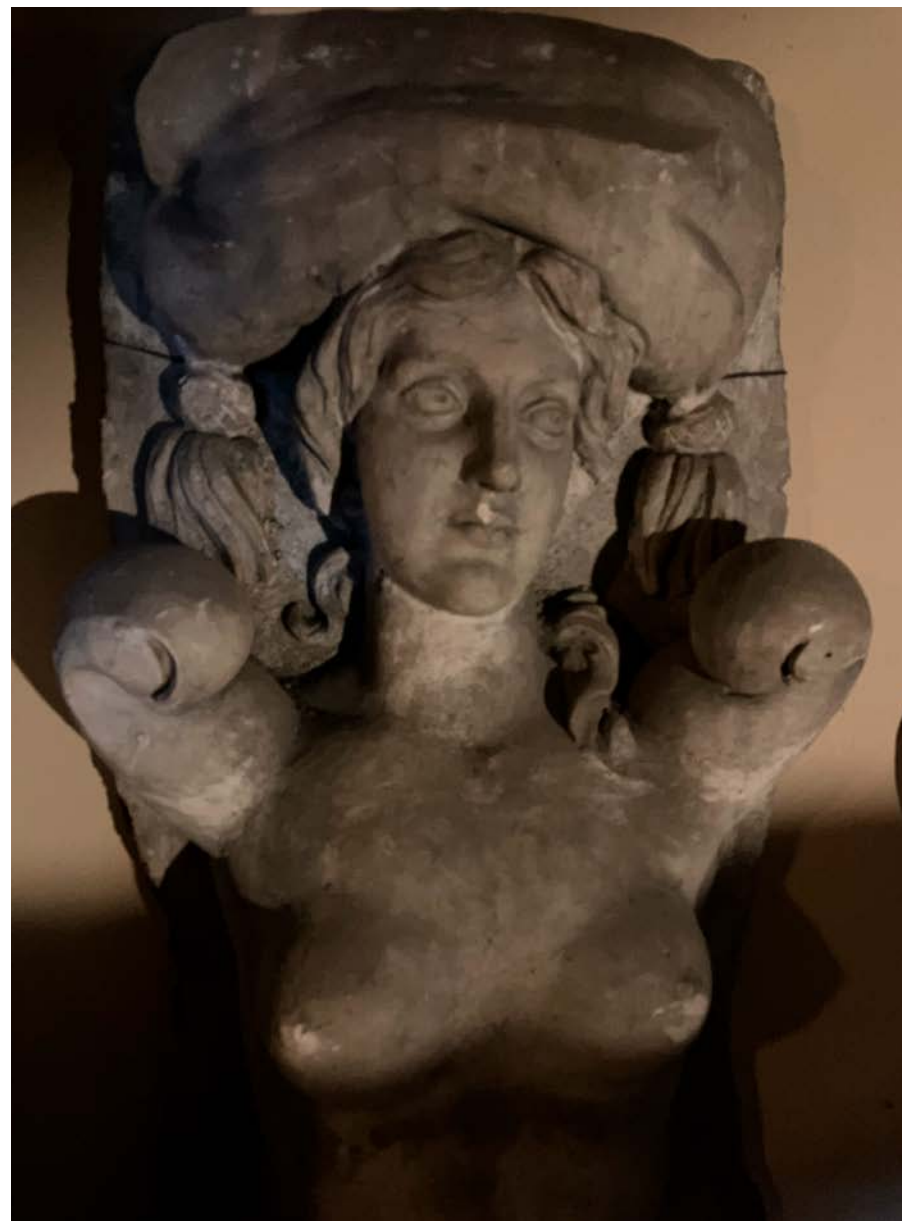
Visionen for det indre bygger særligt videre på den vision, Christian IV havde ved opførelsen af Børsen, og på hans forståelse for bygningskunst som et udtryk for noget langt større end hvad vi oftest ser i bygningskunsten i dag, nemlig sammenhæng mellem idé, konstruktion og udtryk. Med sin kritik af fænomenet *at lægge nye lag på det gamle* i så signifikant en bygning som Børsen lægger visionen for det indre en retning fast, der underlægger sig Børsens oprindelige, uovergæelige arkitektoniske idé. Visionerne for Børsens indre og fremtidigt indhold og anvendelse er udarbejdet af Merete Lind Mikkelsen.

Visionen for kunsten i Børsen omfatter en analyse af kunsten gennem tiden og bygger på den tidligere sammenhæng mellem arkitektur, kunst og håndværk i bygningen og bygningens samtid. Visionen for kunsten i Børsen er udarbejdet af Jane Løvschall Dolmer i samarbejde med Ulla Tofte.

De kommende arbejder

Mens restaureringsarbejderne i det ydre i den tilbageværende del af bygningen kan genoptages under stadig gældende tilladelser, skal der søges om tilladelse til genopførelse til alle arbejder i brandtomten.

Visionen her udgør en del af forhåndsdialog-materialet til myndighederne. Endvidere danner visionen grundlag for den efterfølgende, nuancerede værdisætning, som kan ligge til grund for en konkret restaureringsholdning, projektering og myndighedsbehandling.

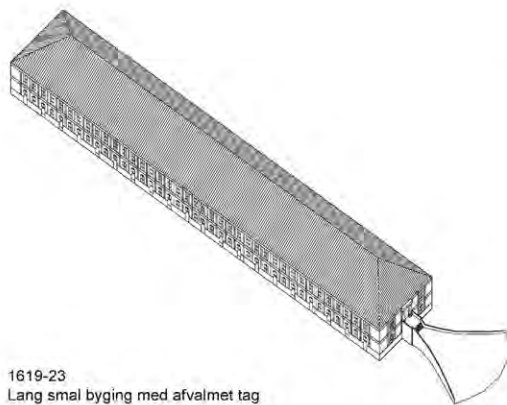
Gipsafstøbning af en af facadens mange karyatider.
Foto: Merete Lind Mikkelsen

OVERSIGTS- TEGNINGER

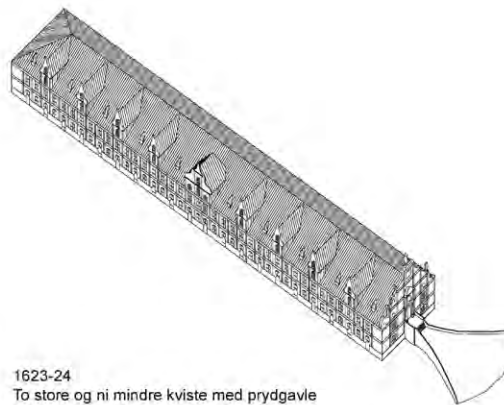
TEGNINGER OVER HOVEDPERIODER I BØRSENS YDRE

HISTORISK UDVIKLING AF BØRSBYGNINGENS FORM

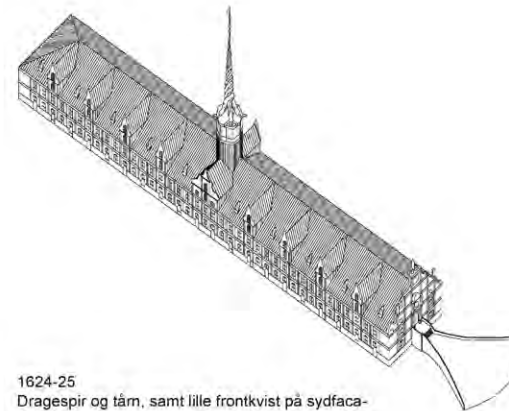
Illustration: LEIF HANSEN ARKITEKTER

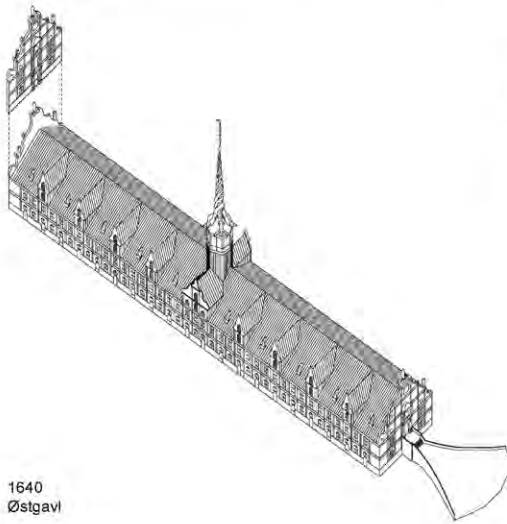
1619-23
Lang smal bygning med afvalmet tag

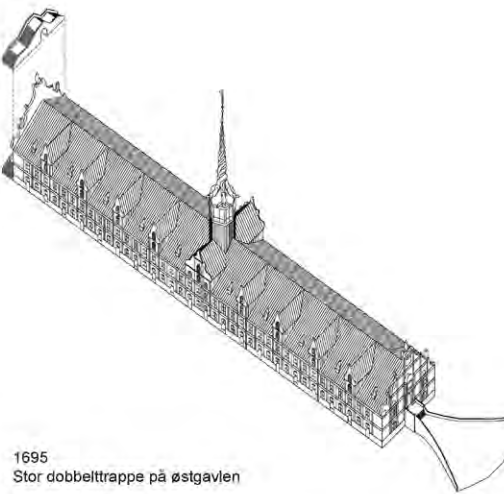
1623-24
To store og ni mindre kviste med prydgavl

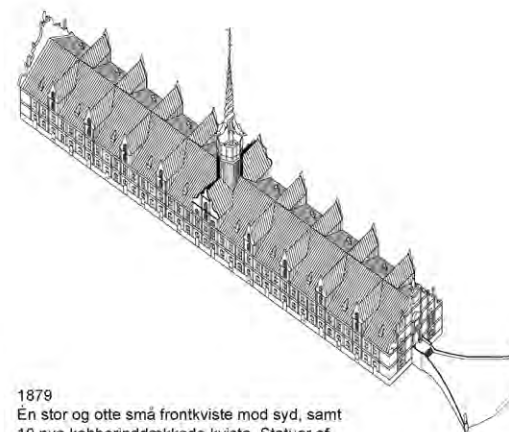
1624-25
Dragespir og tårn, samt lille frontkivist på sydfacaden

1640
Østgavl

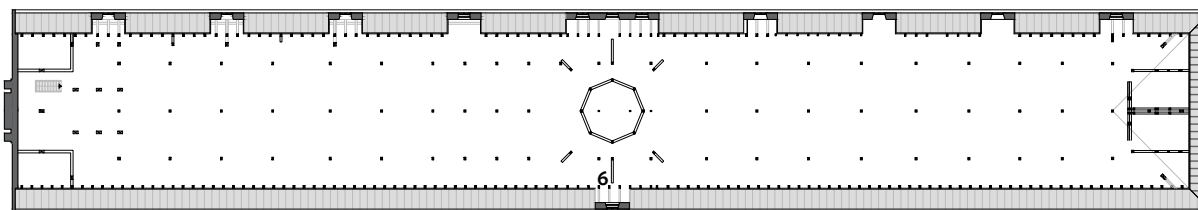
1695
Stor dobbelttrappe på østgavlen

1879
En stor og otte små frontkviste mod syd, samt 10 nye kobberinddækkede kviste. Statuer af Merkur og Neptun kom til på børsrampen i 1746. Østgavlens trappe fjernet

PLANDIAGRAMMER AF UDVALGTE HOVEDPERIODER

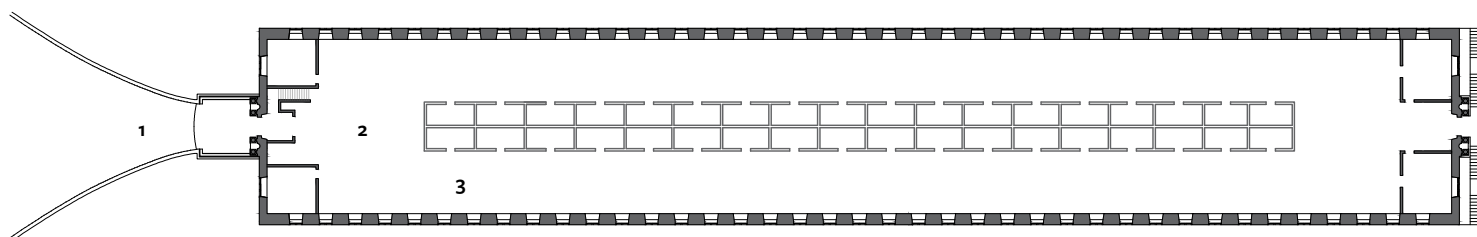
1624 CHRISTIAN IV

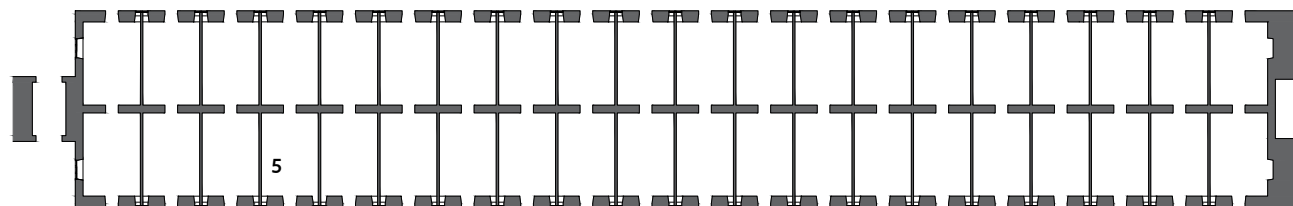
2. Sal

1. Rampen
2. Købmændenes forsamlingsplads
3. KramboderTrappe i østgavl fra 1640 ombygget 1690
4. Købmændenes pakrum
5. Kornloft og hejs

Illustration: Leif Hansen Arkitekter

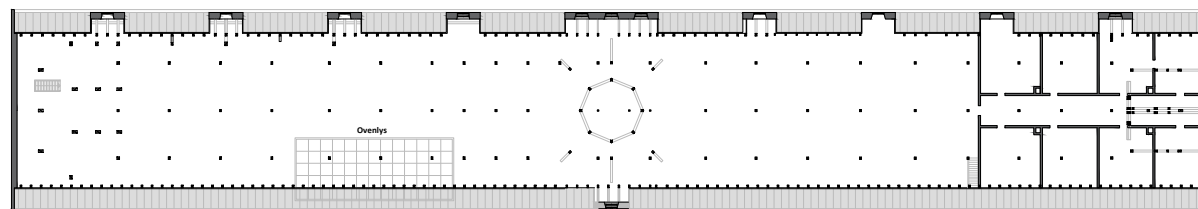

1. Sal

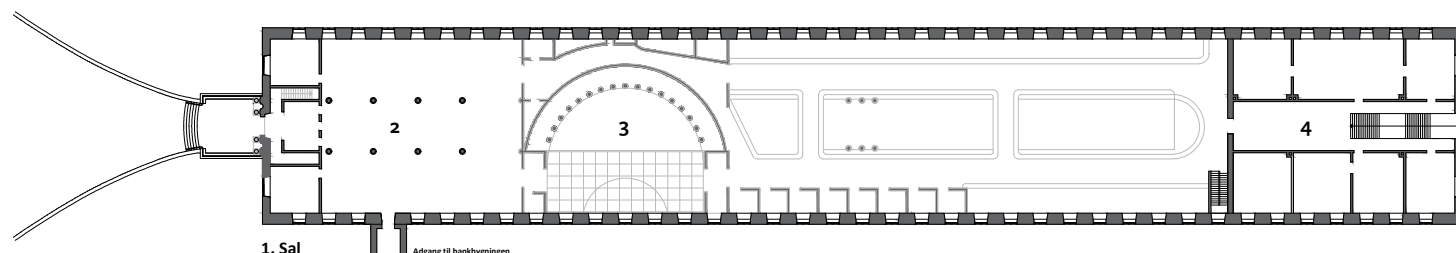

Stue

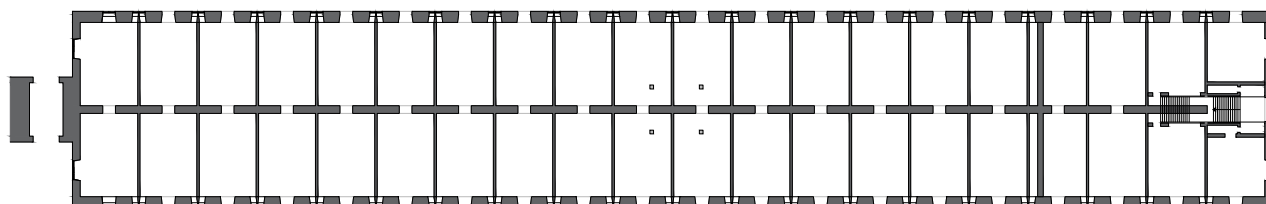
PLANDIAGRAMMER AF UDVALGTE HOVEDPERIODER 1816 HORNBECH OG 1829 HANSEN KOCH

2. Sal

1. Sal

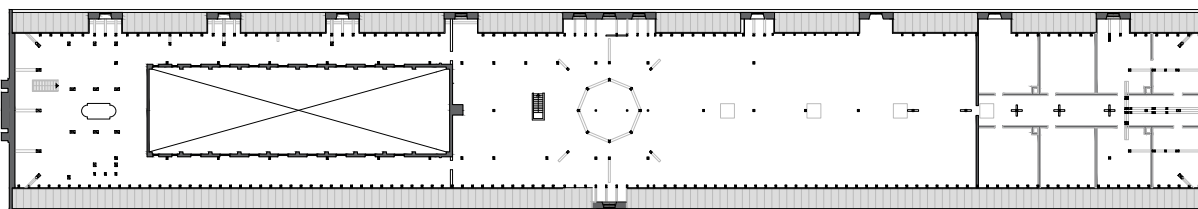
Stue

1. Rampen
2. Børssal (Hornbech) 1816
3. Auktionssal (Hornbech) 1816
4. Hovedtrappe (Hansen Koch) 1829
5. Kornloft og hejs

Illustration: Leif Hansen Arkitekter

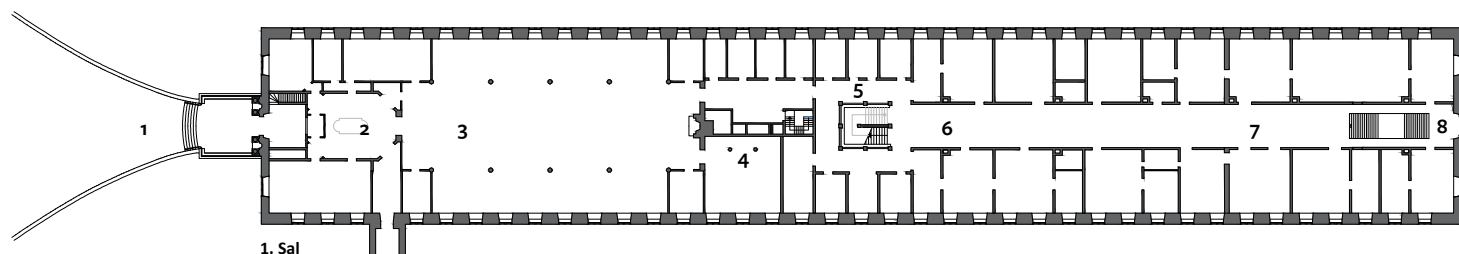
PLANDIAGRAMMER AF UDVALGTE HOVEDPERIODER

1857 HARALD STILLING

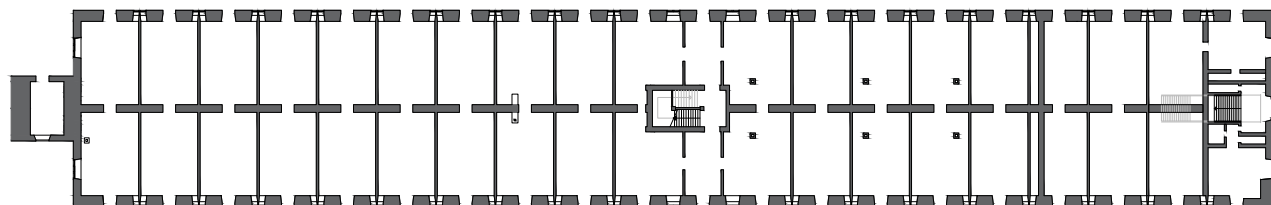

1. Rampen
2. Forhal
3. Børssalen, 1856
4. Konversations- og Læseværelse
5. Foyer, 1856
6. Børsgangen, Stilling, 1856
7. Kurantbanken. 1738
8. J.H.Kochs indvendige trappe og østgavl, 1834.

Illustration: Leif Hansen Arkitekter

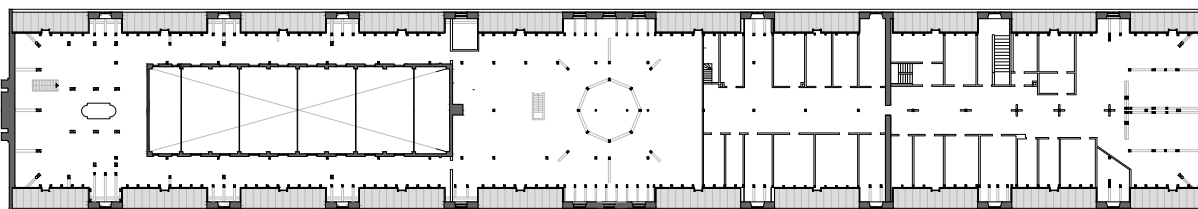

1. Sal

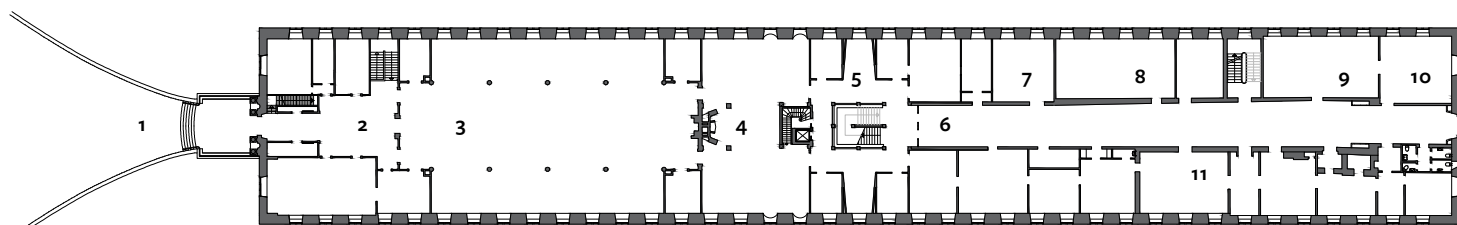

Stue

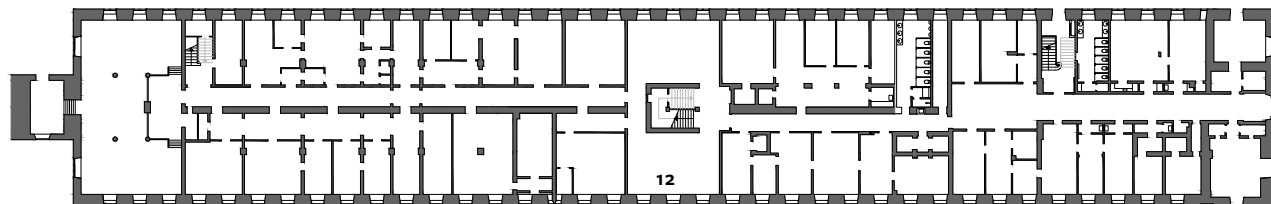
PLANDIAGRAMMER AF UDVALGTE HOVEDPERIODER 1942-69 KAI GOTTLOB

2. Sal

1. Sal

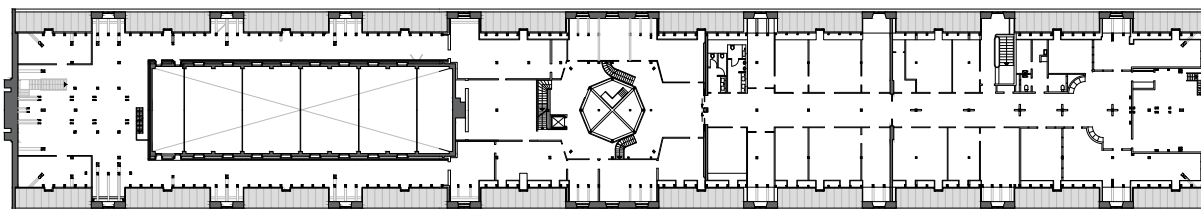

Stue

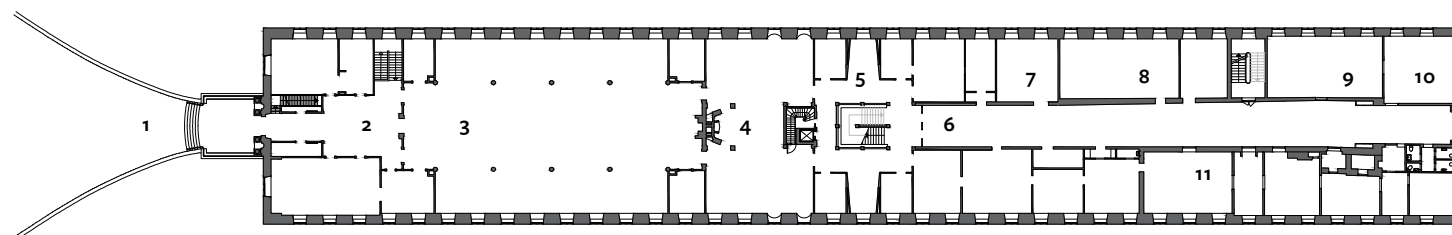
1. Rampen
2. Forhal
3. Børssalen, 1856-79
4. Bibliotek, Gottlob, 1956
5. Foyer, Gottlob, 1943
6. Børsgangen, Gottlob, 1943
7. Empireværelse
8. Børsbroen, Gottlob, 1955
9. Komitesalen, Gottlob, 1943
10. Formandens værelse
11. Tietgens værelse
12. Indgang og reception, Gottlob, 1957

Illustration: Leif Hansen Arkitekter

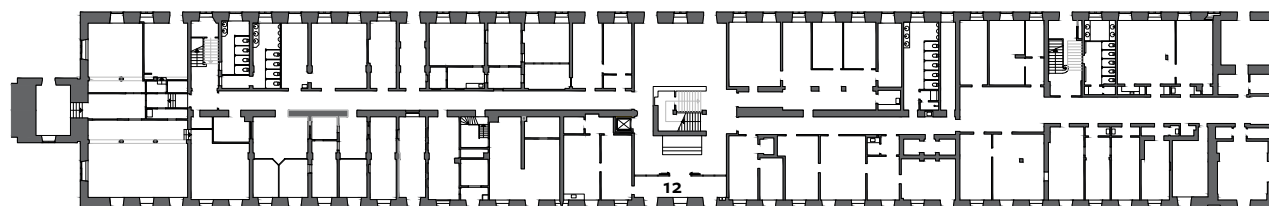
PLANDIAGRAMMER AF UDVALGTE HOVEDPERIODER 2024 – FØR BRANDEN

2. Sal

1. Sal

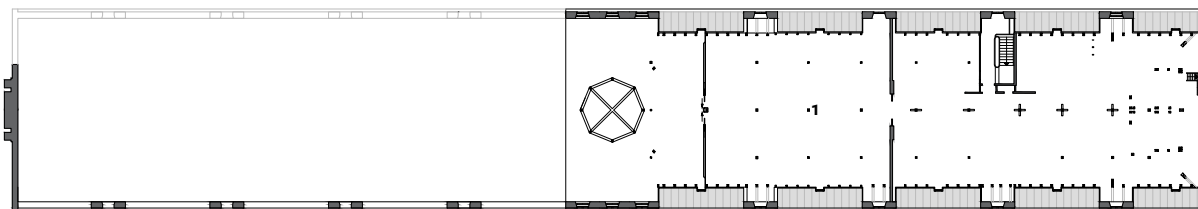

Stue

1. Rampen fra 1624
2. Forhal
3. Børssalen, 1856-79
4. Bibliotek, Gottlob, 1956
5. Foyer, Gottlob, 1943
6. Børsgangen, Gottlob, 1943
7. Empireværelse
8. Børsbroen, Gottlob
9. Komitesalen, Gottlob, 1943
10. Formandens værelse
11. Tietgens værelse
12. Indgang og reception, Gottlob, 1957.

Illustration: Leif Hansen Arkitekter

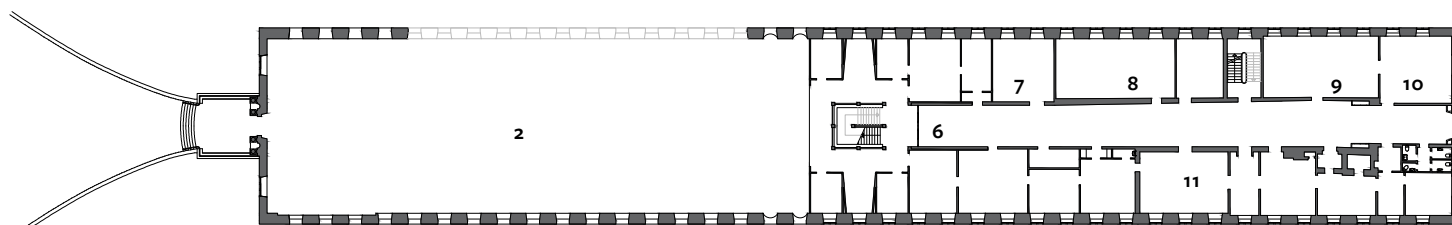
PLANDIAGRAMMER AF UDVALGTE HOVEDPERIODER 2025 – EFTER BRANDEN

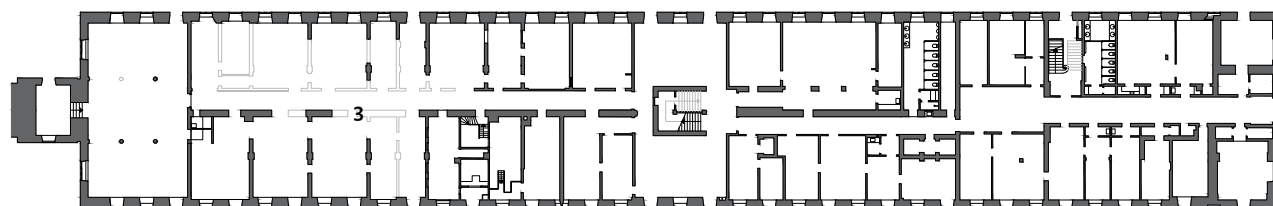
2. Sal

1. Blottet tagrum
2. Udbrændt førstesal
3. Udbrændt stueetage, samme omfang som "2"; mure står delvist tilbage
6. Børsgangen, Gottlob, 1943
7. Empireværelse
8. Børsbroen, Gottlob, 1955
9. Komitesalen, Gottlob, 1943
10. Formandens værelse
11. Tietgens værelse
12. Indgang og reception, Gottlob, 1957.

Illustration: Leif Hansen Arkitekter

1. Sal

Stue

VISION

Vision for genopførelse af Børsen

Gennem sine 400 år har Børsen udviklet sig fra sin oprindelige, yderst enkle og klare struktur til en – i sit indhold – mere gængs kontorbygning.

Der er gennem tiden både vundet og tabt arkitektoniske og kulturhistoriske værdier. Dels gennem de mange ombygninger, dels forårsaget af den omfattende brand i foråret 2024.

Tilbage står i dag en bygning, hvis væsentligste værdier findes i det tilbageværende ydre – i de tunge mure og deres dekorationer, i nogle få rum i stueetagen og i de resterende dele af området ved Børsgangen på førstesalen. Endvidere er der væsentlige værdier i de tilbageværende dele af tagkonstruktionen, der – dog med en del forstærkninger – står med alt sit originale tømmer fra bygningens opførelse.

Børsens tabte værdier skal genvindes. Det potentiale, der ligger i den storslåede vision, Christian IV havde for Børsen og som stadig tydeligt træder frem, skal foldes stærkest muligt ud:

Den klare, rolige og overbevisende karakter, huset havde ved sin opførelse, ønskes styrket på ny.

Det samlede greb skal have sin ganske egen karakter; formgivningen skal ikke referere andre steder hen, men være begrundet i bygningen selv. Samtidigt skal den samlede struktur kunne rumme de tilbageværende elementer af arkitektonisk og kulturhistorisk værdi, så hele bygningens historie kan aflæses fremover.

Børsens raison d'être er at være købmændenes hus. Det skal kunne aflæses, når bygningen igen står i sin hele form.

OPSUMMERING AF BEVARINGSVÆRDIER, POTENTIALER OG RAMMER

FOR DET YDRE

På baggrund af den efterfølgende gennemgang af forholdene i Børsens ydre opsummeres her bevaringsværdier, potentialer og rammer, som skal bære den kommende genopbygning.

Restaurering af Børsbygningens ydre var før branden ansøgt og godkendt af fredningsmyndighederne – en godkendelse, der efterfølgende er opretholdt. Visionen for det ydre tager afsæt i det igangværende projekt og tager særlig stilling til de udfordringer og spørgsmål branden og en genopbygning stiller.

Overordnede bevaringsværdier i det ydre

De vigtigste elementer i Børsbygningens ydre er spiret, der peger mod verden, rampen og vestgavlen, der henvender sig mod Slotspladsen og den taktfaste og rigt dekorerede facade. De mest betydende emner for bevaring af Børsbygningens ydre er:

- Børsens tårn og spir genskabes i en form og materiale, som det var før branden, som bygningens eventyrlige vartegn.
- Det kobbærtækkede tag genskabes med forlæg i de udførte registreringer før branden
- Børsens unikke facadefigurer i form af Hermer og Karyatider er alle bjærget fra brandtomten – mange kan genopsættes og alle kan genhugges med præcis forlæg i de gamle figurer. Figurer udskiftes hvis skadesomfang har betydning for figurens udtryk.
- Udskiftningen af facadens skalsten fra 1879 til en kulbrændt mursten, der understøtter Børsbygningens autenticitet som renæssancebygning.

- Sandsten restaureres ved nyhugning og konservering til bygningens historiske pragt.
- Børsens rampe mod Slotspladsen fra 1624 er bevaret efter branden. Rampen har et arkitektonisk potentiale til at blive bearbejdet i Slotspladsens belægning (i et efterfølgende selvstændigt belægnings- og byrumsprojekt)
- De fire hjørneskorstene fra 1624 i vest- og østgavl, fra de fire 1.sal hjørneskrivkontorer, vil kunne genskabes med forlæg i de eksisterende skorstene – arbejdet vil skulle ansøges hos SLKS.

Potentialer i det ydre

- Terrænets møde med Børsbygningens facade – Det vil styrke Børsbygningens facade, hvis terrænet kunne bearbejdes til det lavere niveau fra 1943 (i et efterfølgende selvstændigt belægnings- og byrums projekt)
- Døre og vinduer – Det vil styrke forståelsen af Børsbygningens arkitektur, at stueetages taktfaste døre aflæses som døre både inde og ude. Der ønskes en bearbejdning af døre i forhold til facadeudtryk og øget lysindfald i stueetage
- Det vil styrke østgavlens arkitektoniske udtryk, hvis den udvendige trappe fra 1690 kunne genskabes som selvstændig indgang til Børsgangen (i en efterfølgende bearbejdning af pladsen mellem Tietgens Hus og Børsen) – arbejdet vil skulle ansøges hos SLKS.

FOR DET INDRE

På baggrund af den efterfølgende gennemgang af forholdene i Børsens indre opsummeres her bevaringsværdier, potentialer og rammer, som skal bære den kommende genopbygning.

De meget konkrete rammer danner grundlag for fortsat dialog med fredningsmyndighederne, da den endelige formgivning er afgørende for, hvorvidt de understøtter Børsens fredningsværdier og dermed vil kunne tillades.

Bærende bevaringsværdier i det indre

Det vigtigste element i Børsbygningens indre er Chr. IV's klare planløsning.

De mest betydende emner, der skal bevares i Børsbygningens indre er

- Hovedkonstruktionen i tømmer og tegl, der oprindeligt udgør hovedbestanddelen i bygningens indvendige arkitektoniske udtryk. Alt som kan bevares, skal bevares og fremhæves.
- Grosserer-Societets rum i førstesal øst fra slut 1800-tallet, der udgør en vigtig kulturhistorisk fortælling om dansk erhvervsliv og Danmarks udvikling. Rummene bevares og restaureres nænsomt.
- Kaj Gottlobs Komitésal fra 1943, der både har arkitektoniske kvaliteter og kulturhistorisk værdi, som fortæller om industrialisering versus traditionel byggeskik.

Potentialer i det indre

De største potentialer i Børsens indre findes i den oprindelige, taktfast inddelte og signifikante

stueetage, hvor skillevægge på usædvanlig vis rammer lodposterne og hvor alle rum har haft indgang fra facaderne.

Hertil kommer den store, søjlefrie rumlighed i hele førstesalen, som indledes med bevægelsen op ad rampen, samt tagrummets oprindelige tømmerkonstruktion.

Rammer for det indre

- Stueetagens taktfaste rumstruktur fra 1624 har udgjort en stabil base for førstesalen. Basen genetableres med de stærke, fleksible rum langs den markante, gennemgående længdeskillevæg, der har dannet rygrad i Chr. IV's bygning.
- Der kan etableres sammenhænge på tværs af strukturen, når det udføres uden at forstærkes af hovedstrukturen forstyrres. Den formmæssige bearbejdning skal underordne sig den oprindelige struktur.
- Der etableres et gangforløb, der understreger den oprindelige struktur.
- Gulvniveau mod vest skal i videst muligt omfang nærmere det oprindelige niveau og således forberedes til et fremtidigt terræn, der ligger to trin lavere mod Slotsholmsgade. De genetablerede rum i stueetagen vil styrke forståelse af det oprindelige handels- og pakhus og er generelt anvendelige.
- Førstesalens oprindelige åbenhed, herunder opfattelsen af dens langsgående sammenhæng, skal forstærkes, når etagen genopføres.
- Der skal etableres en ny Børssal, der igen skal danne ramme om forsamlings i dansk erhvervsliv. Børssalen skal finde sit eget udtryk,

der både er folkelig og avantgardistisk, og der skal skabes visuel sammenhæng i hele etagen.

- Der skal etableres en mindre sal i forbindelse med Børssalen, hvis karaktertræk både skal trække på karakteren i den oprindelige førstesal og på Dansk Erhvervs historie i bygningen.
- Børsgangens struktur skal opretholdes og skal indgå i sammenhæng med den øvrige indretning af etagen.
- Tagrummets synlige tømmerkonstruktion skal fortsat opleves og kan underdeles på en måde, som det typisk har været brugt i tagrum til opbevaring.

Rammer for forbindelser

- Der etableres niveaufri adgang på rampen, og der etableres et forrum, der underordner sig den arkitektoniske oplevelse af hele førstesalen.
- Stueetagens og førstesalens indbyrdes uafhængighed er et stærkt, arkitektonisk og kulturhistorisk træk. Det skal fastholdes i genopbygningen, men samtidigt skal der etableres både vandrette forbindelser – gange – i stueetagen og lodrette mellem etagerne uden at oplevelsen af den oprindelige idé går tabt. Trapperne skal således ikke tiltrække sig opmærksomhed.
- Den gennemgående trappe i tårnområdet erstattes således af nye trapper, der med ydmyghed viger for den arkitektoniske idé i Chr. IV's bygning og som dermed løfter den samlede oplevelse af hele bygningen op på et langt højere niveau.

Overvejelser over signifikans

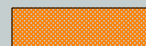
1621. Rød, håndstrøget (munkesten)
235 x 120-135 x 80-95 mm

1621. Rød, håndstrøget
235-245 x 115-125 x 60-70 mm

1621. Rød, gullammet, håndstrøget (muffe)
245-255 x 115-120 x 45-50 mm

1621. Rød, håndstrøget (variant af muffe)
245-255 x 115-120 x 45-50 mm

1879. Rødfiammet sten, blødstroget
210-220 x 105-110 x 50-55 mm

1889. Gul/rød, blødstroget
245-255 x 105-110 x 50-55 mm

1898. Gul/rød, maskinsten
210-220 x 105-110 x 50-55 mm

IDENTITET / AUTENTICITET / ORIGINALITET VED BØRSBYGNINGEN

Restaureringsprojekter i fredede bygninger arbejder med analyse, værdisætning og restaureringsholdning som metode til bearbejdning af de mange store og små problemstillinger. De bagvedliggende parametre i form af originalitet, autenticitet og identitet er nyttige begreber til arbejdet i den kommende fase med formulering af en værdisætning for Børsbygningen.

Bilag 1: 'Børsen – Notesamling over historiske kilder' om bygningsværkets arkitektur, opdelt i bygningsdele indeholder en sammenskrivning af udvalgte historiske skriftkilder. Hertil hører en tegningsmappe, Bilag 2, med tegninger af ombygningerne fra de vigtigste hovedperioder: 1624-92/1746/1816/1829/1857/1879-86/1887-98/1943/2024. Visionarbejdet fokuserer på tre hovednedslag i form af 1624, Stilling og Fenger's ombygning i 1856-83 (der indvendigt har karakter af en transformation) og Gottlobs ombygning i 1943.

På baggrund af skriftkilder og en række bygningsarkæologiske fund sammenfattes de faktuelle oplysninger om originalitet, autenticitet og identitet.

ORIGINALITET 1624

Originalsubstans forstået som originalmateriale fra 1624 er i det ydre begrænset – teksten er suppleret med angivelse af original arkitektur:

- Rampen ydre hovedform - altså sidevæggene - ved Børsbygningens vestgavl mod Slotspladsen er original, sandsten er udskiftet.
- Overordnet disposition af vestgavl med sandstensplatter med indskriften "ANNO" og "1624". Sandsten er udskiftet senest i 1880, hvor også skalsten blev indmuret.
- Dekoration øverst i østgavl mod Christianshavn med indskriften "ANNO" og "1640". Indgangsparti er ombygget i 1826-34. Sandsten og skalsten er fra 1880.
- De 90 cm tykke ydermure. Facadernes opdeling i vandrette og lodrette bånd er original arkitektur, men sandsten og skalsten er fra 1880.
- Fem gavlkviste mod Børsgade er bevaret efter branden, heraf 4 med tagkonstruktion fra 1625.

I det indre er 1624 originalsubstans begrænset til:

- Teglstens gulvbelægninger i stueetagen (fundet i arkæologiske udgravning) ca 1 m under eksisterende gulvbelægning.
- Sokkelfundament fra 1624 til de tværgående skillevægge i stueetagens takt-faste grundstruktur.
- Den langsgående skillevæg i stueetagen fra 1624 samt to tværgående skillevægge i fag 31 og 75.
- Bjælkelag mellem stue og 1sal i fag 36-78, og tagkonstruktion i fag 43-78 er bevaret efter branden.
- Smedejernsbeslag fra tagkonstruktion og murankre er udsorteret fra brandtomt, jvf Bilag 3.
- Originalt indvendig puds i 1.sals ydermure er efter branden blotlagt bag den brændte indvendige udmurede afstivning fra 1690.

ORIGINALITET 1856-83

Originalsubstans forstået som originalmateriale af Stilling og Ludvig Fenger fra 1856-83 er i det ydre begrænset til, beskrevet nedefra og op:

- Sandstenfigurer i form af Hermer, Karyatider, masker og fordakningshoveder fra 1880-1902 der er genhugget med forelæg i de ældre figurer (antal ældre figurer i depot er i dag begrænset til 34 figurer og fragmeneter).
- Skalsten i facaden fra 1880.
- Ni gavlkviste mod Slotsholmsgade fra 1880 er bevaret efter branden, heraf 4 med tagkonstruktion.
- Kobbertag og tagkviste i fag 50-78 fra 1880 er bevaret efter branden, delvis demonteret.

I det indre er 1856-83 originalsubstans begrænset til:

- Tværgående skillevægge i stueetagen fra 1879 under Børsalen.
- Rum i stueetagen er bevaret i fag 37-78.
- Rum i 1 sal fra slutningen af 1800-tallet er bevaret i fag 37-78. Rummene er forsigtigt nedtaget og bevaret som del af fugtsanering i fag 37 til 51/57.
- Børssalen fra 1856, rum 1.3, og forhal 1.03 er helt nedbrændt, uden at der er bjærget materiale eller spor herfra. Originalsubstans er gået tabt.

ORIGINALITET 1943

Originalsubstans forstået som originalmateriale af Kai Gottlob fra 1943-70 er i den indre begrænset til:

- Komitésalen med lys ahorn panelering, rum 1.17, fra 1943 er bevaret.
 - Egetræbeklædning og gipslofter i Børsgangen, rum 1.6, fra 1943 er bevaret.
 - Gavlvindue i smedejern i Børsgangens østgavl, rum 1.6, fra 1943 er bevaret.
 - Egetræ beklædning af hovedtrappen, rum 0.27, fra 1943 er bevaret.
- Trappebeklædning er forsigtig nedtaget som del af fugtsanering.

Gottlobs bibliotek i rum 1.4 fra 1956 er helt nedbrændt, kun med meget få bjærgede dele i form af materialer og spor herfra.

AUTENTICITET

Ordet autenticitet forstås oftest som (a) historisk troværdighed for sin alder, og kan yderligere i Børsens tilfælde også forstås som (b) historisk troværdig renæssancebygning eller (c) historisk troværdig stilhistoriske transformation fra 1800-tallet. I Magasin for Bygningskunst og Kultur, nr. 8, 2024 skriver Christoffer Thorborg i 'Kunsten at bade i den samme flod to gange' om rekonstruktionsproblematikker i forhold til autenticitet – 'historisk troværdig tilbageføring er oftest problematisk idet genstanden risikere trods stor ihærdighed at fremstå historisk utroværdig, måske ligefrem forloren. Dette vil være den dominerende modernistiske holdning, og den har oftest sin rigtighed om end der nok vil være en mindre dogmatisk, mere pragmatisk opfattelser. En veludført rekonstruktion udført på et fyldestgørende dokumentationsgrundlag vil nok medføre et vist autenticitetstab, men resultatet kan stadig fremtræde overvejende autentisk på andre punkter. Rekonstruktionen af Christiansborgs Slotskirke, der brændte i 1992, fremtræder måske ikke som en autentisk 200-årig bygning, men dog som et autentisk udtryk for C.F. Hansens empireklassicisme'.

Børsbygningen er som de fleste bygninger en palimpsest af lag, i form af ombygninger og tilføjelser fra flere perioder. Børsbygningens autenticitet som 400 år gammel bygning var ikke tydelig før branden. I det ydre var skalmuren fra 1879 (under nedtagning før branden) en væsentligste faktor i at sløre bygningens alder. For den mere skulpturkyndige/kunsthistoriske person havde nyhugninger

af Hermer og Karyatider i 1880 også et stilhistorisk udtryk, der slørede et ældre, oprindeligt renæssanceformsprog

Autenticiteten som 400 år gammel bygning var før branden primært forankret i det blytækket spir, ombygget i 1775, og den originale tagkonstruktion

- Det blytækkede spir og dets konstruktion er nedbrændt (men til stort held opmålt umiddelbart før branden), mens den nedstyrtede fløjstang er bjærget.
- 40% af den originale tagkonstruktion er bevaret mod øst i fag 43-78. Det originale tømmer i den 7,5 m høje tømmerkonstruktion er oprindeligt økse-hugget – de nederste 3 m er sandblæst i forbindelse med restaurering i 1980, hvor spor efter økse-hugning er visket bort, mens de øverste 4 m over hanebånd fremstår med originale øksespor.

Børsbygningens autenticitet før branden var mere præcist beskrevet som en 1600-tals bygning, oprindeligt en renæssancebygning, der stilhistorisk var transformeret i 1800-tallet,

Skalstenen fra 1879-83 er 18mm tykke, og de bagvedliggende mursten er tilbagehugget ca 3 cm for at gøre plads til skalsten og mørtel. Bag skalsten sad resterne af de oprindelig mursten, således af stenens detaljer i form af størrelse, forbandt, lerblanding og brænding kunne registreres. Den igangværende nedtagning af skalsten og erstatning med kulbrændte mursten giver ikke historisk autenticitet som 400 år gammel, men den bidrager væsentligt til forståelse af bygningen som nyistandsat renæssancebygning, og mindsker den fejlagtige læsning af Børsbygningen som historicistisk.

INTEGRITET

Børsbygningens autenticitet som 400 år gammel bygning er som beskrevet overfor svækket af de gennem tiden udførte facaderestaureringer.

Bygningen fremstod før branden dog stadig som et intakt bygningsværk med en facadekomposition i form af de vandrette sandstenbånd samt de taktfaste vinduer og lodrette sandstensbånd med figurer af Hermer og Karyatider. De intakte facade- og gavlmotiver bidrager positivt til Børsbygningens integritet som et samlet bygningsværk fra Chr.IV. Restaureringstiltag, der erstatter de slørende tilføjelser, vil forstærke bygningens autenticitet som et helstøbt værk, men kun

hvis de udføres med baggrund i faktisk viden. De vil naturligvis ikke kunne bidrage til autenticitet som (a) 400 år gammel bygning, men som (b) autenticitet som historisk troværdig, vedligeholdt renæssance-bygning.

- Efter branden den 16. april er dele af ydermur og gavl mod Børsgade og Slotspladsen styrtet ned. Det er lykkedes at bjærge alle de unikke sandstensfigurer, 71 Hermer, Karyatider, masker og fordakningshoveder, der styrtede ned i brandtomten – mange figurer helt uskadte. Bygningens integritet kan derfor stadig genskabes ved en genopbygning af facaden og en delvis genopsætning / delvis nyhugning af figurerne.
- Bygningen fremstod før branden med et blytækkede spir fra 1775 og et kobbertækket tag fra 1879-83. Dragespiret var ifølge skriftkilder stadig tækket med bly efter restaureringen i 1879, af håndværksmæssige grunde. Det blytækkede spir var et vigtigt monument for Børsbygningen og for Københavns tage og spir. Dragespiret var til alt held opmålt umiddelbart før branden og spir kan genopbygges og bidrage til en samlet genopbygning af Børsens ydre.

IDENTITET

Chr.IV's vision for København som Nordens store handelsstad føres ud i livet med anlæggelsen af den nye bydel, Christianshavn, dæmningen til Christianshavn og placering af Børsbygningen herpå. Facadernes dekoration er udført med en sjælden rigdom, der sammen med dragespiret har løftet bygningen til et internationalt niveau. En varebørs der rækker ud i verden.

Børsbygningen var Chr.IV's vision og en lang række storkøbmænd, startende med Jacob Madsen, frem til stiftelse af Grosserer-Societetet og i lige linje frem til Dansk Erhverv, har alle bidraget til Børsbygningens identitet som et center for folk og handel, hvor væsentlige beslutninger træffes.

For mange bygninger er begreber som originalitet og autenticitet den faste forankring, mens bygningens identitet tilpasses og ændres over tid. For Børsbygningen er identiteten, som ankerpunkt for handel og udvikling, det gennemgående element i gennem 400 år.

BØRSENS YDRE

Illustration: Alberte Hyttel Reddersen, Thomas Kampmann og
studerende fra Det Kongelige Akademi – Kulturarv, Transformation
og Restaurering, 2024. Børsen. Bearbejdet laserscan, nordfacade
brandtomt

BESKRIVELSE AF BØRSENS YDRE

Følgende beskrivelse af Børsens ydre før branden 16. april 2024 kommer fra Slots- og Kulturstyrelsens fredningsbeskrivelse af 1. december 2016 og danner grundlag for den efterfølgende afdækning af potentialer:

”Børsbygningen er et længehus, som er placeret mellem Børsgade og Slotsholmsgade. Bygningen har gavlene mod henholdsvis Knippelsbro mod Christianshavn bagved og mod Christiansborg. På gavlen mod Christiansborg er en rampe op til første sal. Hovedindgangen er på midten af bygningen mod Slotsholmsgade.

Børsen er en grundmuret bygning, der er 128 meter lang og 21 meter bred. Den står i rød blankmur i skalsten med kampestenssokkel og kobberlagt heltag. Den har to etager og på hver side ni høje gavlkviste med vælske, svungne gavlfelter. Gavlkvistene er på hver ét fag med undtagelse af det midterste, som er på tre fag. Også bygningens endegavle er store og vælske.

Over midten af Børsen er et tårn med spir med fire drager med snoede haler. Dragespiret er 56 meter højt og beklædt med bly. Facaderne har 41 fag med sandstensdekoration imellem, og de er udsmykket med sålbænksgesimser, let profileret hovedgesims og store, dekorative sandstensbånd under hovedgesimsen og første sals kordongesims. I hvert stokværk er to gennemgående, horisontale sandstensbånd, som i stueetagen løber i højde med de firerammede vinduers tværpost og under deres trekantfordakning, mens de på første sal skærer de seksrammede vinduer i hver af de to tværposte. På gavlpartierne er tre sandstensbånd for hvert stokværk.

Børsbygningen har mellem hvert fag på facader, gavle og gavlkviste sandstensdekorationer med pilastre med hermer og karyatider i alle stokværk. Det brede, dekorative sandstensbånd under hovedgesimsen har markerede fordakninger over vinduerne, mens sandstensbåndet under vinduerne har markerede, svungne konsoller. Samtlige stueetagens vinduesfordakninger har fordakningshoveder. Gavlkvistene har volutter, beslagværk og vaser i sandsten.

Børsbygningens gavle har i tredje stokværk sandstensplatter, og hvor de mod Christiansborg har indskriften ”ANNO” og ”1624”, har de mod Christianshavn ”ANNO” og ”1640”. I fjerde og femte stokværk er blanke stentavler, og gavlene har her sandstensguirlander.

Der er døråbninger under hver gavlkvist, samt midt mellem disse, og de har hver en nyere flammeret port med vindue i. Under de brede gavlkviste i midten af bygningen har hver to nyere døre med ruder i. Stueetagen og første sal har nyere, storruddede vinduer i dybe sandstensrammer, mens der i kvistene er nyere, småtopsprossede vinduer.

Mod Christianshavn er i stueetagen, både på gavlen og i begge facaders to fag mod gavlen, ældre smedjernsgitre foran vinduerne, mens der på første sal, i samme gavls side mod Børsgade samt de to første fag mod gaden, er ældre, blyndfattede forsatsruder bag de nyere, helrudedede vinduer.

Der er i tagfladen mellem gavlkvistene mindre kviste med spirhætter i kobber, og mod Slotsholmsgade er yderligere tagvinduer mellem gavlkvistene og de små kviste. På begge sider af den vestlige gavl er skorstenspiber med sandstensbånd, gesims og røghætte markeret med stenribber, ligesom der er en ældre

vindfløj og tre skorstenspiber med gesims og krave i Børsbygningens rygning.

Endegavlne er på syv fag og har hver en stor, symmetrisk sandstensportal. Mod Christianshavn er portalen i tre stokværk, og i hver side er dobbelte pilastre i stueetagen og dobbelte søjler med konkav niche imellem på første sal, mens tredje stokværk har en søjle i hver side og en stor mindetavle imellem samt en buet fordakning med Christian den 4.'s monogram ovenover. Portalen er udsmykket med beslagværk, guirlander, volutter, vaser, obelisker og et løvehoved i slutstenen på første sals rundbuede portal.

I stueetagen en ældre, tofløjet, nittebeslået revledør, mens portalen på første sal har småtopsprossede, smedjernsvinduer og et nyere, rundbuet, simpelt metalgelænder foran. Øverst prydes gavlen af en mandshøj skulptur. I de midterste fag på hver side af portalen er i stueetagen et seksrammet vindue med trekantfordakning og på første sal et nirammet vindue. Mod Christiansborg er gavlen udformet på samme måde bortset fra, at der på grund af børsrampen kun er portal fra første sal og op. Her har portalen søjler i rød og grøn marmor. Rampen er omkring 40 meter lang, 7 meter bred i toppen og 27 meter bred i bunden. Den har øverst en næsten kvadratisk repos med smedjernsgelænder i svungne og diagonale former.

Herefter følger selve rampen, som skråner ned mod Christiansborg Slotsplads med en vifteformet base, hvor den sydlige arm er lidt kortere end den nordlige.

Rampen er belagt med brosten, der er to rækker bordursten i midten og yderst er afvandingsrender. Rampens arme har brede, lave sandstensværn og slutter i en plint, hvorpå står mandshøje skulpturer.

Armenes sider er i sandsten. Reposen har kampestenssokkel, og i bunden er mod Slotsholmsgade et nyere, grønmalet viftevindue med profileret rundbuet udskæring over, mens der mod Børsgade er en nyere, tofløjet, grønmalet fyldingsdør med ruder i fyldingerne, som ligeledes har rundbuet udskæring over.”

DE ENKELTE BYGNINGSDELE I DET YDRE

Børsens tårn og spir vil kunne genskabes i en form og materiale som det var før branden, som vartegn blandt byens tårne og tage.

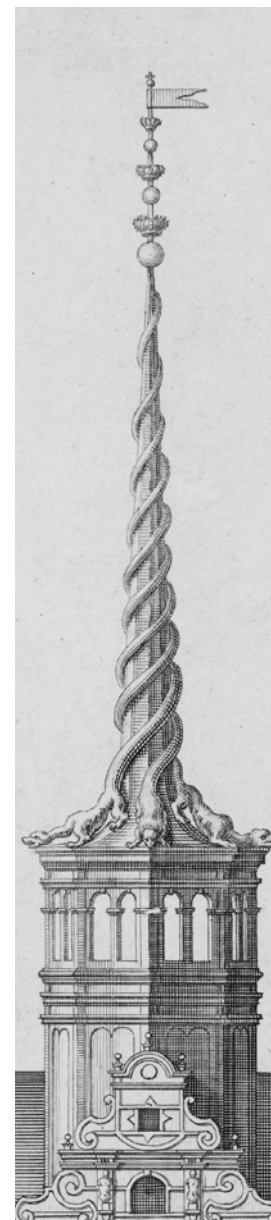
TÅRN OG SPIR

Spiret er det vartegn alle kender ved Børsen. Det blytækkede spir med de fire dragehoveder blev tilført bygningen ved ombygningen i 1776, hvor spiret erstattede det oprindelige spir fra 1625. Laurids de Thurahs tegninger fra 1745 er de første tegninger af Børsbygningen. Her er det oprindelige spir tegnet i en slankere udgave, hvor de fire dragekroppe er separeret som selvstændige figurer på spirets tag med tynde haler. På spiret fra 1776 ligger dragekroppene på spirets tag og selve spirets form dannes af de fire snoede haler. Hvor det første er et spir med fire drager, er det andet et dragespir.

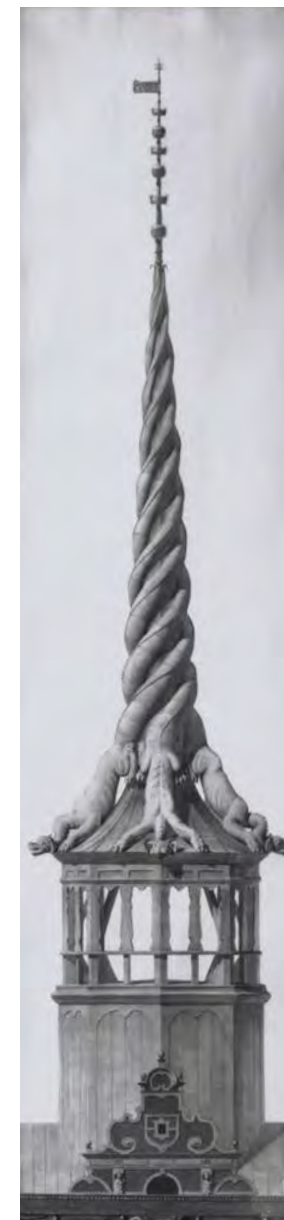
Spires potentialer

Spires form er dannet af spirets konstruktion og dragenes udformning. Spiret fra 1776, som det stod op til branden, har en fin arkitektonisk sammen-smeltning af form og drager. Spires konstruktion fra 1776 er opmålt indvendigt umiddelbart før branden. Udgangspunktet for spirets rekonstruktion bør derfor være spirets form som det blev udført i 1776 og stod umiddelbart før branden. Det fysiske forelæg for dragehovederne er tabt i branden, men dragerne er veldokumenteret i foto af form og samlinger. Dragehovedernes form vil skulle modelleres fra bunden af en billedhugger ved en genopførelse af spiret.

Rester af spirets fløjstang, 9 alen høj, er bjærget efter tårn og spir styrtede ned under branden. Fenger har i 1893 desuden udført opmålingstegning af fløjstangen, med 1:1 detaljer af kroner og kugler. Materialet for en troværdig rekonstruktion er derfor til stede.

Tegning af spir, Thurah 1740.
Det Kgl. Biblioteks tegnings-
samling, MP001136

Amberg 1870. Det Kgl. Biblioteks
billedsamling, daf_0002_021

Udgangspunktet for spirets rekonstruktion bør være et blyækket spir. Det blytækkede spir er en identitetsmarkør for Børsen og bidrager med en autenticitet og forståelsen af Børsen som 1600-tals bygning. Spiret vil, selvom det er nyt, fortsat være enestående.

Tag

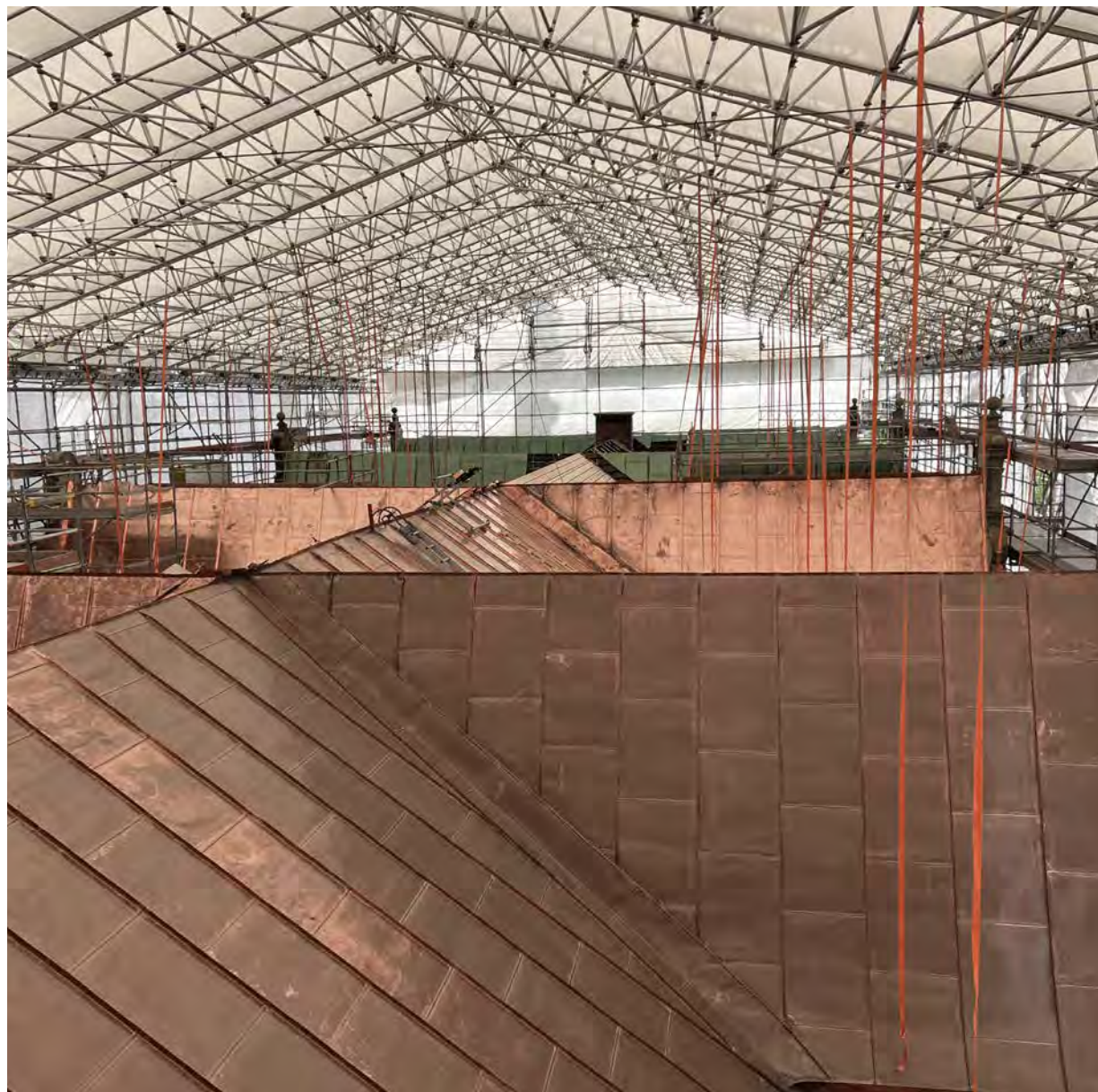
Taget var før branden tækket med kobber fra Fengers ombygning i 1879-83, og var efter 150 år udskiftningsmodent. Arbejdet var igangsat. Taget var oprindeligt blytækket i 1624, istandsat 1693 og 1775 og repareret i 1834 og 1869. Taget var blytækket indtil 1879, lige som spiret var det frem til branden.

Taget har gennem tiden været en evig kilde til bygningens skadesproblemer. Krige og pengemangel har flere gange standset istandsættelser og efterladt taget delvist utæt med skade på mur, tømmerkonstruktion og interiør som følge.

Udgangspunktet er, at det allerede igangværende projekt med udskiftning af kobbertaget fortsættes.

Tagkviste

De ældste tekstkilder, tegninger og malerier viser, at bygningen også oprindeligt har haft tagkviste – her er der tale om flere kviste mellem hver frontkvist. Den mest troværdige tegning af de ældre tagkviste er Laurids Thurahs tegninger fra 1745 – her er der to tagkviste i hvert fag. Ifølge skriftkilder har der måske været endnu flere tagkviste oprindeligt. I de sidste år af blytagets levetid er taget repareret mange gange og på de ældste fotos fra mellem 1850 og 1879 er alle tagkviste borte og erstattet af ovenlysvinduer i tagfladen.

I taget var der før branden placeret 20 tagkviste – en mellem hver frontkvist – 10 på hver side af bygningen. De nuværende tagkviste er fra Fengers ombygning i 1879-83, og de er formgivet af Fenger i forbindelse med etablering af kobbertaget.

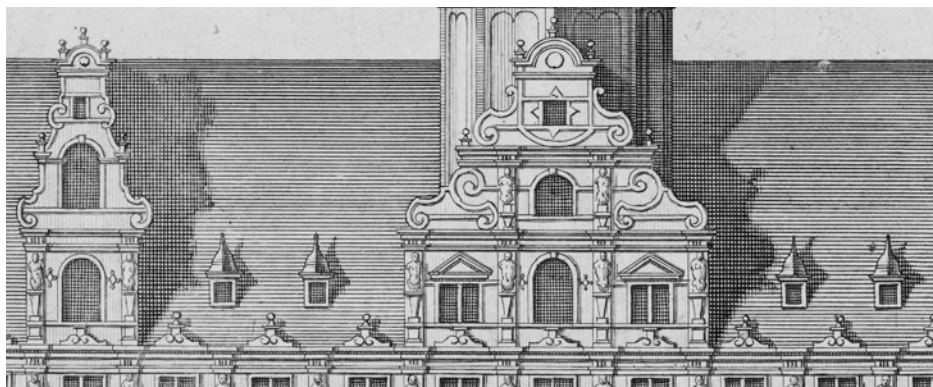
Tagkvistenes potentialer

Fenger samler flere tagkviste i en større tagkvist med svungen spirhætte på kvistens tag. Formgivning må tilskrives kobbertagets frihedsgrader til detaljering og Fengers formgivning. Der er en håndværksmæssig værdi i udførelsen af den større og mere håndværksmæssige komplekse tagkvist.

De ældre tagkviste, hvor der er flere kviste i hvert fag, har en mere simpel pinakelafslutning i kvistens tag. Det er tagets afslutning opadtil, der adskiller de to tagkviste fra de nuværende kviste. Der er en arkitektonisk værdi i de flere, og mindre tagkviste, der lægger sig fint i tagfladen.

Valg af tagkviste er delvist underlagt valget af tag. De to tagkviste, der er vist på tegninger fra 1747, hører til det blytækkede tag. Det kobberdækkede tag fra 1879 bør så vidt muligt bevare den tilhørende tagkvist.

Tagkvistene i kobber bør så vidt muligt bevares sammen med kobbertaget.

1747, Laurits Thurah – To kviste mellem hver frontispice. Det Kgl. Biblioteks tegningssamling, MPO01136

1864 – blytaget uden kviste, men med tagvinduer til ovenlys. Det Kgl. Biblioteks billedsamling, DT106085

Foto 2020 – kobbertag med en tagkvist fra 1879

Udsmykning af murkrone

Der hersker nogen uklarhed om murkronens udformning. Der er ingen fotos eller rester af murkrone-dekoration fra perioden 1850-79, hvor der stadig var blytag – og i dag er der etableret vandrende i kobber. Andre samtidige renæssancebygninger i Danmark er opbygget med tydelig sokkel, facade og tag – hovedgesimsbånd, der adskiller facade og tag – hovedgesimsen er et arkitektonisk element, der adskiller facade og tag. Det er primært i den senere rokokoperiode, at hovedgesimsbåndet dekorerer over murkronen.

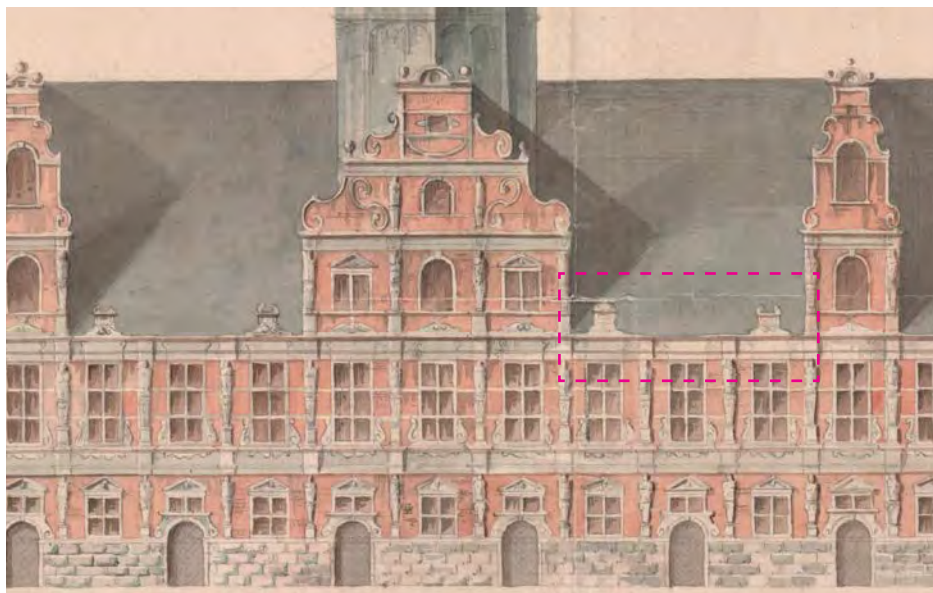
Arkitektonisk kalder Børsbygningens facadedekoration, med de lodrette bånd af hermer og karyatider, på en anden afslutning end den eksisterende vandrende.

Det er her Steenwinkels hovedgreb i facaden bryder med gængs renæssancebyggeri, og her facaden kalder på en afslutning.

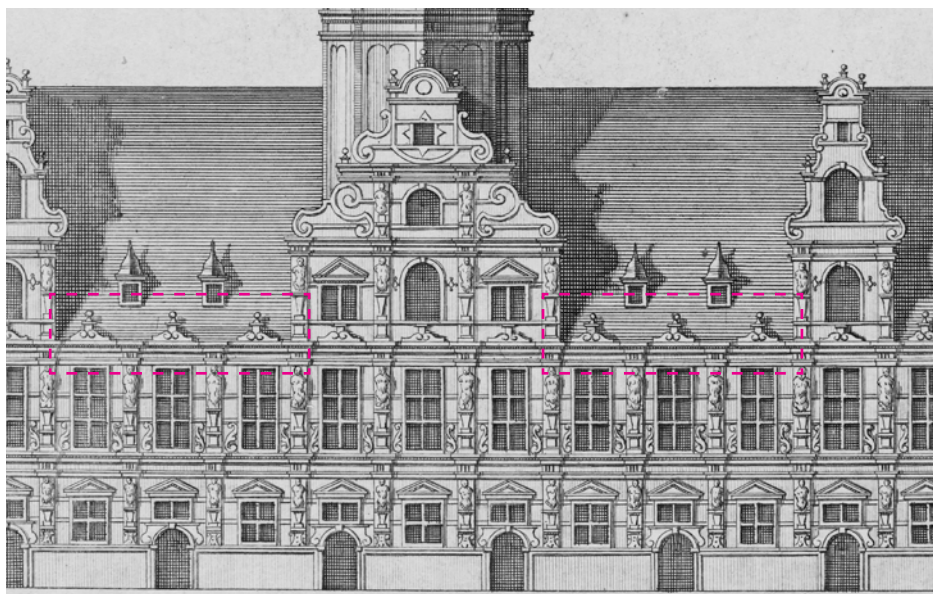
Murkronens potentialer

Murkronen på de ældre tegninger af Laurids de Thurah fra 1745 viser Børsgadefacaden med en murkronedekoration i de tre fag mellem hver frontkvist. På Jørgen Hansen Kochs tegning fra 1826 er det reduceret til et parvis sæt af murkronedekorationer på hver side af den centrale 3-fags gavlkvist. På tegningen skitserer Hansen Koch med skitsepen idéen om murkroneudsmykning på tegningens højre side, nærmest vestgavlen. Det må antages at der oprindeligt kun har været dekoration mod Børsgade, hvor der har været gavlkviste siden 1624.

Børsbygningens murkronedekorationen hører til tiden med blytag. Blyet er formbart i forhold til etablering af en bagvedliggende vandrende. Det er

1826 – Jørgen Hansen Koch
Skitserer udsmykning over
vandrende. Det Kgl. Biblioteks
tegningsamling, ark_54406b

1747 – Thurah tegning. Det
Kgl. Biblioteks tegnings-
samling, MP001136

vanskeligt at forstille sig en bagvedliggende vandrende i kobber med den eksisterende tagkonstruktion. Et blytækket tag kan tage forlæg i de ældre tegninger og etablere en facadeafslutning over murkronen mod Børsgade med den ældste gavlkviste. Gavlkviste mod Slotsholmsgade er først etableret i 1879-83 sammen med kobbertaget. På denne side har der formodentlig aldrig været dekoration i murkronen.

Udsmykning af murkronen bør udelades på grund af den mangelfulde viden om murkronens historie, jvf. Malta charter 'rekonstruktion kun hvis baseret på præcis og indiskutabel dokumentation'.

De fire hjørneskorstene i vest- og østgavl, fra de fire hjørneskrivertorner, fra 1624, vil kunne genskabes med forlæg i de eksisterende skorstene. Skorstenene anvendes fremadrettet til teknik og ventilation.

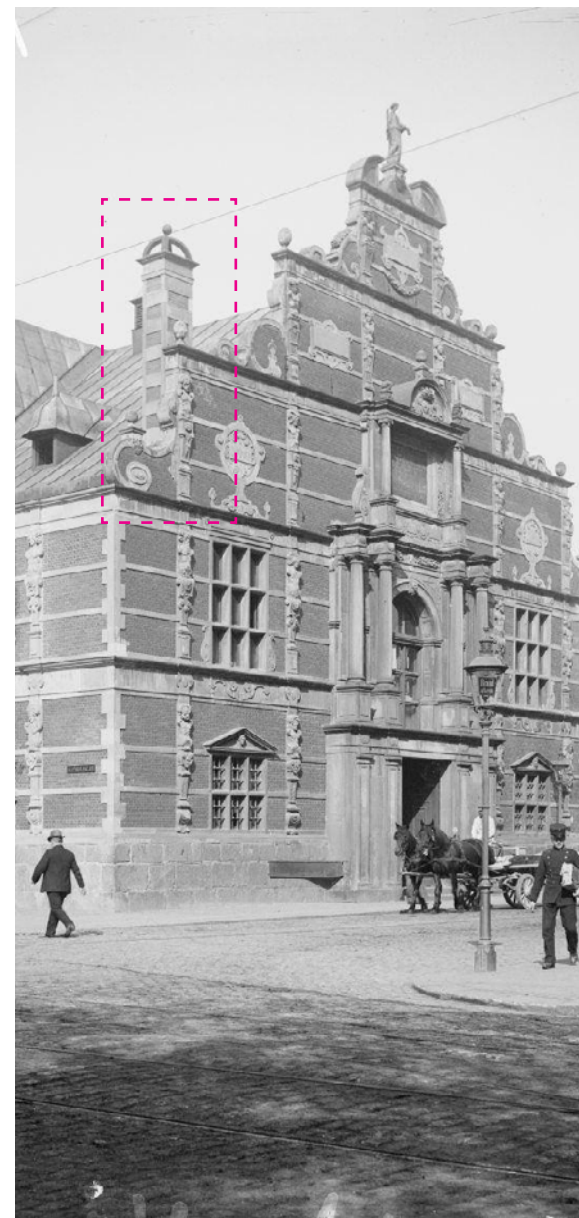
Skorstene i hjørnekontorer

Børsbygningen er opført med fire karakteristiske skorsten, to i vestgavlen og to i østgavlen. Før branden var tre af de fire skorstene stadig at finde på bygningen. Én skorsten gik tabt da vestgavlen styrtede ned, men to er stadig intakte.

Skorstenenes potentialer

De fire skorstene, der er indarbejdet i de vælske gavle, fortæller en historie om bygningens opbygning i 1624 og de bør alle fire genetableres med forlæg i de to efter branden tilbageværende skorstene.

De fire skorstene kan anvendes til teknik i form af udluftning.

Østgavl med skorsten, foto 1884, Skorstenen er senere nedtaget til under tagflade. Det Kgl. Biblioteks billedsamling, DPKK11-0274_0259

Facade og murværk

Skalstenene på facaden er opsat ved ombygningen i 1879-83 og er 18 mm tykke. De ældre, bagvedliggende mursten blev dengang tilbagehugget ca. 3 cm for at gøre plads til skalstenene, men fordi de var bevaret kunne stenens detaljer i form af størrelse, forbandt, lerblanding og brænding registreres i forbindelse med forarbejderne til den før branden igangsatte restaurering af facaderne.

Den igangværende nedtagning af skalsten og erstatning med kulbrændte mursten giver ikke autenticitet som 400 år gammel, men det er intentionen at det bidrager væsentlig til forståelse af bygningen som nyistandsat renæssancebygning, og mindsker den fejlagtige læsning af Børsbygningen som historicistisk.

Børsens integritet og autenticitet som renæssancebygning forstærkes hvor skalsten udskiftes med kulbrændte røde tegl, og sandsten restaureres ved nyhugning og konservering til bygningens rette pragt.

Sandstensfigurer

Oprindelig var al udsmykning på Børsbygningen udført i Gotlandssandsten. I alt var der på bygningen 240 hermer/karyatider, 136 masker og 86 fordakningshoveder. Sandsten har typisk en holdbarhed på 250 år og figurerne var derfor nyhuggede i 1880-1902.

Billed- og stenhuggerfaget kan opdeles i figuration og ornamentik. Børsbygningens figurer ligger i billedhuggerfeltet mellem figuration og ornamentik. De besidder ikke det fulde tredimensionelle formsprog som en skulptur, men har alligevel personlige og individuelle karakteristika. Det formodes, at de oprindelige figurer er bearbejdet og hugget af et stort antal stenhuggere, muligvis fra tegning i 1624. De variationer, der findes i arbejdet fra 1880 kan derfor både tilskrives, at der var mange stenhuggere involveret i 1624, hvilket bidrog til at figurerne fik individuelle udtryk, og at mange stenhuggere var involveret i 1880. Nogle figurer kan være mere tro mod originalen end andre. Sandstensfigurerne har, for hver genhugning de har været igennem, uvægerligt fået tidstypiske træk, der har medført en gradvis udviskning af de oprindelige træk.

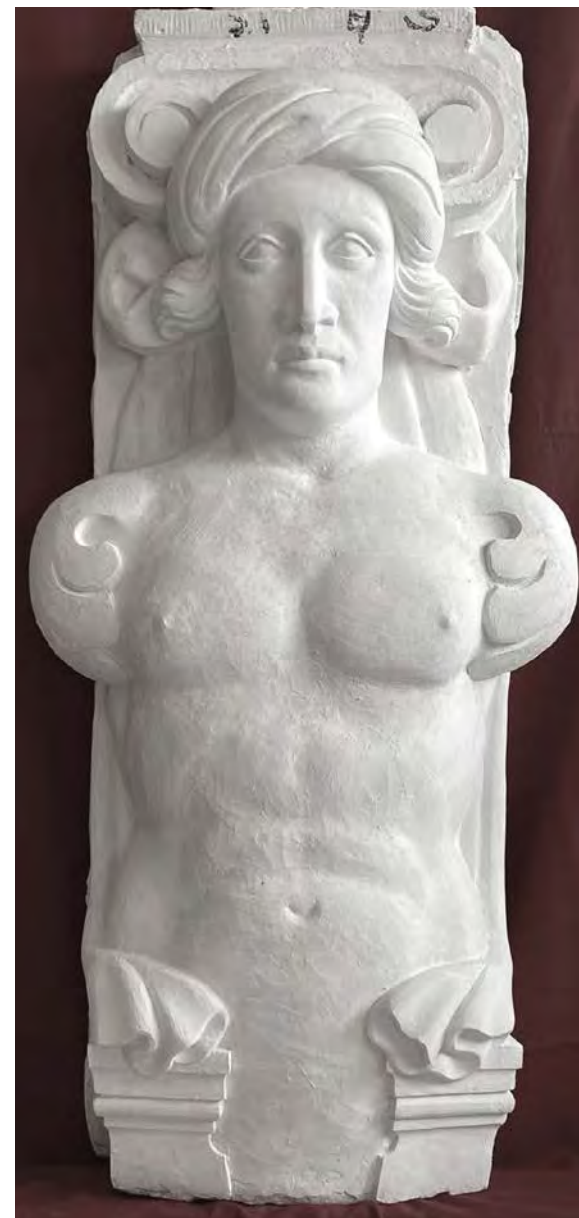
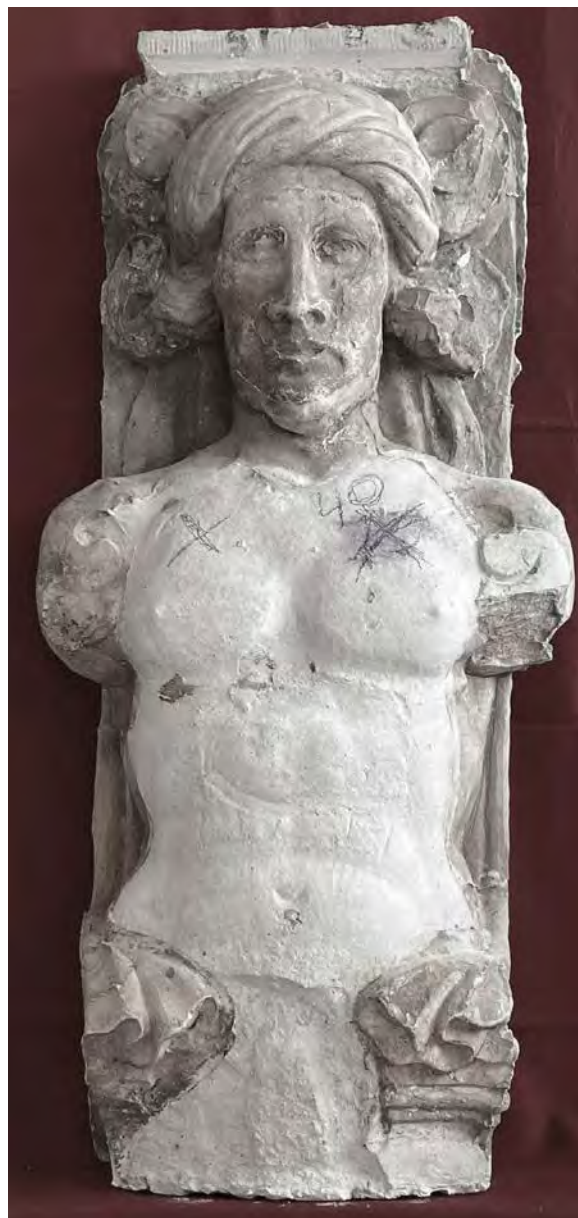
Sandstensfigurerne fra 1879-1902 er sammenlignet med de tilbageværende ældste nedtagne sandstensfigurer fra 1624, der er placerede i Baldersbæk. Fælles for figurerne er et rammebilledsprog, der på de ældre figurer fra 1624 i Baldersbæk bliver gentaget på samtlige figurer på præcist samme måde. I dette rammebilledsprog sidder den individuelle figur. For rammebilledsproget har vi derfor en troværdig reference.

De mest skæmmende reparationer af figurerne ses i reparationerne fra 1980, der er udført i dekosit/cement-murerreparationer uden billedhuggerkundskab.

Når en figur skal nyhugges tager billedhuggeren udgangspunkt i en gipsafstøbning af den eksisterende figur. Billedhuggeren tilretter figuren med det mere oprindelige rammebilledsprog. Dekosit/cement-reparationerne fra 1980 forkastes og erstattes af billedhuggerens egen formgivning, med afsæt i referencer fra de ældste figurer. De nye figurer bidrager hermed til en styrkelse af bygningens autenticitet.

Børsens unikke facadefigurer i form af hermer, karyatider, masker og fordakningshoveder er alle bjærget fra brandtomten. Mange kan genopsættes og alle kan genhugget med præcist forlæg i de gamle figurer.

Figurer udskiftes, hvis skadesomfanget er af betydning for figurens udtryk.

Hele figuren er meget skæv med store buler og grater. Profileringen temmeligt voldsomt fordrejet, og delvist helt bortforvitret. Disse deformiteter skyldes, at den originale afstøbning er lavet i lerform. Skuldrenes position og udformning er velbevaret. Turbanen er i fin tilstand, krøllerne herunder er stærkt forvitrede, men aflæselige. Ansigtet delvist modelleret op i cement. Det meget lange ansigt er karakteristisk, og findes magen til på en (måske original) herme fra Baldersbæk. Denne afstøbning er brugt som reference

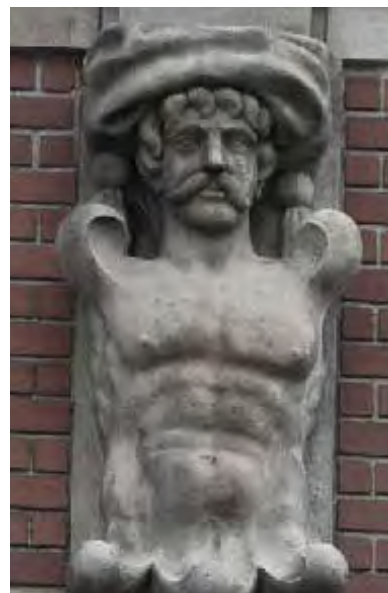
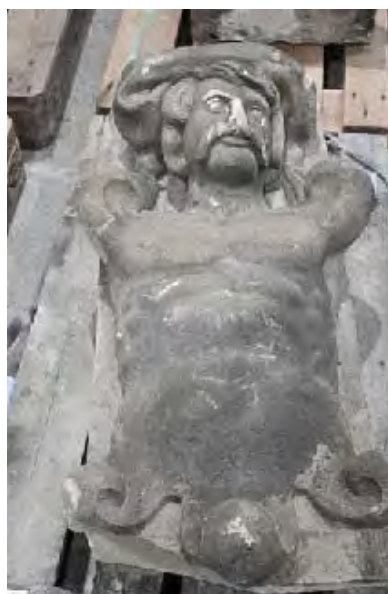

Foto før branden

Tab i ansigt. Flere, større sår i ansigtet, der har betydning for figurens samlede udtryk. Figuren nyhugges

Hel figur, næsten intakt, kun med en tabt næse. Figuren bevares

Hoved delt fra krop. Tabt næse. Sår på kroppen. Figuren nyhugges

Større tab i ansigt, der har betydning for figurens samlede udtryk. Figuren nyhugges

Foto før branden

Hel figur, næsten intakt. Figuren er sodskadet efter længerevarende brand i vindue. Figuren forsøges sodafrensnes. Figuren bevares hvis sten ikke er skadet af for høj temperatur

Terræn

Det udvendige terræn har oprindeligt ligget ca. 30 cm lavere end det gør i dag. Det indvendige gulvniveau har ligget yderligere tre trin nede. De ændrede terræn- og gulvforhold har, sammen med de ændrede døre i stueetagen, dels medført en ændring i facadens opbygning til meget lave døre, hvilket har medført en ændring i facadehierarkiet og dels ændret rummenes karakter i stueetagen.

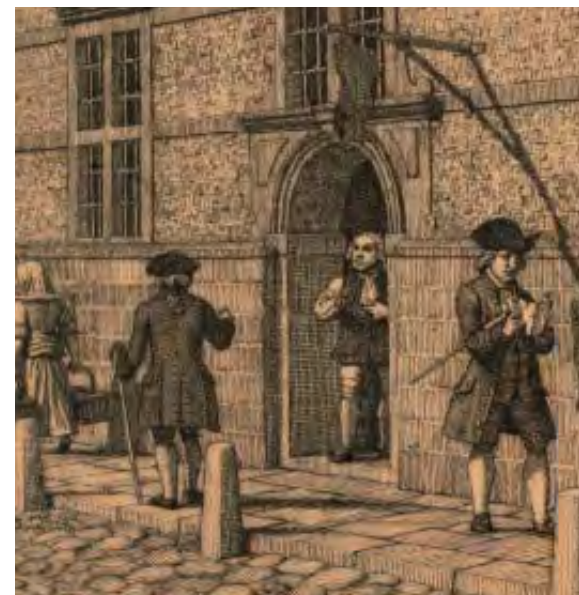
Potentialer ved ændringer af eksisterende udvendigt terræn og indvendigt gulvniveau

Hvis det udvendige terræn sænkes en dag i fremtiden mod Slotsholmsgade vil oplevelsen af facadens arkitektoniske udtryk styrkes. Det er i den forbindelse vigtigt at fremtidssikre det indre, så man fortsat går et trin ned i stueetagen, idet det vil være svært foreneligt med Børsens oprindelige ide om et åbent handelshus at besøgende skal træde et trin op i stueetagen fra et fremtidigt lavere terræn.

En sænkelse af gulvniveau vil styrke rummenes pakhuskarakter i stueetagen. Der er en væsentlig historisk værdi i de oprindelige gulve, der ligger skjult en meter under terræn og nuværende gulvniveau. Selvom de er skjulte, rummer de en fortælling om huset, der bør respekteres. Der kan være et potentiale i at opbygge en ny gulvopbygning på det oprindelige dæk og herved igen opnå 2-3 trin til det nuværende terræn. En ny gulvopbygning vil skulle forholde sig til et fremtidigt højere vandstands niveau.

Foto 1884. Det Kgl. Biblioteks billedsamling, DPKK11-0274_0259

Handelsbod i Børsen (kunstnerisk fortolkning). Det Kgl. Biblioteks billedsamling, DT006230

Terrænet omkring Børsen er hævet ca. 30 cm i 1943. Det vil styrke børsbygningens facade, at terræn bearbejdes til et lidt lavere niveau i et selvstændigt byrumsprojekt.

Facadedøre

De fyrr oprindelige rum i stueetagen – tyve mod Børsgade og tyve mod Slotsholmsgade – har hver haft en adgangsør centralt placeret i rummet.

Døråbningerne er i varierende udførelse ombygget til en lukket vinduesniche.

Potentialer ved facadernes takfast placerede døråbninger

Det er væsentligt for forståelse af Børsbygningens oprindelig arkitektur, at de takfast placerede åbninger aflæses som døre, i såvel bygningens ydre som stueetagens indre. I det ydre bidrager de til forståelsen af bygningens historie som et åbent og tilgængeligt handelshus. I det indre bidrager de til forståelsen af den arkitektonisk stærke planløsning. Dørene kan være aflåste.

En gentænkning af adgangsdørene i børsbygningens facader vil styrke bygningens facadeudtryk og samlede fortælling. Udfordringer ved at tegne en ny dør til børsbygningens facader er, at få den indarbejdet i facadens nuværende komposition samt at sikre, at der kan komme lys ind i stueetagens rum.

Det vil styrke børsbygningens arkitektur, at stueetagens takfast placerede døre aflæses som døre både ude og inde. Der ønskes en bearbejdning af døre i forhold til facadeudtryk og øget lysindfald i stueetagen.

Udvendig dør, 2024

Indvendig dør og vindue, 2024

Ambergs tegning, 1863. Det Kgl. Biblioteks tegningssamling, ark_3866a

Vinduer

Børsbygningens facade står i dag med de oprindelige taktfast placerede vinduesfelter med lod- og tværposter i sandsten – 6 ruder i øvre stokværk, 4 ruder i nedre stokværk. Børsbygningen er oprindeligt opført med ruder af glas i de øverste fire af de seks vinduesfelter i førstesalens vinduer. De nederste to af de seks vinduesfelter i førstesalens og de fire vinduesfelter i stueetagens vinduer har været lukket med skodder. Det formodes, at der har været jerngitre i vinduesfelterne i stueetagen – dette baseres på spor i sandsten, rummenes funktion og at det er afbilledet på perspektivtegninger af Eckersberg.

I dag er glasset delvist plant reflekterende floatglas og delvist trukket glas uden opsporsning. Særligt floatglasset i store felter giver en død, mørk spejling, uden variation i refleksion. Trukket glas kaster med deres smukke, livfulde spil en særlig karakterfuldhed over ældre bygningers eksteriører og interiører.

De eksisterende vinduer med store ruder i floatglas ønskes bearbejdet, når det ind- og udvendige formsprog er defineret i den nye Børssal.

Potentialer for vinduesåbningerne

En ændring af vinduer vil skulle udvikles i overensstemmelse med både ønskerne for den ydre genopbygning og den ønskede plan og disponering af det indre. Der har formodentligt oprindeligt været blyindfattede ruder i de øverste to vinduesrækker, samtidig med at der har været skodder i de nederste vinduesfelter. Med det lange forløb med skodder i stueetagen, vil det være fremmed for bygningen at tilbageføre vinduerne til blyindfattede vinduer, da det aldrig har været sådan i store dele af vinduesfelterne.

Et opsporsset vindue i fire eller seks ruder vil kunne styrke oplevelsen af Børsbygningens facade. En ændring af vinduer vil skulle ansøges hos SLKS.

Vinduer opleves som sandstensindfatninger med sorte huller bagved

Mørke rammer, reflekterende ruder

KONSTRUKTION OG MATERIALER

Hovedkonstruktion

Børsen er ikke bare en lang bygning på 128 meter, defineret ved kraftige murede og sandstensdekorerede ydervægge, men også en usædvanligt bred bygning med et indvendig spænd på 19 meter. I stueetagen er de 19 meter delt ved et langsgående midterskillerum, mens der i førstesalen har været et frit 19 meter spænd fra facade til facade under en selv bærende tagkonstruktion.

Tagkonstruktionens potentialer

Tagkonstruktionen stammer hovedsageligt fra 1624. Den resterende konstruktion er derfor en stærk fortælling om Chr. IV's oprindelige bygning.

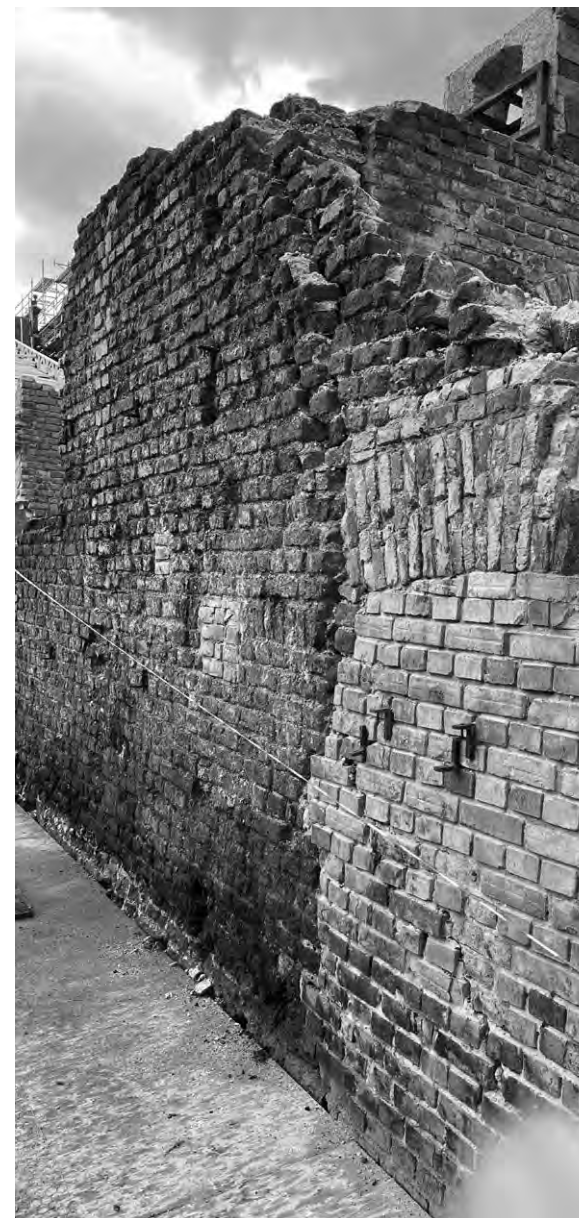
Konstruktionen er oprindelig opbygget med smedejernsforstærkninger til de store hængeværker – forstærkninger der er blevet suppleret ved de mange ombygninger. Med forlæg i den bevarede konstruktion opbygges den nye tagkonstruktion magen til.

Kortlægning af mursten fra bygningsarkæologisk undersøgelse af Børsens brandtomt

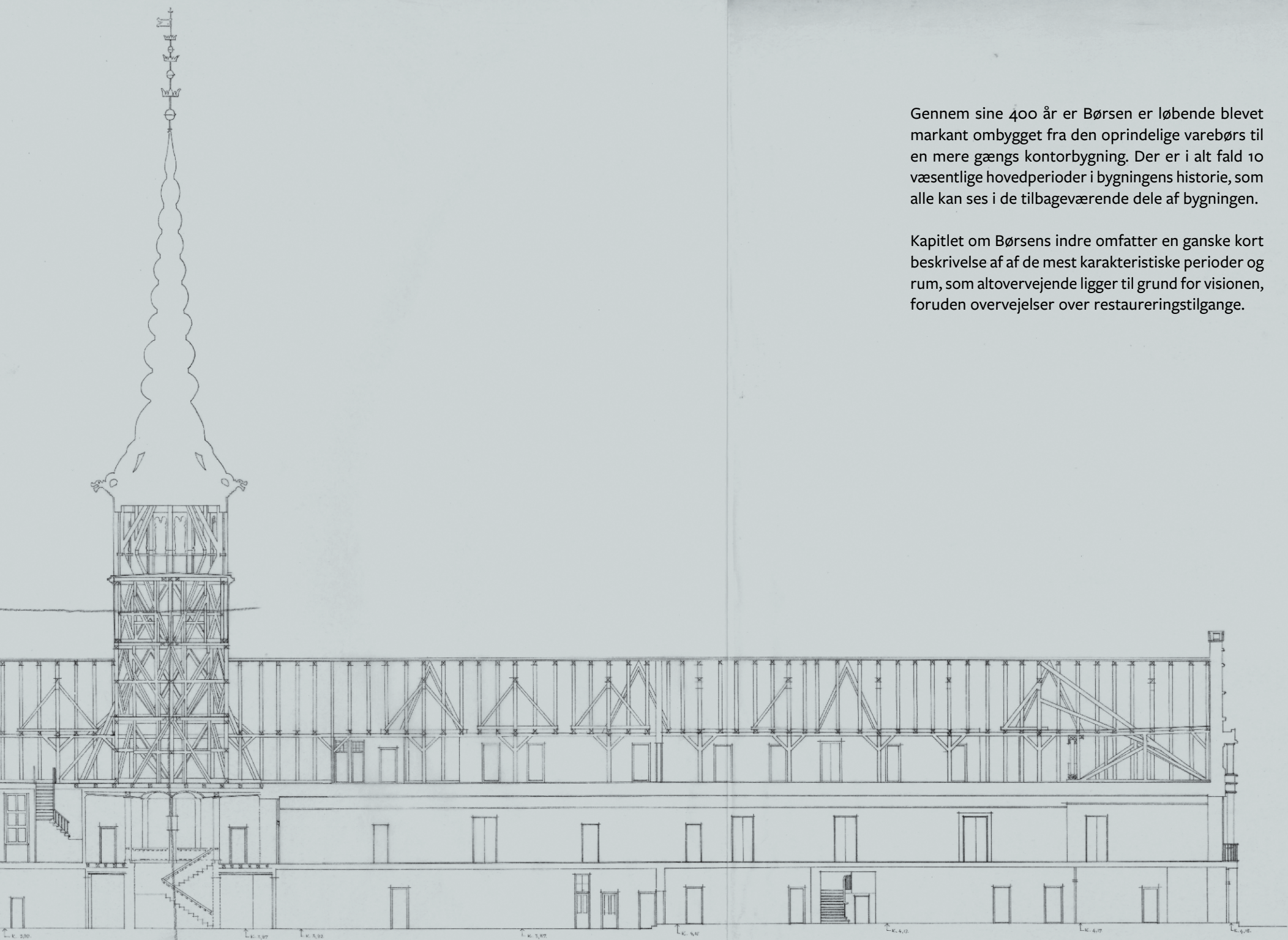

Tagkonstruktion i Børsens tagrum

Langsgående skillevej i stueetagen i Børsens brandtomt

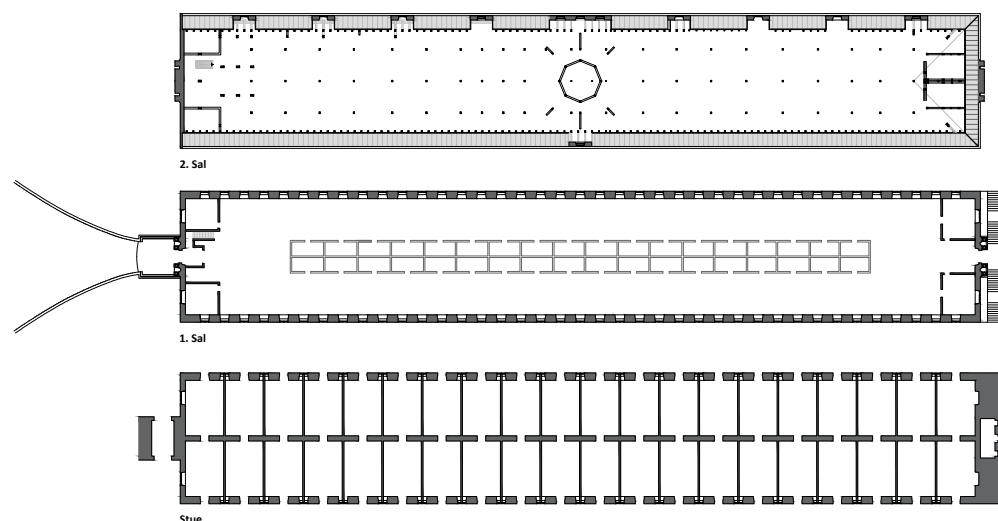
This architectural drawing is a detailed cross-section of a building, likely a historical structure. It shows a multi-story building with a complex roof structure. The ground floor features several rooms, including a large hall with a central staircase and a smaller room with a door. The basement level is also shown, with various rooms and a staircase. The drawing is labeled with 'K. 3,18' and 'K. 3,19'.

Gennem sine 400 år er Børsen løbende blevet markant ombygget fra den oprindelige varebørs til en mere gængs kontorbygning. Der er i alt fald 10 væsentlige hovedperioder i bygningens historie, som alle kan ses i de tilbageværende dele af bygningen.

Kapitlet om Børsens indre omfatter en ganske kort beskrivelse af de mest karakteristiske perioder og rum, som altovervejende ligger til grund for visionen, foruden overvejelser over restaureringstilgange.

BESKRIVELSER AF BØRSEN 1624 (1640)

Diagramtegninger over planernes indretning 1624 nederst stueplan, herover førstesal (hovedetagen) og øverst tagrummet. Den viste indretning med boder midt på etagen er formodet, men ikke sikker. Illustration: Leif Hansen Arkitekter

Bygningsbeskrivelse

Her følger en beskrivelse af Børsen som den jf. skriftkilder mformodes at må have set ud ved opførslen.

Bygningen var en to etager høj længebygning, opført på fundament af kampesten og sokkel af tilhuggede kvadre, herover mur af teglsten med rig dekoration af udskårne sandsten. I stueetagen sandstensindfattede døre med overvindue i hvert andet fag, tofagsvinduer med poster af sandsten og seks rammer i alle mellemliggende fag.

I gavle trefagsvinduer i samme vandrette placering. Tagkonstruktionen var afvalmet og med 74 tagkviste. Tag og kviste var dækket med bly.

Hovedkonstruktion og rumstruktur

Huset var opført med en helt klar struktur, hvor stueetagen udgjorde en taktfast opdelt base, der bærer en førstesal, der fremstod som ét stort rum, indrammet af et etfagsrum i hvert hjørne; herover et tagrum med synlig spær- og hængeværkskonstruktion.

I stueetagen gennemgående længdeskillevæg af pudsede og kalkede tegl, taktfast placerede tværskillevægge, centreret ud for hver lodpost i hvert andet vinduesfag. Lofterne var med med synlige bjælker og med indskudsbrædder. Alle overflader fremstod kalkede. Stueetagen fungerede som en konstruktivt stabil base for førstesalen og tagkonstruktionen.

På førstesalen stod det store rum uden søjler. De fire hjørnerum havde alle et vinduesfag mod facaden og et vinduesfag mod gavlen. Herover et fritspændende bjælkeloft, båret af et hængeværk i hele husets længde.

Tagrummet stod formodentligt som ét stort rum med synligt hængeværk og synlig valmkonstruktion. Spærkonstruktionens karakter vidner om, at

gavlkviste er opsat efter afslutningen af tagværket, da kvistene er rejst foran spærene.

Indgang og forbindelser

Stueetagen og førstesalen var helt adskilte uden indbyrdes, lodrette forbindelser.

I stueetagen havde alle 40 boder egen indgang udefra. Der var forbindelse via en dør i længdeskillevæggen mellem nogle – måske alle – rum mellem nord og syd, så rummene to og to kunne benyttes i sammenhæng.

På førstesalen er ind- og udgang via rampen fra øst. Her var en sekundær trappe til tagetagen, mens hejsekvisten i midterkvisten mod Børsgården, senere Slotsholmsgade, har fungeret som lasteluge

Rumlig karakter

De rumlige karaktertræk var både usædvanlige og meget stærke.

I stueetagen lå gulvet lavt og vinduerne, som har været lukket med luger, var placeret højt. Når lugerne var åbne var alle rum, bortset fra de fire gavlrums, alene oplyst af sidelys og hele rummet har kunnet ventileres gennem lugerne, der sad yderst og øverst i rummene.

Gavlrummene har – med åbne luger – stået med sidelys på én væg og med centralt placeret vindue mod øst eller vest, så karakteren har været roligere og dagslysgraden væsentligt større.

Den sidehængte port til hvert rum har været bred og tre trin (muligvis sine steder ramper) har ført ned til gulvet, der – i alt fald sine steder – har været belagt med røde og gule teglsten i sildebensmønster.

Førstesalen har med sit frie spænd og de fire små hjørnerum stået som én stor sal, belyst fra syd og nord af blyndfattede rammer i de to øverste felter og med oplukkelige ventilationslemme i nederste felter. Lofter har været det tætliggende bjælkelag med synligt bræddeindskud. Alt kalket. Vægge har været kalkede og gulvet belagt med teglfliser.

Da vinduesglasset må formodes at være mørkt og ujævnt, og da der har været lemme for de nederste åbninger, har rummene generelt været dunkle.

Loftrummet har været kendetegnet ved den solide tømmerkonstruktion, der sine steder kan have været været underdelt både på langs og på tværs. De mange småkviste har muliggjort ventilation i rummet, men har ikke været placeret for at muliggøre dagslys og udsyn.

Rummet har således været indadvendt, bortset fra det centrale område ved hejsekvisten.

Tekniske forhold

Huset er opført uden kilder til opvarmning, bortset fra skorstene i gavle til opvarmning af de fire hjørnerum på førstesalen.

Der kendes ikke til brøndforhold.

Der var ikke toiletforhold i bygningen.

Byggetekniske udfordringer

Det uopvarmede pakhuss var opført med en række tekniske udfordringer: en teknisk svag tagfodsløsning, opstigende grundfugt og en spinkel murkonstruktion over vinduerne ved bæring af kongespærene i hængeværket.

1624-strukturens potentialer

Stueetagen:

- Den rytmiske karakter med de usædvanligt placerede skillevægge ved lodposter
- Adgang udefra til alle rum åbner for en række anvendelsesmuligheder
- Det lave gulvniveau, der giver en stærk rumlig karakter og god lofthøjde
- Strukturen danner base for en førstesal med frit spænd.

Førstesalen:

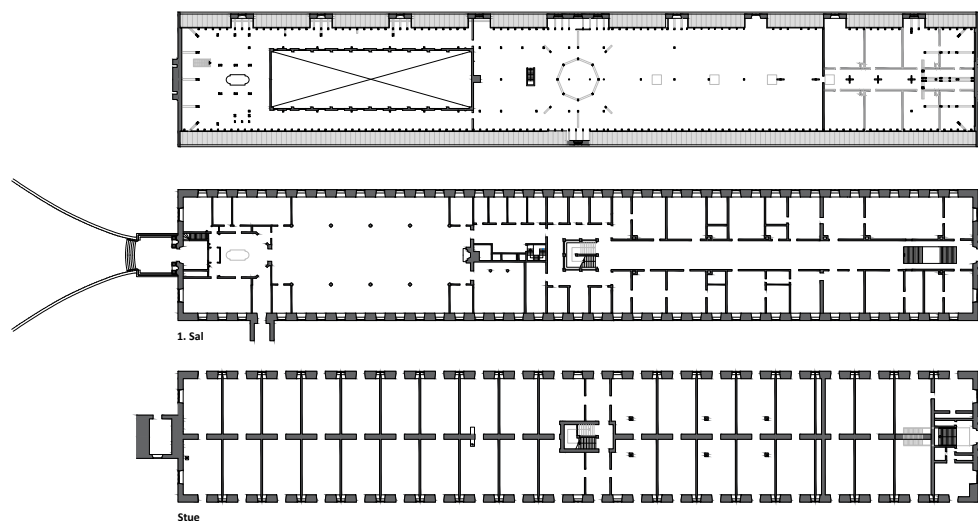
- Det store åbne rum med frit spænd og belysning fra begge sider
- Fuldstændig fleksibilitet i anvendelsen

Tagrummet:

- Den solide tømmerkonstruktion
- Den indadvendte karakter

BESKRIVELSER AF BØRSSEN

1856

Diagramtegninger over planernes indretning 1857: Nederst stueplan, herover hovedetagen og øverst tagrummet. Hovedetagen er markant forandret og konstruktionen, der er forårsaget af den forhøjede børssal, sætter bygningens stabilitet i fare

Bygningsbeskrivelse

Børsen er en to etager høj længebygning, opført på fundament af kampesten og sokkel af tilhugge kvadre, herover mur af skalsten og i vidt omfang nyhuggede sandstensdekorationer. I stueetagen granitindfattede døre med overvindue i hvert andet fag, tofagsvinduer med poster af sandsten og seks rammer i alle mellemliggende fag.

I gavle trefagsvinduer i samme vandrette placering. Tagkonstruktion med vælske gavle mod øst og vest, på hver langside midt for en trefags frontkvist og på hver side fire etfagsfrontkviste. Herimellem mod vest kvist mellem hver frontkvist, mod syd og nord også tagvinduer. Midt for er tårn med spir hvorpå er fire drager med snoede haler.

Tag og kviste er kobbertækkede, mens tårn og spir er blytækkede.

Hovedkonstruktion og rumstruktur

Stueetagens struktur ombygges, så den kan understøtte den ny Børssal. En gennemgående muret tværskillevæg går lodret gennem alle etager og fungerer som brandsikring.

Førstesalen er indrettet med forrum ved rampen, hvor der også er flere kontorer og mindre sale. Børssalen som er opbygget som treskibet sal med seks bærende søjler og forhøjning i midterfaget. Herefter er flere gangforløb og kontorer, placerede i et vist system både både nord- og sydside. I den østlige halvdel er en bred, central gang med døre, der i en vis grad placeret overfor hinanden.

Foran etfagsrummene er der etableret forrum med lette vægge.

Tagrummet er i den østlige ende indrettet som bolig med traditionelle boligrum, mens den vestlige ende er præget af overbygningen på Børssalen.

Indgange og forbindelser

Der er etableret nye indgange midt på langsiderne og i østgavlen, som begge leder til trapper, som forbinder stueetage og førstesal. Centralt i huset er en hovedtrappe, der forbinder stueetage med førstesal, og mod nord tillige trappe, der forbinder etagerne. Førstesal og 2.sal er forbundet med tre sekundære trapper.

Overflader og rumlig karakter

De rumlige karaktertræk i stueetagen er ændrede siden opførelsen. Sine steder er gulvniveau hævet. Vinduer er tilføjet glastruer – sine steder med foranmonterede tremmer og forsatsrammer.

Førstesalens klassicistiske træk fra ombygningen i 1830'erne er ændrede:

Børssalen har mønsterparketgulv og vægge og lofter er panelbeklædte.

I hovedgangen er bræddegulve, pudsede, bemalede skillevægge og kontorer og sale er i vid udstrækning panelbeklædte. Døre er traditionelle fyldingsdøre.

Etagens rumlige sammenhæng på langs er brudt og etagen har generelt fået en tidstypisk bearbejdning og fremstår uden forbindelse til eller fornemmelse for den oprindelige bygning.

Loftrummet indrettede del er tidstypisk med pudsede bræddeskillevægge og -lofter, bræddegulve og fyldingsdøre.

Tekniske forhold

Huset er tilføjet varmekilder med aftræk via en række skorstene.

Byggetekniske udfordringer

Opstigende grundfugt er sine steder søgt løst ved en tjæring af bagmure med yderligere opstigning til følge.

Tagkonstruktionen og husets tværstabilitet er markant forringet efter etablering af Børssalen.

1857-strukturens potentialer

Stueetagen:

- De tilbageværende dele af den oprindeligt rytmiske inddeling
- Adgang udefra til mange rum

Førstesalen:

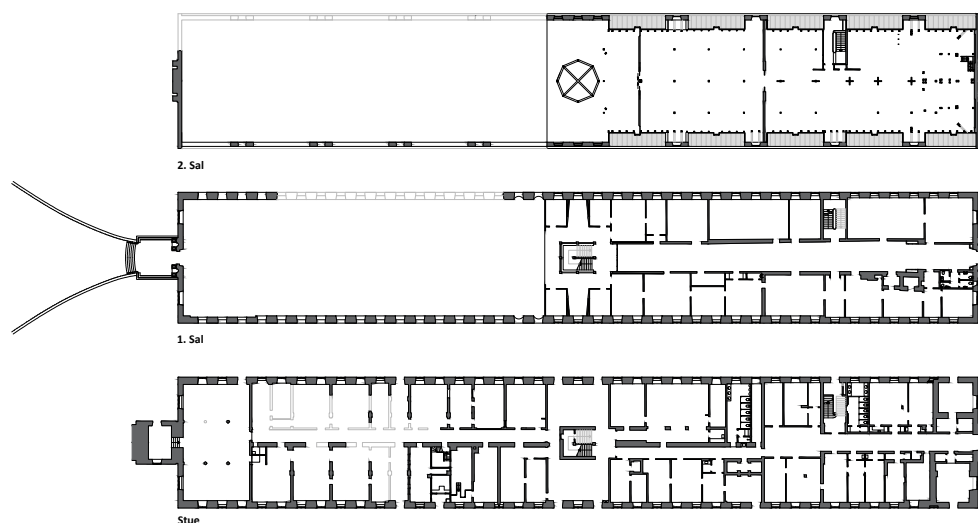
- Den kulturhistoriske fortælling om Børssocietetets overtagelse af bygningen i form af bemalinger, beklædninger og veldetaljerede overflader
- De traditionelle materialer

Tagrummet:

- Den oprindelige tømmerkonstruktion
- De traditionelle materialer

BESKRIVELSER AF BØRSEN

2025

Diagramtegninger over planernes indretning efter branden: Nederst stueplan, herover hovedetagen og øverst tagrummet. Hele bygningsens vestlige afsnit er udbrændt, i stueetagen står mure delvist tilbage. I Det østlige afsnit ses den tilbageværende, markant ombyggede struktur, hvor hovedskillevægge er flyttede

Hovedkonstruktion og rumstruktur

Børsens vestlige afsnit er nedbrændt og står uden tag og bjælkelag. Den vestlige del af det østlige afsnit er i alle etager vand- og sodskadet mens det østlige afsnit stort set fremtræder intakt.

I den vestlige del af stueetagen står murværk delvist tilbage; her er væsentlige dele af den oprindelige længdeskillevæg og en enkelt oprindelig tværskillevæg mod syd. Endvidere står nyere tværskillevægge udført i gule teglsten delvist tilbage. Disse vægge er placerede mellem vinduerne og fra Fengers ombygning 1879-98.

Terrændæk er i vidt omfang udtagne. De oprindelige fundamenter under de tidligere tværskillevægge er sine steder synlige og formodes at være til stede overalt.

Stueetagens østlige afsnit var allerede før branden stærkt ombygget. Dele af længdeskillevæggen står tilbage i den vestlige del af afsnittet. Her er korridor på begge sider af længdeskillevæggen. I det østligste afsnit er længdeskillevæggen tidligere nedtaget; her har gangen to bredder. Tværskillevægge er nyere, de er placerede mellem vinduerne og opført i tegl, bindingsværk eller som bræddeskillevægge.

Rum bag korridorerne er yderligere underdelte. Gulve ligger i flere højder – generelt meget højt set i forhold til oprindelig højde.

Bagmur er, på nær i hvælvede rum, nyere med brystningspaneler foran yderdørene, som derfor fremtræder som vinduer.

Lofter er hvælvede i hjørnerum og i øvrigt overvejende nedstropperede bræddelofter med puds. I det østligste afsnit har bjælkelaget tidligere været ændret for etablering af hovedtrappe (Hansen Koch) – dette fremtræder dog ikke synligt i de tilbageværende lofter.

I førstesalens vestlige del står ydermure kun delvist tilbage.

Den tilbageværende, østlige del af førstesalen er Børgangområdet. Her er bræddeskillevægge på langs af huset, som senere har fået ny beklædning (Gottlob). Rummene på gangens sider er fra de forskellige ombygninger gennem husets historie og i forskellige størrelser. De fleste tværskillevægge er opført som bindingsværk eller pudsede bræddeskillevægge.

Tagrummets østlige del fremstår i vid ustrækning med blottet tømmerkonstruktion. Den lodrette brandmur står tilbage.

Indgange og forbindelser

I den nedbrændte del er træværk stort set væk, så de oprindelige åbninger med stenposter og -indfatninger står tydeligt som vinduer og døre. I den østlige del er dørhuller gennem tiden i vid udstærkning lukkede med faste partier, hvori er isat vinduer, der udefra illuderer døre. I østgavlen er en tofløjet egetræsdør med overvindue.

Den tilbageværende trappe i huset er beliggende mod nord. Trappen blev under Gottlob ført direkte til tagetagen i ét rum. Denne sammenhæng gør, at man ikke oplever eller forstår det særlige ved Børsens oprindelige opdeling, hvor etagerne ikke var forbundne.

Overflader og rumlig karakter

I stueetagen er gulve belagte med forskelligeartede, nyere materialer, herunder parket og få stengulve. Vægge er pudsede og i overvejende grad tilføjet nyere overfladebehandling. Døre er af forskellige karakter, men er generelt fyldingsdøre.

Stueetagens vestlige del står, blottet for de mange tilføjelser gennem tiden, med en del af sin oprindelige karakter til skue: de velproportionerede vinduer og dørhuller bliver markante og viser en mulig fin sammenhæng med omgiverne. Den østlige ende står med ganske få undtagelser med overflader og rumlig karakter uden bemærkelsesværdige karakterer, men som resultat af de mange ombygninger. Rummene virker indadvendte, da man ikke oplever dørene og da vinduerne har kraftige forsatsløsninger. I stueetagen har man helt overvejende tabt karakteren af den oprindelige bygning helt af syne endda uden af søge at tilføje andre værdier.

Førstesalens tilbageværende afsnit kendetegnes af Børgangen, der med sin nyere aptering af træpaneler og buet gipsloft en karakter, der er fremmed for bygningen.

De enkelte sale og kontorer i tilknytning til gangen har forskelligartede karaktertræk, som hver især har værdier i form af paneler, tapeter og stuklofter – omend på forskellige, arkitektoniske niveauer (se også rumbeskrivelser).

Loftrummet tilbageværende del står med synlig tømmerkonstruktion. Den forholdsvis lave taghældning medfører, at tagrummets hanebånd virker som et loft uden stærk visuel kontakt til næste hanebåndslag.

Tekniske forhold

Alle tekniske installationer er skadede af branden og må udskiftes.

Potentialer efter branden

Stueetagen:

- De oprindelige, stærke skillevægsfundamenter
- De tilbageværende dele af hovedskillevæggen og de tre tilbageværende, oprindelige tværskillevægge
- Synligheden af de meget velproportionerede vindues- og døråbninger
- Den lavere terrænhøjde i det nedbrændte afsnit

Førstesalen:

- Den kulturhistoriske fortælling om Børssocietetets overtagelse og udvikling af bygningen i form af bemalinger, beklædninger og veldetaljerede overflader

Tagrummet:

- Den oprindelige tømmerkonstruktion
- De traditionelle materialer

Børsgangen 2025. Indretningen er et udpræget modernistisk greb uden arkitektonisk sammenhæng med det oprindelige, eventyrlige bygningsudtryk.
Foto: Merete Lind Mikkelsen

VÆRDISÆTNING AF UDVALGTE RUM: BØRSGANGEN

Børsgangen har en varm og omfavnende karakter. Kontrasten mellem den varme tone i den indeliggende gang og det store glasparti virker omfavnende og rolig.

Loftet gør rummet lyst, men opleves som et fremmedelement med sine diagonalopsatte plader og svækker forståelsen af bygningens alder og hovedstruktur.

Rumbeskrivelse

Børsgangen er tegnet af Kaj Gottlob i 1943. Børsgangen er beliggende i den østlige halvdel af Børsens hovedetage. Den spænder fra tårnets tidligere base helt ud til østgavlens glasdør og er således lagt ind i den åbne, oprindeligt selvbærende struktur fra Chr.IV's tid. Rummets hovedproportioner er en konsekvens af allerede eksisterende, udeliggende rum. Således er gangens østligste afsnit smallere end resten af gangen, og den vestligste del er svagt kileformet for at skjule de tidligere 'knæk' i ganglinien.

Børsgangens gulv er belagt med sildebensparket af egetræ med indlagte, diagonalt lagte felter. Vægge og alle døre med undtagelse af døren til Komitésalen er beklædt med profilerede egetræsbrædder. Beklædningen er tilsluttet mod gulvet med et lavt, fladt, indeliggende panel, mod loftet med en karnis i samme træsort. Hvor gangen er smallere er karnissen tilsvarende mindre.

Døren til Komitésalen er læderbeklædt, indfattet af et ahornfineret gerigt, der har form som en stor karnis.

Loftet er buet og består af nedhængte, diagonalt opsatte, buede gipsplader.

Belysning består dels af spotbelysning, opsat i rækker, dels af væghængt belysning, der skaber en rytme i rummet og bryder helheden op.

Analyse

Den ensartede beklædning af vægge og døre i Børsgangen skjuler gangens tidligere funktioner og samler de forskellige bredder i ét greb. De diagonalt opsatte gipsplader i den nedhængte loftkonstruktion skjuler gangens skrå linjer: man opdager ikke rummets skævheder.

Døren til Komitésalen og den visuelt forstørrede karnis fremhæver salen som gangens vigtigste rum. Indgangene til de øvrige kontorer og mødelokaler ses kun, hvor der er hængsler i panelbeklædningen, eller i den ene dobbeltdør, der adskiller sig ved der er isat spunkformede glas.

Børsgangen har en varm og omfavnende karakter. Kontrasten mellem den varme tone i den indeliggende gang og det store glasparti virker omfavnende og rolig. Loftet gør rummet lyst, men opleves som et fremmedelement med sin diagonalt opsatte plader og svækker forståelsen af bygningens alder og hovedstruktur.

Værdi

Børsgangen fortæller Dansk Erhvervs historie siden 1940'erne. Anvendelsen af tidstypiske, industrielt producerede materialer som både loftets gipsplader og ahornørpanelets finér viser ønsket om at kunne det allerfremmeste indenfor den tekniske og materialemæssig udvikling.

Indholdsmæssigt har gangen rummet overenskomstforhandlinger og traditionsrige afgangseksaminer; dette er dog ikke fysisk aflæseligt i bygningen, men en væsentlig fortælling om forskellige faggruppers tilhørsforhold.

Arkitektonisk har Børsgangen ikke bærende værdi, da den dominerer etagen og ikke forholder sig til bygningens fredningsværdier.

Komitésalen 2025. Indretningen er, som i Børsgangen, uden sammenhæng med bygningens oprindelige udtryk, men i dette rum med et overbevisende arkitektonisk udtryk, der kan indgå i den samlede struktur.
Foto: Merete Lind Mikkelsen

VÆRDISÆTNING AF UDVALGTE RUM: KOMITÉSALEN

Komitésalen er et samlet, arkitektonisk værk, der sammen med Børsgangen er de første af Gottlobs tilføjelser.

I Komitésalen går alle linjer op. Den varme glød i træet og det helt stramme opdeling af panelerne tyder på en markant opretning af alle flader i rummet.

Rumbeskrivelse

Komitésalen er tegnet af Kaj Gottlob i 1943. Komitéalen er beliggende ved Børsgangen ud mod Børsgade. Rummet spænder over tre vinduesfag og er beklædt med glatte, lakerede ahornfinerede paneler på loft, vægge og i lysninger.

Der er to døre i rummet. Døren mod Børsgangen er betrukket med læder i samme opdeling som vægbeklædningen, mens døren mod det østligt beliggende Formandskontor er en 'tapetdør', hvor rummets vægbeklædning er ført ind over den ældre dør, hvis oprindelige karakter kan ses fra Formandskontorets side.

Ahornfineren er opsat i et nøje bestemt system, som består af lige høje paneler i to bredder. Indadgående væghjørner udført som hulkehl, mens udadgående hjørner ved vinduer og den primære dør buer den modsatte vej. Mod loftet er tilsvarende en hulkehl, som her er perforeret og anvendes til luftudsugning.

Over døren er indsat et ur. Under vinduer er radiatorpaneler.

Gulvet er belagt med diagonalt lagte teaktræsklodser. Væggene afsluttes til gulvet med en ganske smal liste.

Vinduer og forsatsvinduer er hvidmalede. Beslag og fodsparkeplade er af messing.

I loftet er fastmonteret en lampe med uplight, som en del af det specialtegnede interiør, hvor det tilhørende møblement er frasolgt.

Analyse

Komitésalen har en markant, modernistisk karakter. I modsætning til langt de fleste andre træoverflader i den tilbageværende del af Børsen, består overfladerne af et helt moderne materiale – de ahornfinerede plader. Tonen er varm og fanger tonen i de øvrige del af Børsgangens overflader.

Der er hieraki i salens døre, hvor kun den vigtigste dør – mod børsgangen – får lov at stå tydeligt frem. Herved skabes den rolige karakter i rummet, da de to gavle fremtræder ensartede, mens de to langsider begge er symmetriske.

Værdi

Komitésalen har væsentlig kulturhistorisk værdi med sin tidstypiske aptering, der vidner om, at Grosserer-Societetet ønskede at gå forrest med ny teknologi og nye materialer.

Rummets aptering har endvidere arkitektonisk værdi, da salen næsten som en kuriositet i den store etage viser en arkitektonisk bearbejdning på højt niveau uden at dominere resten af bygningen.

Formandens Værelse 2025. Den traditionelle aptering fra 1800tallet – med et nyere gulv – og det sænkede kasetteloft har markant kulturhistorisk betydning.
Foto: Merete Lind Mikkelsen

VÆRDISÆTNING AF UDVALGTE RUM: FORMANDENS VÆRELSE

Sammenhængen mellem væg- og loftbeklædning nærmest indhyller og omfavner – på en tung og samtidig varm måde.

Rummet har en bestandig karakter, der ikke lige lader flytte på sig.

Rumbeskrivelse

Formandens værelse er beliggende i Børsens første-etages nordøsthjørne og nyindrettet i 1928. Rummet har et trefagsvindue i gavlen og to tofagsvinduer mod Børsgade.

Gulvet er belagt med nyere egetræsmønsterparket i et diagonalt mønster; vægge er beklædt med høje egetræsbrystningspaneler og platte med ørelicener.

Vinduesindfatninger er panellerede på samme måde som undervæggen, dog i form tilpasset vinduernes hovedinddeling og med glatte platter. Under vinduer er låger efter samme princip, men i et bredere format, der bryder med den sammenhængende vægpanellering. Overvæggen er indrammet af panel i samme bredde som øvrige rammer og udført med guldbesat lærredstapet på sort bund.

Loft er kassetteloft med moderat dybde. Alle felter er kvadratiske og forsynet med roset centralt i platten.

Loft- og vægpanelernes inddeling følger to forskellige proportioneringssystemer. Rummet samles af fodpaneler i samme bredde som øvrigt rammetræ og mørkt træ, som føres op som indfatning om vinduerne og dørene, og som samles ved vinduespladen, der ligeledes er udført i mørkbehandlet træ.

Vinduernes forsatsrammer i Formandsværelset er blyindfattede – hver ramme er opdelt i 30 glas og med byåben afbildet centralt i den midterste ramme. Forsatsrammer er udført i lakeret egetræ.

Belysning er en centralt placeret lysekrone, som er en kopi af en lysekrone fra Vestervig kirke, samt indbyggede fatninger i de yderste samlinger i kassetteloftet.

Analyse

Formandens værelse har en mondæn karakter, skabt af den traditionelle aptering og de traditionelle materialer. Rummets tosidede belysning gennem vinduer både fra øst og nord gør det ellers potentielt mørke rum velbelyst og udadvendt.

Sammenhængen mellem væg- og loftbeklædning nærmest indhyller og omfavner – på en tung og samtidig varm måde. Rummet har en bestandig karakter, der ikke lige lader flytte på sig.

Værdi

Formandens værelse er, med sin aptering og indbyggede belysning i loftet, repræsentant for Grosserer-Societets selvforståelse og viser udgør en væsentlig periode i købmandsskabets historie.

Den arkitektoniske værdi er svagere, da formandsværelset med sine traditionelle materialer, der dog alligevel ikke understøtter bygningens oprindelige karakter er mere gængs, om end veludført.

VÆSENTLIGE RUM, SOM ER FORSVUNDET I BØRSEN: BØRSSALEN

I Børssalens overbygning var blyindfattede vinduesrammer, hvori der i farvet glas var afbildet europæiske havnebyers byåben. De udtrykte vigtigheden af samhandel over grænserne.

Rumbeskrivelse

Børssalen var en treskibet sal, opdelt af i hver side fire udskårne træsjøjlere, beliggende på den nu nedbrændte førstesal i Børsens vestlige afsnit.

Salen blev opført i forbindelse med Grosserer-Societetets overtagelse af bygningen i 1857 og havde en markant, historicistisk aptering. Hovedstrukturen i Børsen blev ændret ved etablering af en treskibet, søjlebåret sal, hvor midterskibet rakte op i tagrummet.

Gulvet var udført af mønsterlagte eucalyptusparquetstave, inddelt svarende til takten i søjlegangen i rummet. Vægge var beklædt med egetræspaneler: undervæggen var beklædt med to felter for hvert murfag og to for hvert vinduesfag, i vinduer var tredelte lysningspaneler svarende til vinduernes tværposte. Overvæggen på murfelterne dels var besat med en tavle, herover et panelindfattet lærredstapetfelt med forgyldninger. Sideskibene var i begge rummets ender ét fag kortere end hovedskibet. Sideskibenes gavlfader afsluttedes hver med en af Fröhlichs kultegninger, under hvilke der var en tredelt, læderpolstret indbygget bæk med ryglæn. Hovedskibet afsluttedes med et tredelt gavlstykke, opdelt i undervæg, hvorover en gesims, gennemgående i hele hovedskibet, herover buestykker i flere underdelinger. Alle døre – to i hver side af rummets gavle og to til rummene for enden af sideskibene – var kronede med overstykker med trekantfronon. Alle panelfelter var guldstafferede.

Lofter var opdelt i kassettelofter af rigt udsmykkede træpaneler, sine steder guldstafferede, sine steder udskårne og bemalede, sine steder intarsialagte.

Midterskibets forhøjede vægstykke var fagdelte og hver opdelt i to smalle yderfag, hver med

rammestykke og bemalet og forgyldt lærredstapet. Herimellem var et bredere midterfag, hvori et blyindfattet vindue med farvet glas og motiver visende europæiske havnebyers byåbener som udtryk for samhandlens betydning.

Søjlebaser og gesimser var beklædt med udskåret træværk, hvis karakter var renæssanceinspireret. Trækbånd, som var eftermonterede for at hindre yderligere udskridning af facaden, var forgyldte og dekorerede.

Belysninger var på bagmure en støbt messinglampe med hver fem kertepærer for hvert fag, i midterskibet tre italienske, tilnærmelsesvist runde lysekroner. Hertil sorte, kraftige spots ved sceneområdet.

Stole til biografofstilling var nyere stole med hver fire forkromede ben og sammenhængende sæde og ryglæn betrukket med sort læder. AV-anlæg var placeret i det udskårne kassetteloft i midterskibet og højttalere placeret på rammetræet på undersiden af de langsgående dragere ud for søjlekapitælerne.

Analyse

Den rigt udsmykkede sal fra 1856-80 refererede bredt til mønstre fra renæssancens billedskærerarbejde.

Om end detaljeringen i salen i princippet refererede til facadens udmykning og den tids udskæringer, oplevedes sammenhængen ikke; man oplevede en sal i sin egen tid. Oplevelsen understregedes af den treskibede form, der ikke relaterer til bygningens hovedstruktur.

Udtrykket var typisk samtidigt og det arkitektoniske niveau langt fra niveauet i Christian IV's ambitiøse Børs. Omfanget af dekorationer, den markante inddeling og de mange forgyldninger har dog virket imponerende på mange brugere.

Børssalen inden branden. Rummet har et historicistisk udtryk, der – forsøgsvist – rækker tilbage til renæssancen. Her er mange detaljer, der fanger øjet.

Foto: Dansk Erhverv

Værdi

Børsens førstesal – bygningens hovedetage – har siden opførelsen haft en stor sal som hovedattraktion. Salen har opfyldt forskellige formål – fra kræmmersal til auktionssal – og den har samtidigt fungeret som mødested.

Rummet er blevet prægtigere – mere forfinet, mere prangende, siden den oprindelige, formodentligt helt udekorede kæmpesal blev opført for 400 år siden.

De seneste 150 år har rummet i hovedtræk stået uændret bortset fra belysningen, der er udskiftet mange gange.

Børssalen har altid været storslået – enten i størrelse, i form eller i detaljering. Dens kulturhistoriske værdi har været stor, mens den arkitektoniske værdi i den form, salen havde før branden i 2024, ikke har været væsentlig.

Et udsnit af Gottlobs ombygninger: Øverst trapperummet med den aptering, han indsætter i stedet for den nedenfor viste.
Foto: øverst: Dansk Erhverv. Nederst: Peter Elfelt, Det Kongelige Bibliotek, DT005349.tif

Det, der gemmer sig bag væggene i Børsgangen: bemalede overflader og detaljer - og installationer.
Foto: Merete Lind Mikkelsen

OVERVEJELSER OVER KAJ GOTTLOBS OMBYGNINGER I BØRSEN

Gottlobs ombygninger af Børsen spænder fra 1943 til 1969. Formsproget udvikler sig: Fra et klart modernistisk udtryk i Komitésalen til mere rustikke bearbejdninger af f.eks. lofter i det senere bibliotek (1956) og indretningen af forrummet ved rampen (1960).

Gottlobs ombygninger i Børsen adskiller sig markant fra alle andre ændringer i bygningen, da der ikke indgår historiske referencer i formsproget, og da hans arbejde ikke relaterer sig til den eksisterende bygnings struktur eller materialitet; Gottlob lægger helt bogstaveligt et nyt lag på. Sine steder, som i den centrale trappeopgang, udskifter han de eksisterende dele med helt nye; i Børsgangen skjuler han alle historiske referencer med en beklædning og indfører et selvstændigt loft i sin egen form. Nedstroppet og etableret i forbindelse med tekniske tiltag.

På trods af det store tidsspænd kan Gottlobs indgreb ses som et ønske om at samle Børsens indre udtryk i ét arkitektonisk greb, der også har til formål at integrere Børssalens mere spraglede udtryk i en helhed.

En traditionel 'foring' af simple rum med paneler eller en flammering af en dør, så den bliver tæt og finere i sit udtryk, er velkendte tiltag. De følger traditionelle håndværksmetoder, som tager udgangspunkt i et materiales egenskaber. Ændringerne indskrives sig i en traditionel bygnings logik og om end udtrykkene kan være vidt forskellige – som fra dybe, dramatiske barokke gerigter til flade, afdæmpede elegante rokokopaneler – er konstruktionsmetode og helt overordnede udtryk ens. Formen kommer af en århundreder lang udvikling af nogle teknikker, der knytter sig nært til det materiale og

de håndværksmetoder, der har været gængse. Hos Gottlob er tiltagene af en helt anden beskaffenhed; her er tale om et arkitektonisk greb, der *ikke* tager udgangspunkt i en traditionel byggeskik, men som nærmest har karakter som en scenografi, en illusion. De første tiltag sker i slutningen af 1930'erne, med da den nordøstligt beliggende trappe forhøjes til tagrummet, nyindretning af Børsgangen og nyindretning af Komitésalen.

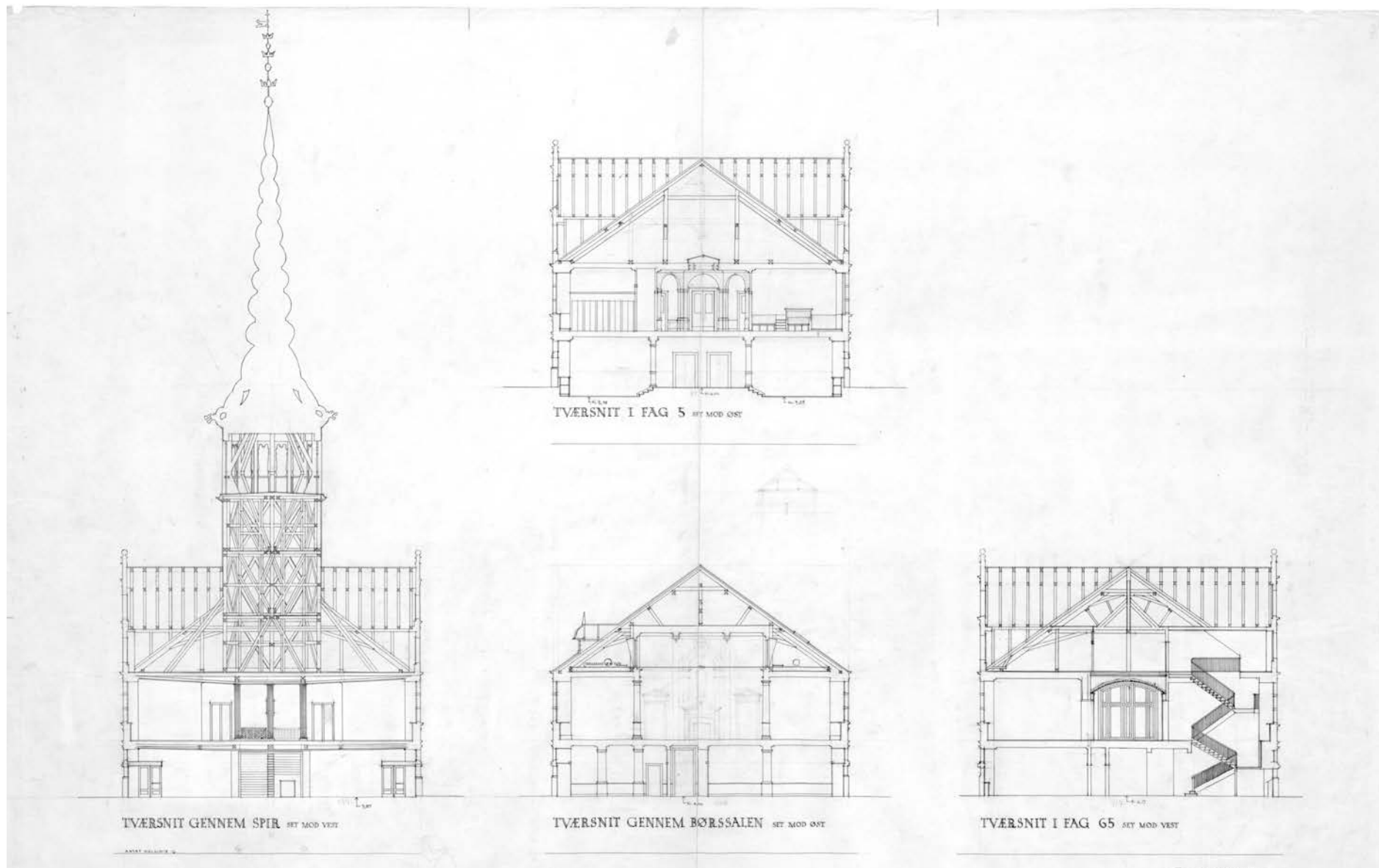
I de tidlige ombygninger er materialet moderne forarbejdet: I 1930'erne udvikledes industrielt fremstillet finér og denne udvikling tog fart under 2. verdenskrig, netop da Komitésalen blev skabt. Med ventilation, indarbejdet i loftet og under vinduerne, har rummet været supermoderne, da det blev etableret i 1943.

Gottlobs ændringer i Børsen har, vurderet alene på deres egne præmisser, et højt arkitektonisk niveau. De forholder sig dog ikke til bygningens oprindelige arkitektur, men skaber en egen verden, helt løsrevet fra den originale bygning og det udtryk, bygningen har i sit ydre. Forsøget på at skabe en helhed mellem forskellige rum lykkes således kun delvist. Det fungerer, hvor kontorer og møderum bag Børsgangens døre hver især bevarer deres karakter og nye tilføjes. Men grebet i selve gangen er dominerende og fornemmelsen af at være i Børsen opløses, da den nye indretning overdøver den traditionelle struktur – bygningens oprindelige idé.

Grebet refererer således i højere grad til andre, samtidige – men nyopførte – bygninger end til selve Børsen.

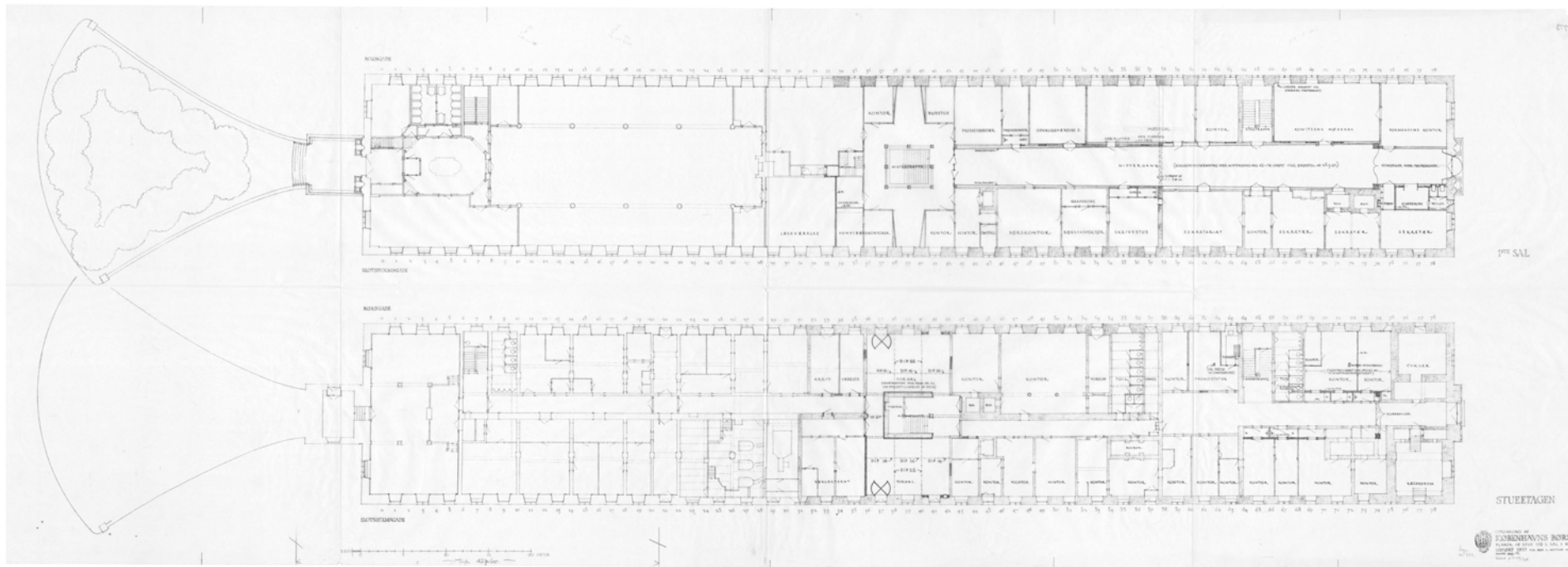
Værdien af Gottlobs tilføjelser er således tvetydig og bør ikke være bærende for det videre arbejde i bygningen.

KAJ GOTTLØB: OMBYGNINGER I DET INDRE: SNIT

Opmålinger med indtegnede ændringer, 1943. Bemærk den lave højde i stueetagen, de sænkede loft i trapperummet og trappen, der føres helt til loft på tegningen til højre

KAJ GOTTLØB: OMBYGNINGER I DET INDRE: PLANER

Stue- og førstesalsplan, hvor man på førstesalsplanen (øverst) ser hvordan selve Børsgangen er beklædt med paneler, der skjuler alt bagvedliggende materiale

- Gottlobs primære arbejder i Børsen 1943-69
- Komitésalen, 1943
- Børsgangen inkl. nyt vinduesparti mod øst, 1943
- Børsbroen 1955
- Hovedtrapperum, 1943
- Bibliotek, 1956
- Nyt forrum, 1960
- Nyt fordelingsrum ved rampen
- Stueetagens sydøstlige hjørnerum

For at sikre sammenhæng med Børsens oprindelige idé og skabe formmæssig holdbarhed fremover, skal der i den kommende ombygning af Børsen bygges videre på den traditionelle struktur.

Børsen skal ikke *moderniseres*. Børsen skal for fremtiden stå ved sin oprindelige idé.

Den oprindelige struktur i Børsen står blottet efter branden og i stor kontrast til de nye, næsten scenografiske tilføjelser. Her ses det oprindelige skillevægsgfundament og de fint proportionerede vindues- og døråbninger i facademuren. Foto: Merete Lind Mikkelsen

Restaureringsfaglige betragtninger

Hvad er konsekvensen, når man i arkitektfaglig forstand 'lægger et nyt lag på' en ældre struktur?

Denne restaureringstilgang bliver særlig tydelig i Gottlobs arbejder i Børsen, hvor han ihærdigt visker de traditionelle træk ud, typisk ved at sætte et fysisk lag foran det gamle. I handlingen virker det som om, de traditionelle lag opfattes som som uanseelige eller ligegyldige. Ældre døre, der udgør en helhed i sig selv, beklædes, ligesom vægge dækkes med nye paneler, så de oprindelige lag skjules, det gamle indgår alene som rent 'skelet'.

En sådan tilgang står i modsætning til tidligere tiders restaureringstilgange. Her kan der for eksempel være tale om, at der der bygges helt om: Vægge rives ned og erstattes af nye, etagedæk fjernes, vindueshuller udvides i nye former. I detaljeringen fores på karme og gerigter for at opnå et nyt udtryk; her bliver de ældre lag og deres konstruktive og materiale-mæssige egenskaber en del af den samlede løsning.

Netop den brydning, der sker mellem en traditionel formgivning, hvor konstruktion og materialeegenskaber bliver en del af løsningen, og den restaureringstilgang, hvor formen til tider opstår uafhængigt af konstruktionen og materialernes egenskaber, skaber et dilemma i restaureringen af de traditionelt opførte bygninger.

For hvad med kulturhistorien? Hvad med den konstruktive sammenhæng? Med holdbarheden?

For at sikre sammenhæng med Børsens oprindelige idé og skabe formmæssig holdbarhed fremover, skal der i den kommende ombygning af Børsen bygges videre på den traditionelle struktur.

Børsen skal ikke *moderniseres*. Børsen skal for fremtiden stå ved sin oprindelige idé.

OM ANVENDELSE OG FREMTIDIGT INDHOLD

DANSK ERHVERVS VISION

”I Dansk Erhverv handler vi hver dag på vegne af 18.000 medlemsvirksomheder og flere end 100 brancheforeninger.

Vi er erhvervsorganisation og arbejdsgiverforening for et af verdens mest handlekraftige erhvervsliv.

Vi tilbyder rådgivning inden for medarbejder- og virksomhedsforhold og politisk gennemslagskraft.

Vores indsatser bygger på medlemmernes aktive deltagelse i netværk og udvalg. Danmark skal være verdens bedste land at drive virksomhed i.

Til gavn for arbejdspladser, velstand og Danmark i fremgang.
Det er vores vision i Dansk Erhverv.

Vi arbejder for et Danmark med sammenhængskraft og handlekraft.”

DANSK ERHVERV I BØRSEN

Christian IV opførte Børsen for at styrke udviklingen af det danske købmandsskab.

Børsen skal genopføres, så den igen bliver et fundament for udviklingen af det danske erhvervsliv.

Børsen er et hus for alle medlemmer og for medarbejdere i Dansk Erhverv, der hver dag arbejder for at understøtte dem.

Dansk Erhverv i Børsen

For 400 år siden opførte Christian IV Børsen for at styrke i udviklingen af det danske købmandsskab. Lige siden har bygningen fungeret som købmændenes hus.

Børsen skal genopføres, så den igen bliver et fundament for udviklingen af det danske erhvervsliv. Børsen er et hus for alle medlemmer og for medarbejdere i Dansk Erhverv, der hver dag arbejder for at understøtte dem.

Børsen skal danne ramme om møder mellem medlemmer, for møder med medlemmer, for forhandlinger af politisk karakter.

Børsen skal kunne tilpasse sig den udvikling, der konstant kendetegner Dansk Erhverv.

Børsen som repræsentation for Dansk Erhverv

I 200 år har Børsen været samlingspunkt og hjemsted for Dansk Erhverv. Bygningen har udstrålet både sin historiske ballast og sin vilje til også at række fremad.

Børsen skal igen været et enestående, sammenhængende værk.

Ude som inde skal bygningen være klart aflæselig. Den skal have en solid, pragmatisk struktur og samtidig en eventyrlig, fascinerende karakter, der ikke slipper sig tag i en, når først man har oplevet den.

Børsen skal være som ingen andre steder. Helt sin egen – og dog varm, gæstfri og imødekommende.

Børsen skal igen have en karakter, der omfavner og som man føler sig hjemme i.

Børsen som mødested for Dansk Erhverv

Børsen skal i vid udstrækning kunne rumme møder med eksterne i både lille og stor skala. Medlemmer skal føle sig velkomne og hjemme i Børsen.

Organisationer med traditionsrig tilknytning til Børsen skal kunne opretholde sin tilknytning. Særlige eksamener og fejringar skal fortsat være en del af hverdagen.

Dansk Erhverv skal igen kunne invitere til overenskomstforhandlinger og drøftelser af erhvervs-politiske forhold.

Børsen som arbejdsplads for Dansk Erhverv

Fremover fordeles medarbejderne i Tietgens Hus og i Børsen, så der opnås den optimale balance mellem Børsens kvaliteter som arbejdsplads, mødested og repræsentation og de behov, medarbejderne har i det daglige.

Alle medarbejdere skal fortsat kunne opretholde et nært forhold til bygningen uanset hvor deres daglige arbejdsplads er. Fornemmelsen af at være en del af købmandsskabets historie og blot at være i den skønne bygning giver alle et tilhørsforhold og skal prioriteres højt.

Arbejdspladser og møderum skal kunne anvendes, så de opfylder de krav om fleksibilitet en moderne medarbejder stiller.

Rummene skal være gode for alle generationer og de skal være forskelligt indrettet: Der skal gives plads til både fordybelse og samarbejde – og møder og kontorarbejde skal kunne foregå både stående og siddende.

Der skal i højere grad være mulighed for at vælge, hvordan man vil arbejde hver enkelt dag. Og

karaktere skal sikre, at man hellere vil komme på arbejde i Børsen end at arbejde hjemmefra.

Personbelastning

Børsen har inden branden kunnet rumme op til 694 personer på samme tid.

Det er ønskeligt, at Børsen efter genopførsel organiseres, så bygningen fremover kan rumme 750 personer.

Fremover kan der etableres direkte adgang ud, så der opnås større kontakt med omgivelserne.
Funktionerne i stueetagen skal fremover passe til de rumlige karaktertræk og forhold, der er her.
Foto: Merete Lind Mikkelsen

OVERVEJELSER OVER FREMTIDIG ORGANISERING OG INDHOLD I BØRSEN

Børsens hovedindgang skal genetableres som indgang til førstesalen via rampen mod Christiansborg.

Børsens daglige reception og daglige indgang etableres i stueetagens østgavl, hvor der er plads omkring indgangen og hvor der er let adgang fra nabobygningen.

Indgangsforhold

Rampen fra Slotspladsen udgjorde oprindeligt hovedindgang til Børsen. Adgangen havde en storslået karakter og var samtidig praktisk, da man kunne bringe sine varer op i vogn.

Stueetagen har haft indgange til alle rum langs begge sider. Alle rum har kunnet fungere selvstændigt og med stor kontakt til terræn lige uden for.

Fremtidige forhold

Børsens hovedindgang skal genetableres som indgang til førstesalen via rampen mod Christiansborg. Her placeres en ny reception, som med god plads kan varetage alle de opgaver, der er med de mange gæster der kommer til huset.

Børsens daglige reception og daglige hovedindgang etableres i stueetagens østgavl, hvor der er plads omkring indgangen og hvor der er let adgang fra nabobygningen. Indgangen kan ændres på sigt, så den markante gavl får sin storhed tilbage og på en måde, så indgangen ikke konkurrerer med, men er en naturlig pendant til hovedindgangen på rampen. Da indgangen bryder med den oprindelige hovedstruktur skal den udformes, så den – lige som den langsgående forbindelse i stueetagen – respekterer hovedstrukturen.

Der etableres elevator i et ombygget forrum i forbindelse med receptionen og den eksisterende interne trappe. Det kunne være ønskeligt, om pladsen mellem indgangen og Tietgenhus på sigt kan bearbejdes så den bliver en pendant til rampeområdet mod vest, og så den samtidigt fungerer som en smidig overgang fra Tietgens Hus. Et sådant arbejde skal varetages af Københavns Kommune, der ejer alt terræn uden for sokkel.

Sekundære ind- og udgange og praktiske forbindelser mellem etagerne fordeles jævnt i begge husets langsider.

Fremtidig funktionsfordeling i Børsen

Inden branden var Børsens indretning præget af århundrederes skiftende behov og den altid løbende udvikling i Dansk Erhverv. Indretningen bar præg af mange store skift mellem anvendelser af de forskellige rum med mange underdelinger og pladsforbrugende uregelmæssigheder.

Stueetagen

I Børsens nederste etage etableres daglig hovedindgang i østgavlen med let adgang til reception, betjentstue og materialeudlevering. Her indrettes teknikcentral, produktionskøkken (forbundet med elevatorer til førstesalen) samt toiletter og depoter.

Der etableres kontorer, der potentielt også kan anvendelse som møderum med direkte indgang udfra. Og her etableres rum med mulighed for frokostmøder med Dansk Erhvervs gæster.

Førstesalen

På Børsens førstesal genetableres repræsentativ hovedindgang fra rampen mod Slotspladsen og i tilknytning hertil en reception, der er aktiv ved arrangementer. På førstesalen ligger også den Ny Børssal, en mindre ny sal og selvfølgelig Børsgangen med direktionskontorer og mødelokaler.

Andensalen

Tagetagen var oprindeligt kornmagasin. Etagen har været ombygget af mange omgange, senest i 1990'erne, hvor dens istandsættelse var typisk

nutidig uden på nogen måde at forholde sig til den historiske, helt særlige bygning.

Etagen skal genskabes i sin hovedform og indrettes i flere mindre rum, så den bliver generelt anvendelig til både møder og arbejdspladser.

Andensalen indeholder blandt andet:

- Lounge i det markante, stolpefyldte rum under spiret, hvor medlemmer kan samles i pauser i byen.
- Møderum med let adgang udefra. Kontorarbejdspladser i form af skrivebordspladser, projektrum, stillerum og hvad medarbejderne ellers har behov for.
- Depotrum og teknikrum (f.eks. ventilationsanlæg).

Tagrummet, der står tilbage efter branden. Nyindretning kan understrege enkeltheden på etagen – og de nye funktioner vælges, så de passer til rumlige karaktertræk.
Foto: Merete Lind Mikkelsen

Vision for fremtidig organisering i Børsen

I Børsens nyere, klarere struktur fordeles indholdet efter rummenes kvaliteter:

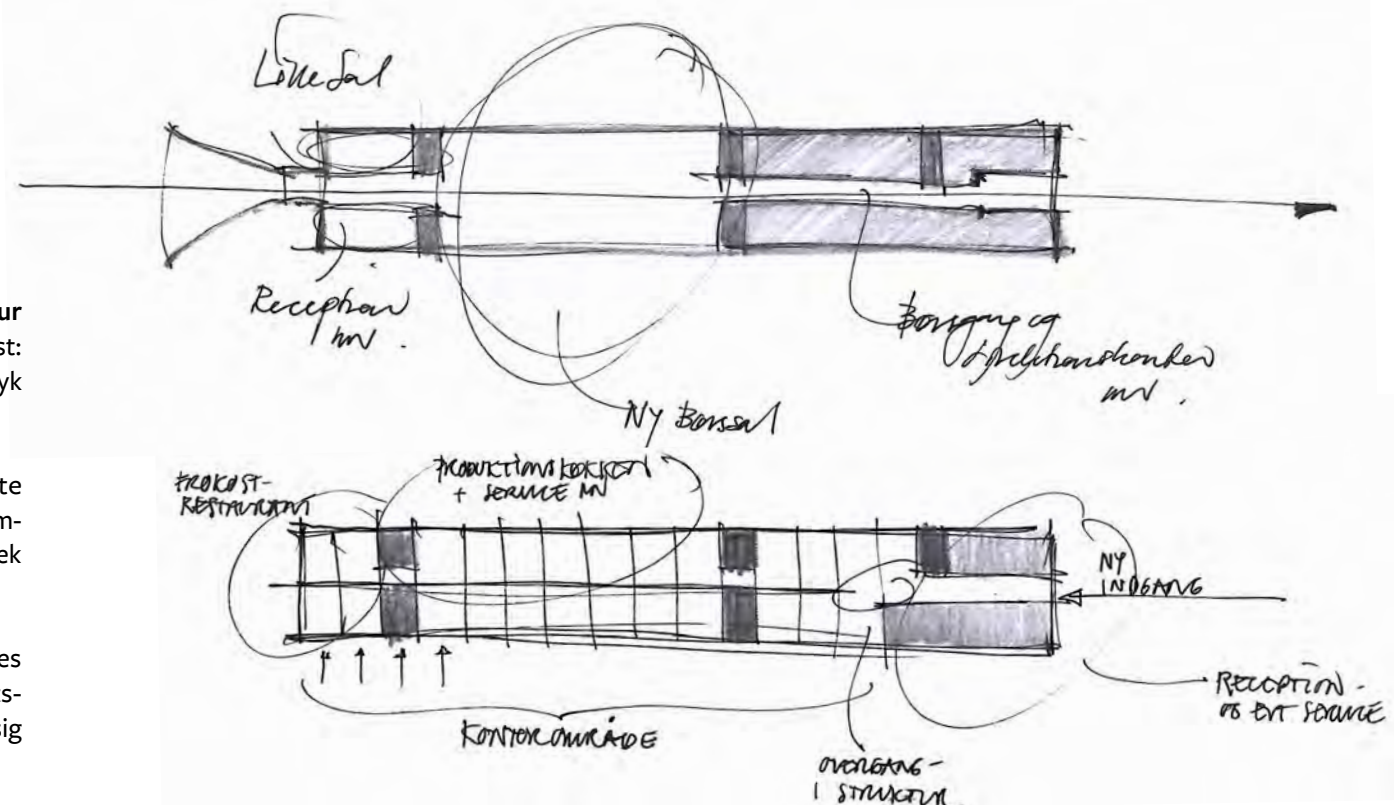
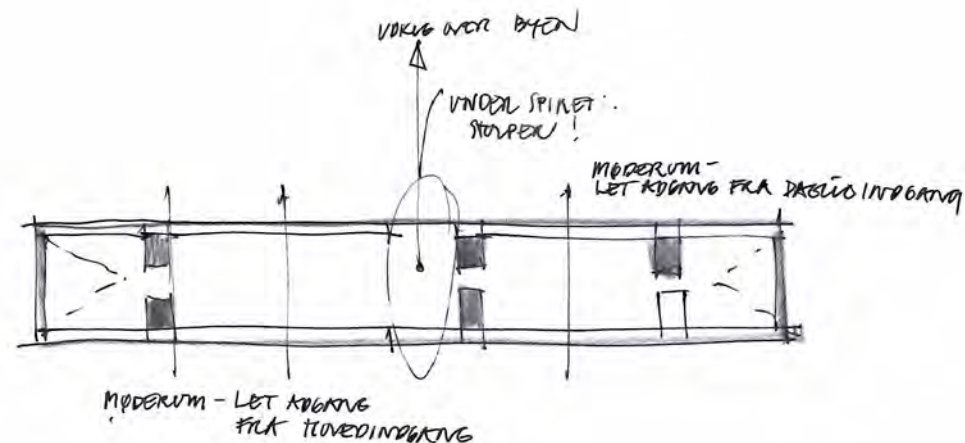
Rum med behov for dagslys og for direkte adgang, samt tungere og grovere funktioner, får sin plads i stueetagen. Det kan være kontorer mod syd, og i en afdeling for sig frokostrestaurant og produktionskøkken, der også skal betjene Børssalen og håndtere mødeforplejning.

FØRSTESALEN opretholder sin storslåede og repræsentative karakter, hvor man kan se hele vejen igennem huset og fornemme den oprindelige kæmpesal - helt fra ankomsten fra rampen til glaspartiet i den modsatte gavl.

I BØRSGANGEN holdes traditionen højt, her er fortsat direktørkontor og tilhørende mødelokaler.

ANDENSALEN får en multianvendelig karakter, hvor man kan få glæde af den intimitet, der er under den rige trækonstruktion. Her er diskrete møderum og direkte adgang af de nye trapper, som forbindes til receptionerne i begge ender af huset. Og her er et rum under spiret, der har kvaliteter som ingen andre steder i bygningen.

Et sted hvor man kan mødes efter møderne.

Principper for hoveddisponering i den nye struktur
 Øverst: tagetagen, midt for: førstesalen og nederst: stueetagen. Skitser er ikke målefaste og alene udtryk for visionens hovedtræk.

Mørkegrå områder viser principper for lodrette forbindelser i form af trapper og elevatorer. Grå områder er områder, hvor struktur og form i hovedtræk bevares uændrede.

BEMÆRK at hoveddisponeringen skal opretholdes samtidigt med, at huset brandsikres på hensigtsmæssig vis. Alle installationer skal underordne sig hovedstrukturen.

Den ny Børssal

Grosserer-Societetets Børssal var skabt til at imponere. Byåben, kunstværker, udskåret træværk og indbygget inventar satte en historisk inspireret atmosfære i det søjleopdelte rum.

Børssalen er fortsat beliggende på førstesalen og der er indgang hertil fra Børsrampen, der udgør den stort tænkte optakt til salen. Det betyder, man straks oplever hele etagens usædvanlige udstrakthed: man kan allerede ved indgangen se hele vejen igennem bygningen, til den store åbning i Børsgangens østlige gavl. Salen er stor; større end den nedbrændte Børssal, og den rummer på samme tid en imponerende storslåethed og en særlig intimitet.

Når man er hér, så mærker man, at man er i Christian IV's eventyrlige Børsbygning. Man genkender træk fra den gigantiske førstesal, der stod færdig for 400 år siden, men førstesalen er ikke en enkel og robust kræmmersal – den er meget mere end det. Gennem sin bygningskunstneriske bearbejdning rækker Børssalen både tilbage i historien og ud i fremtiden og kan både forstås i den store helhed og i en fortællende detaljering – på en måde, der aldrig taber sin betydning.

Børsens ydre arkitektur er både avantgardistisk og folkelig. Det gælder også Børssalen, og det sker, fordi den er på det bygningskunstnerisk allerhøjeste niveau.

Tv: Et kig ind fra rampen, hvor man fornemmer hvor stor førstesalen egentligt er. Den Ny Børssal udgør en stor del af det frie rum og henter sin storhed i udstrækningen

Frokostrestaurant

En hovedopgave i Dansk Erhverv er rådgivning af brancheorganisationer og medlemsvirksomheder. Møder mellem medarbejdere, medlemmer og interessenter er en grundlæggende og vigtig aktivitet.

Der etableres en restaurant til frokostmøder, som understøtter møder med medlemmerne. Området placeres i stueetagen, nær køkkenet. Her er både indgang fra den nye, langsgående gang, fra øverste etages møderum og her kan etableres direkte adgang udefra.

Rummets karakter henter sin kraft i Christian IV's boder. Atmosfæren er rolig, urokkelig. Her er små borde med god plads til fortrolige samtaler.

Kunsten kan være direkte integreret i rummets overflader og i detaljer som fx service, duge og inventar.

Tv: I dag står rummene i stueetagen helt blottede. Man fornemmer den større rumhøjde, og man bemærker vinduers og døres fine former og kontakten til det lige udenfor, der kan fremhæves i en arkitektonisk bearbejdning

Ny sal

Børsen blev med tiden også et åbent samlingssted for byens indbyggere, hvor der kunne udveksles nyheder og skabes netværk. Den blev et centrum for nyheder med postens indtog samt et videnssted som Nordeuropas vigtigste bogudsalg.

Den nye sal er placeret på førstesalen og er på samme tid en selvstændig sal og en bisal til Børssalen. Den vil nyde godt af også at have indgang fra rampen, hvorfra der er kig ud over Slotspladsen og Holmens Kirke.

I den nye sal mødes det ydre samfund og den indre organisation; her fortælles Børsens historie, her reflekteres.

Karakteren er fri, åben, inviterende til forskellighed og dialog. Stemningen er dynamisk og afspejler Dansk Erhvervs stadige energi og udviklingskraft.

Tv: Førstesalen set mod Slotspladsen. Den nye sal vil vinde ved placering i det modstående hjørne, til højre i billedet

Under Spiret – loungeområde

I flere århundreder har Børsens været mødested for rigets mest fremtrædende købmænd: Først sælgende genstande, så værdipapirer. Et sted, hvor der er indgået aftaler med stor betydning for hele samfundet. Hvor man har mødtes og udvekslet erfaring og varer.

Under Spiret bliver et nyt, intimt forsamlingsrum for alle medlemmer. Her ser man indad. På den mest eksklusive placering under spiret mødes man, og man ser ud over byen enten fra de store kviste eller oppe fra tårnet under spiret.

Karakteren er indadvendt og varm.

Kunsten Under Spiret fejrer købmandsskabet, spejler og reflekterer over brancher og medlemmerne og viser den historie, Børsen er rundet af.

De gamle ventilationsanlæg var snoet ind i den gamle konstruktion alt efter hvad der var muligt. Mange installatører har været vanskelige at komme til efterfølgende

OVERVEJELSER OVER TEKNISKE FORHOLD

Installationer gennem tiden

Børsen er opført uden tekniske installationer bortset fra skorstene i gavlene. Her var de integrerede i det arkitektoniske udtryk.

Bygningen var uopvarmet på nær førstesalens fire små hjørnerum og ventilation foregik gennem døre og lemme.

Med tiden er der tilføjet først decentrale varmeanlæg med tilhørende skorstene. Senere er tilføjet radiatoranlæg, elinstallationer, kølingsanlæg og ventilationsanlæg. Der er tilføjet vandinstallationer, afløb, kloakering, it-systemer og sikring.

Alle installationer er gennem tiden tilføjet med tidens udtryk. Der har været de fremmeste radiatorer, integreret belysning og ventilationsanlæg, der sine steder ikke er synlige for øjet.

Installationerne har været ført bag panelvægge, i etagedækket, under forsænkede lofter, under forhøjede gulve, i skunke og på spidsloftet. Senere blev etableret en teknikgang under den langsgående gang i hele bygningens længde. Den eksisterer stadig, men opfylder ikke længere Arbejdstilsynets krav og kan derfor ikke opfylde behovet for tilgængelig føring af tekniske forbindelser.

De mange ombygninger og ændringer har medført komplicerede og svært tilgængelige løsninger, der på tidligere tidspunkter var ført med svækkelse af både brandsikkerheden og bygningens originale materiale.

Fremtidige forhold

Tiltag, der ikke fandtes i det oprindelige hus, som for eksempel teknikrum, elevatorer og ventilationsanlæg, skal i videst muligt omfang placeres i det brændte afsnit. Her kan det tilpasses uden at påvirke originals substansen. Føringsveje skal indtænkes, så de er fremtidssikrede i videst muligt omfang, herunder skal de kunne optage flest muligt af de mange ændringer, der må formodes at ske i bygningen over en flerehundredeårig periode.

Alle synlige dele af de tekniske installationer skal i vidst muligt omfang udføres så de enten ikke fanger øjet eller så de bidrager til udtrykket i bygningen – dvs. at standardelementer, der måtte trække opmærksomheden væk fra den fredede bygning, skal undgås.

Alle installationer skal underordne sig hovedstrukturen i bygningen.

Brandmæssige forhold

Der er parallelt med visionsarbejdet udviklet brandstrategier, hvor de fremmeste danske og internationale erfaringer er samlet og videreudviklet til de bedst mulige principper for sikring både under det kommende byggeri og af bygningen i fremtiden.

Visionen og brandstrategierne skal samtænkes, så alle beskrevne forhold i visionen overholdes samtidigt med, at brandstrategien efterleves.

KUNSTEN I BØRSEN

Hånd i hånd

– om samarbejder mellem arkitekter, kunstnere og kunsthåndværkere

Samarbejder mellem arkitekter, kunstnere og kunsthåndværkere ca. 1600-ca. 1900

Den klare opdeling mellem arkitekter, kunstnere, ingeniører, håndværkere og andre fagligheder, vi kender til i dag, hører det moderne, industrialiserede samfund til. Men denne adskillelse bliver i stigende grad anfægtet af en ny type kunstneriske og designfaglige praksisser, der arbejder i grænselandet mellem design, arkitektur, kunsthåndværk og billedkunst. Derved er der tendenser i nutiden, som minder om det, der var praksis i før-moderne tid. Perioden 1500-1800 var især præget af en form for kunsthåndværkerkultur i fyrstens, kirkens eller elitens tjeneste, hvorunder bygmestre, billedkunstnere og håndværkere ofte arbejdede tæt sammen. Industrialiseringen, demokratiseringen og opkomsten af en ny offentlighed i løbet af 1800-tallet betød imidlertid, at billedkunstnerne fik et bredere manøvrerum og i højere grad opererede uafhængig af arkitekturen. I den samme periode blev billedkunsten også mere løsrevet fra kunsthåndværket og dekorationsmaleri, som til gengæld blev tvunget til at forholde sig til den voksende industri.

De følgende sider giver et kort historisk rids af samarbejdsformer og fagopdelinger fra 1500-1600-tallet og frem til i dag.

1500-1600-tallet

I senmiddelalderen og renæssancen (1300-1500-tallet) var den almindelige forståelse af billedkunstnere (maleri og skulptur) og arkitekter, at de var håndværkere, og at deres værk var brugskunst. I Europas væsentligste økonomiske centre (fx Firenze i 1400-tallet) ses de første tendenser til, at enkelte, meget anerkendte arkitekter og billedkunstnere begyndte at træde ud af håndværkernes rækker og markere sig som individuelle kunstnerpersonligheder. Men en egentlig skelnen mellem kunstner og håndværker, arkitekt og murer/ingeniør var undtagelsen snarere end reglen, og det var helt almindeligt, at man arbejdede på tværs af fagene, altså at fx malere også designede arkitektur og kunsthåndværk.

I Danmark var håndværksfaget i løbet af middelalderen blevet organiseret og professionaliseret gennem oprettelsen af håndværkerlaug, der havde monopol på at udøve et håndværk i en by, og som stod for oplæringen af nye generationer af håndværkere. Fra starten af 1600-tallet blev det tillige normalt, at en svend efter endt uddannelse tog tre til fem år på valsen, inden han kunne blive mester. Herigennem fik håndværkerne kendskab til metoder og byggeskik i andre lande, ikke mindst det tyske område, hvis sprog mange danske håndværkere beherskede.

Christian IV prøvede i 1613 at ophæve laugenes vedtægter for at få mere frihandel og undgå karteldannelse, men måtte på grund af det medfølgende anarki genindføre dem allerede i 1621. Københavns Malerlaug fik således deres vedtægter i 1622 og Københavns Murer- og Stenhuggerlaug i 1623 af Christian IV, der fik brug for en pålidelig arbejdskraft til sine mange byggeprojekter, herunder Børsen.

Typisk udsprang byggemesteren af sådanne laug, deriblandt bygmesteren bag mange af Christian IV's byggerier. Hans van Steenwinckel den yngre (1587-1639), som oprindeligt var uddannet stenhugger, og som færdiggjorde Børsen, var fra en stenhuggerfamilie, hvor også faderen Hans (indvandret fra Nederlandene) og broderen Lorenz havde været involveret i Børsens opførelse. En byggesag som Børsen var et komplekst forehavende, hvis enkelte dele blev ledet af folk, hvis navne vi fortsat kan identificere, for eksempel muremester Morten Weichardt, tømrermester Vidt Kragen og stenhuggerne Hermann Rolfeinck og Geert Backmann, der udhuggede sandstensornamenterne. Christian IV var i den forbindelse den samlende figur, der selv var involveret i alle detaljer, og som – typisk for byggeprojekter på dette tidspunkt – løbende justerede og ændrede bygningens udseende i de næste årtier, samtidig med, at han også sørgede for finansieringen af projektet. Et byggeprojekt var på denne tid et slags work-in-progress, hvor tegningsmaterialet var sparsomt, og hvor mange æstetiske og tekniske beslutninger og ændringer blev foretaget undervejs på byggepladsen. Undertiden i samtale mellem bygherren, bygmesteren og håndværkerne, der måske først udførte nogle prøver i 1:1, blandt andet inspireret af tidens illustrerede mønsterbøger og arkitekturtraktater, som sammen med de mange omrejsende kunstnere og håndværkere medvirkede til at udbrede forbilleder og teori fra fx. Nederlandene og Italien til resten af Europa.

Tidens uddannede kunstmalere som Jacob von Doordt (d. 1629) og Pieter Isaacs (1559-1625), der begge fik opgaver for Christian IV, var kun få i antal og løsere organiseret end andre håndværkere. De to kunstnere var kendetegnende for deres fag meget berejste, Isaacs bl.a. i Italien. De havde arbejdet hos mestre i udlandet og søgte bestillingsopgaver ved forskellige hoffer. Derudover møder vi på Christian IV's tid et voksende europæisk marked for genremalerier, der ofte blev skabt uafhængigt af en individuel bestiller eller en given arkitektonisk kontekst. De mange malerier, der er indsat i panelerne i Christian IV's Vinterstue på Rosenborg, blev f.eks. indkøbt i Antwerpen uden i forvejen at være fremstillet til det pågældende rum.

1700-tallet

I 1700-tallets Danmark var hoffet fortsat den drivende kraft i udviklingen af en dansk bygningskunst, billedkunst og håndværk. De toneangivende bygmestre, der var involveret i Christian VI's mange slotsbyggerier, var ofte uddannet inden for militærets fortifikationskorps: Elias David Häusser (1687-1745); Nicolai Eigtved (1701-1754); Lauritz de Thurah (1706-1759). Disse bygmestre arbejdede tæt sammen med hinanden og en hærske af bl.a. italienske stukkatører, franske billedhuggere og tyske snedkere på slotte som Christiansborg, Hirschholm og Eremitagen. Arbejdsprocessen i form af et tæt samarbejde mellem håndværkere, bygmestre og billedkunstnere var stort set den samme som 100 år tidligere, selvom hierarkiet, rollefordelingen og krav til forhåndsgodkendt tegningsmateriale nu var tydeligere i kraft af en professionaliseret, enevældig statsadministration.

Først med etableringen af Det Kongelig Danske Skildre- Bildhugger- og Bygnings-Academi i 1754 opstod en egentlig civil statslig uddannelse, der omfattede uddannelser af arkitekter, billedkunstnere og skulptører, men som senere også tilbød aftenundervisning til Københavns mange håndværkere og en uddannelse af dekorationsmalere.

1800-tallet

Etableringen af Kunstakademiet og dets aftenundervisning sikrede i en dansk kontekst en fortsat stærk sammenhæng mellem billedkunstnere, arkitekter, skulptører og håndværkere, f.eks. i Thorvaldsens Museum fra 1848, der ud over arkitekten Gottlieb Bindesbøll (1800-1856) også involverede tidens førende billedhuggere, dekorationsmalere og kunstmalere. Her er kunstarterne tænkt sammen på en måde, hvor det er vanskeligt at skille dem ad. Det peger i retning af en lidt senere tids forestilling om gesamtkunstwerk, en forestilling, som for alvor manifesterer sig i forbindelse med Skønvirke-bevægelsen omkring 1900 (svarende til Arts and Craft, Jugend og Art Nouveau i andre dele af Europa). Her søgte kunstnere, arkitekter og kunsthåndværkere i reaktion mod industrialiseringen en ny form for kunstarternes forbrødring. I denne periode begyndte arkitekter og billedkunstnere i højere grad også at tegne møbler og brugsgenstande og at arbejde tæt sammen med række kunsthåndværkere, der havde en mere original kunstnerisk tilgang end den traditionelle håndværker.

1900-tallet

Skønvirkebevægelsen fik sit aftryk i det 20. århundrede, hvor design og arkitektur ofte blev tænkt sammen, f.eks. i Arne Jacobsens (1902-1971) totaldesign til SAS Hotel fra 1960, hvor alt fra bygning til møbler og spisebestik blev tegnet igennem af arkitekten. I samme periode blev selve billedkunsten imidlertid mere uafhængig af arkitekturen og kunsthåndværket. Her kulminerer den bevægelse mod kunstens autonomi, som begyndte i senmiddelalderen og renæssancen. Ifølge den moderne forståelse er kunsten ”interesseløs”, det vil sige, at kunst er noget, som ikke tilpasser sig en bestemt funktion eller bestemte interesser (altså bestillernes ønsker). Kunst defineres dermed som noget, der så at sige er nytteløst. I den brede offentlighed forstod man i voksende grad kunst som et særligt felt, der udsprang af en enkelt kunstners profil snarere end af et tværfagligt samarbejde. Et ønske om at fremme den billedkunstneriske udsmykning i offentlige bygninger og rum institutionaliserede på en måde denne autonomi og førte til oprettelsen af Statens Kunstfond i 1956 og til kunstkirkulæret fra 1983, hvor en vis procentdel af byggesummen på statslige byggerier (pt. 1,5 %) øremærkes til kunstnerisk udsmykning.

Nyere tid

I kølvandet på de mange kulturelle opbrud, der har fundet sted især fra 1960’erne og frem, er dette moderne kunstbegreb imidlertid i stigende grad til forhandling. Ideen om et veldefineret værk, typisk et maleri, der kan hænge på et museum, er udvidet med et ubegrænset antal nye former, som blandt meget andet inkluderer stedsspecifik kunst (hvor omgivelserne bliver en del af værket), midlertidighed (performances) og sociale interventioner (eksempelvis ved kunstnere, der indgår i samarbejder med embedspersoner og arkitekter om urbanistiske projekter). Sideløbende med dette vælger mange kunstnere at samarbejde i grupper og måske endda understrege ophævelsen af kunstnerindividets betydning ved at anvende et gruppenavn (fx Superflex). Den interesse for den stedsspecifikke kunst, som også de offentlige bestillinger af kunstneriske udsmykninger har fremmet, medfører i sagens natur også overlap mellem en konventionel billedkunstnerisk praksis og design- og ingeniørvirksomhed. Hvis en kunstner eksempelvis inddrages i udsmykningen af et helt rum i et nyt byggeri, involverer det typisk en forholden sig til bygningens materialer, rummets funktion, belysning og lignende. De (få) kunstnere, der har meget stor, international succes (såsom Olafur Eliasson), har værksteder med ansatte, der dækker et meget bredt felt af fagligheder. Men tendensen til

samarbejder og overlap mellem fagligheder er i det hele taget voksende i snart sagt alle sammenhænge.

En anden tendens i nutiden, som det er relevant at tage med i denne forbindelse, er den brede optagethed af materialer og tidslighed, som formentlig blandt andet er en reaktion på vores stadig mere digitaliserede og skærmbaserede hverdag. Inden for det billedkunstneriske felt ses det i udforskningen af alle mulige andre stofligheder og værkformer end det traditionelle maleri og de konventionelle skulpturmateriale (selvom disse naturligvis også dyrkes som en del af nutidens mangfoldige praksisformer); og det gør sig gældende ved kunstnernes udforskninger af langsommelighed i fremstillingerne af værker og ved alle mulige undersøgelser af genbrugs- og transformationspraksis i udarbejdelsen af værkerne.

Med genopbygningen af Børsen står vi således i en situation, hvor behovet for at give bygningens indre en passende form og dekoration stemmer vældig godt overens med disse de mest kreative tendenser i samfundet.

Selvom nutidens kunstnere ikke har de håndværksmæssige færdigheder, som gjorde sig gældende historisk set, er selve interessen for samarbejde og nutidens enorme fokus på materialer, omhyggelig forarbejdning og gen-skabelser, transformation og genanvendelser af både form og indhold et optimalt afsæt for en ny, ambitiøs og til-tiden version af Børsen.

Vi har bedt en kunsthistoriker og en arkitekt om at bidrage med deres perspektiv ved at belyse hvordan samarbejdet mellem arkitekt, kunstner og håndværker har været siden renæssancen, hvor Chr. 4 var bygherre

MARIA FABRICIUS HANSEN er professor i kunsthistorie på Københavns Universitet

PETER THULE KRISTENSEN er professor i arkitekturhistorie ved Det Kongelige Akademi – Arkitektur

Vision for kunsten i Børsen

Visionen for kunsten lægger sig i forlængelse af Christian IV's oprindelige, høje ambitionsniveau for kunsten.

Børsbygningens DNA som en bygning, der via både arkitekturen og kunsten skal afspejle udsyn og innovation, fastholdes.

Kunstværkerne reddes ud af den brændende bygning.
Foto: Ida Marie Odgaard/Ritzau Scanpix

KULTURARV OG NUTIDSKUNST – SOM PERLER PÅ EN HISTORISK SNOR

Analyse

I Børsen har der altid været kunst fra både fortid og samtid. Bygningen indeholdt kunstværker fra de sidste knap 400 år. De ældste på facaden i form af sandstensskulpturer og spiret og indenfor i form af en samling af malerier, kobberstik, skulpturer, buster, grafik samt mange andre kulturgenstande. Dertil kom den kunst og udsmykning, som var integreret i den brændte del af bygningen. I interiøret er der gradvist og i takt med at bygningens funktion ændrede sig, implementeret udsmykning og kunst – fx portrætter udført af nogle af tidens mest anerkendte eller populære kunstnere. Fra Krøyers Fra Københavns Børs fra 1895 til mosaikken i receptionen, udført i 1957 af Boye Givskov, der fortæller Børsens og handlens danmarkshistorie. Børsens kunstværker rummer sågar musik – den såkaldte Børs Kantate, Op. 31 af Carl Nielsen. I galleriet over Børssalen fandtes blyindfattede ruder med byvåben fra europæiske havnebyer samt værker, der var blevet bestilt specifikt til salen. Herunder fire kultegninger af Lorenz Frølich med mytologiske motiver.

Den kunst, der er kommet til Børsen gennem tiderne, består mestendels af portrætter og historiemalerier. Formålet med kunsten har primært været at spejle og hylde kongen, adlen eller senere erhvervsfolk og medlemmer af Grosserer-Societet, eller at afbilde deres eller handlens historie.

Vision

Billedet af Dansk Erhvervs direktør Brian Mikkelsen, der sammen med kolleger og tilløbende borgere,

bærer kunstværker ud af Børsen, er indprentet i vores kollektive hukommelse. Dét skal for fremtiden stå som et symbol på vigtigheden af kunsten i Børsen. Og som et symbol på fællesskab og samarbejde. Billedet er derudover et symbol på vigtigheden af samarbejdet mellem de mange håndværkere, arkitekter, kunstnere m.fl., som i fællesskab skal genopføre Børsen, et af de største bygningsmæssige ikoner i Norden.

Stort set alle værker blev reddet ud, – og vil nu blive konserveret og siden genophængt – enten på deres oprindelige placeringer, fx værkerne på Børsgangen, eller på nye steder, herunder mosaikken fra receptionen og de fire kultegninger fra Børssalen.

Kunst er uerstattelig kulturarv, der indkapsler historiens vingesus. Og med dette som pejlemærke i visionen, bør traditionen med prioriteringen af kunst og udsmykning føres videre som et centralt element. Nye værker skal føjes til som perler på den historiske række af ”samtid”, som er repræsenteret i Børsen. Og der skal være fokus på at skabe forbindelser på tværs af fortid, nutid og fremtid.

Børsen skal i fremtiden både rumme, værne om og formidle kulturarv i form af kunst, der allerede findes, samt ny kunst, der afspejler samtiden og peger frem mod fremtiden. Tilførslen af nutidige kunstværker skal sikre, at Børsen fortsat spejler det danske erhvervsliv og den samtid, det fungerer i.

Fremtidens kunst i Børsen skal mere end blot portrættere, hylde og hædre Børsen, medlemmerne og erhvervslivet. Den skal være til stede både som storslået integreret udsmykning, der giver et sug i maven, fx i Børssalen, og som detaljer i en gennemtænkt helhed. Den skal andre steder give os nye perspektiver på os selv, hinanden og vores

omverden, udvide vores forestillingsevne og inspirere os til at tænke innovativt. Visse steder i Børsen skal der skabes rum og værker, hvor kunst og kunstnere kan bidrage med et nyt blik på Børsens kulturelle arv, og husets lange historie kan aktiveres gennem nye fortællinger. Det kan for eksempel være i den nye sal, og aktuelle emner kan være bæredygtighed, kvinders roller i erhvervslivet, kolonitiden, grøn energi, der er nogle af tidens vigtige temaer for medlemmerne.

CHRISTIAN IV – EN VISIONÆR BYGHERRE

Analyse

Christian IV var en visionær byggherre med en stor passion for kunst og arkitektur og med sans for detaljen. Kunst og udsmykning i Børsbygningen skulle afspejle Danmarks status som et centrum for handel, og skabe et billede af en velstående og dannet nation. Mens dragespiret var et nationalt symbol på den danske handelsstyrke og kongemagt, forestillede sandstensskulpturerne på facaden repræsentanter fra fremmede nationer. Det grundlæggende formål med Børsen var at skabe et rum, der faciliterede og understøttede det internationale møde.

Vision

De oprindelige ambitiøse ideer bag Børsen, og særligt Christian IVs visionære prioritering af kunst og arkitektur som centralt element i opbygningen af den moderne danske nation skal inspirere den nye vision for kunsten i Børsen. I Børsen genetableres også gennem kunsten en forbindelse til de oprindelige ideer – helt i Christian IV's ånd. Visionen for kunsten i fremtidens Børsen bør lægge sig i forlængelse af

Værker som blev reddet ud af Børsen under branden opbevares nu i Fællesmagasinet, Slots - og Kulturstyrelsen i Vinge. Fra venstre: Malerierne *Fiskere, Gl. Strand*, 1899 af Erik Henningsen, *Udsnit af Børsen med spir og midterparti*, 1937 af Svend Hammershøj og *Portræt af Chr. IV* af Karel van Mander (usikkert), sandsynligvis kopi fra midten af 1800-tallet

Christian IV's oprindelige, høje ambitionsniveau. Børsbygningens DNA som en bygning, der via både arkitekturen og kunsten, skal afspejle udsyn og innovation, fastholdes. Eksempelvis skal kunsten i Børssalen, som er det største, mest udadvendte rum være på det højeste internationale niveau og have et globalt perspektiv.

FRA GESAMTKUNSTVÆRK TIL #SammenOmBørsen

Analyse

I mange af Christian IV's byggerier smelter arkitektur, indretning og kunst – fra det store samlede udtryk til mindste detalje – sammen og bliver en integreret helhed i totaludsmykninger af gulve, paneler, kassettelofter, glasmosaikker, stoftapeter. Men også funktionelle genstande som møbler, inventar, ure, sadler, uniformer, rustninger og seletøj blev i renæssancen genstand for en sammensmeltning af kunst og håndværk, og derved et stærkt udtryk for et samarbejde på tværs af fagligheder og teknikker.

Selvom der ikke oprindeligt var udsmykning i det indre af Børsen, sås det tydeligt i det ydre. Og i Børsens indre har der sidenhen, – stedvist –, været tænkt en sammenhæng mellem arkitektur, kunst og inventar: I Børssalen i form af de specialdesignede bænke langs salens sider, samt fire store specialudførte lysekroner, i skiftende udgaver. Tilsvarende, på Børsgangen i Tietgensalens guldbesatte lærredstapet og høje træpaneler, Empiresalonens oprindelige tapet og spejle og i Komitesalens integrerede bord, udført af Gottlob, og Formandens kontor, der blev indrettet med møbler af Kaare Klint.

Frølichs kultegninger reddes ud fra Børssalen under branden.
Foto: Lars Daugaard

Vision

Børsen er og skal være et "gesamtkunsværk", hvor samarbejdet og sammenhængen mellem arkitektur, kunst og inventar udgør en sanselig og stimulerende helhed. Det tætte samspil mellem kunst, arkitektur og håndværk bevares ved, at kunsten prioriteres som en integreret del af arkitekturen og tænkes ind fra starten. Og ved at dette helhedsudtryk udfoldes i Børsen i et tæt samarbejde mellem arkitekter, kunstnere, håndværkere og bygherren afspejlende genopførelsens motto: Sammen om Børsen.

Det er oplagt at genoptage de stærke historiske traditioner for tværfagligt samarbejde blandt kunstnere, arkitekter og håndværkere som findes i Danmark, og derigennem bidrage til at revitalisere og opnå fornyet fokus på det gode og bæredygtige håndværk, der både æstetisk og materialemæssigt kan holde de næste 400 år. Der udarbejdes parallelt en strategi for inventar, som skal sikre, at det samlede helhedsindtryk i det nye Børsen sikres.

Det tætte samspil mellem kunst, arkitektur og håndværk som prægede renæssancens udtryk bevares ved at kunsten prioriteres som en integreret del af arkitekturen og tænkes ind fra starten.

Dette helhedsudtryk udfoldes i Børsen i et tæt samarbejde mellem arkitekter, kunstnere og håndværkere

Biblioteket i Børsen før branden, med P.S. Krøyers *Fra Københavns Børs* fra 1895. Billedet er reddet ud og udlånt til Skagens Museum. Foto: Dansk Erhverv

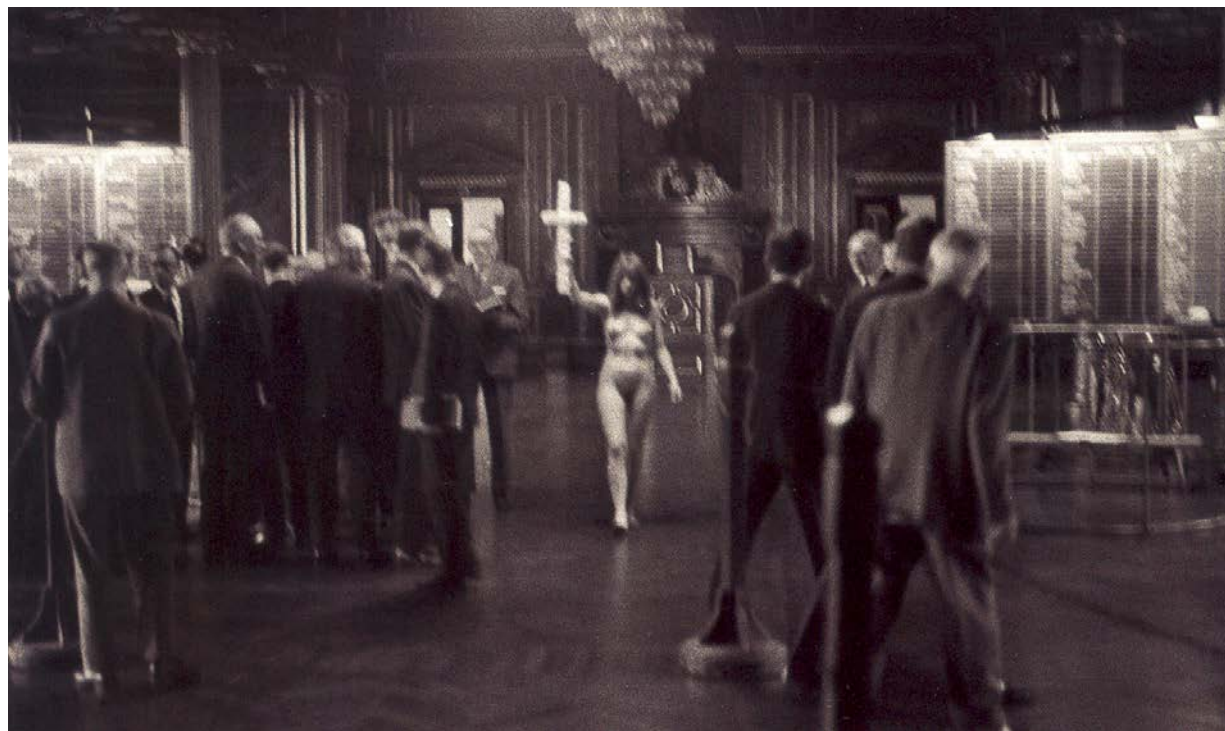
BØRSBYGNINGEN SOM RUM FOR EKSTERNE EVENTS OG UDSILLINGER

Analyse

Ud over den kunst, som Børsens ejere selv løbende har erhvervet, har Børsbygningen igennem årene været fortolket af – og fungeret som – et symbolsk rum for kunstnere. Næsten alle de største danske kunstnere i det 18.-19. århundrede har på et tidspunkt bidraget til Børsens kunsthistorie, enten ved at afbilde bygningen udefra som kernemotiv eller som baggrund for store københavnerbegivenheder: Jens Juel, Christoffer Wilhelm Eckersberg, Bertel Thorvaldsen, Anton Melbye, Otto Bache, Lorenz Frølich og P.S. Krøyer, eller ved at synge eller digte om Børsen. I 1969 gennemførte kunstnerne Bjørn Nørgaard og Lene Adler Petersen en spontan performance, hvor Lene Adler Petersen gik nøgen gennem Børssalen, bærende på et kors, under titlen 'Uddrivelsen af templet' eller 'Den nøgne kvindelige Kristus.' Og i 2019 blev 50-årsdagen for den ikoniske happening markeret med eventet 'Momentum – køn og kunst på Børsen,' hvor kunstnerne Sophie Dupont, Lilibeth Cuenca Rasmussen, Mette Riise og duoen Philip | Schneider opførte fire nye live-performances i Børssalen.

Vision

Fremover vil Børsen danne rammen om kunstnerisk skildring, refleksion og dialog, hvor både kunsten og kunstneren kan interagere med bygningen som historisk ramme og symbolsk motiv. Der skabes rum for dette element i den nye sal, som skal rumme skiftende udstillinger og events.

Lene Adler Petersen og Bjørn Nørgaard, Uddrivelsen af templet / Nøgen kvindelig Kristus, Aktion / 1969. Foto. John Davidsen

Niveauer og roller for kunsten i Børsen

I Børsen vil kunsten få forskellige roller og udtryk i de forskellige dele af bygningen. Kunsten kan overordnet inddeles i tre kategorier; 1) den repræsentative kategori, 2) medlemmernes kategori og 3) medarbejdernes kategori.

1. Kunst i den repræsentative kategori vil være at finde i Børssalen, på Børsgangen og ved indgangene/receptionerne samt i de eksterne mødelokaler. Her skal kunsten være på højeste internationale niveau og signalere globalt udsyn, dannelse og innovation. Kunst skal være en integreret del af Børssalen, som elementer integreret i gulve, vægge, lofter eller inventar, lamper, specialdesignede funktioner som fx faste møbler, rumdelere el.lign. Kunsten skal med andre ord bidrage til totaloplevelsen, den unikke storhed og wow-effekten i den nye Børssal. På Børsgangen skal kunsten primært fungere som kulturarv, der fortæller historien i de forskellige historiske perioder gennem den eksisterende kunst – og eventuelt gennem ny kunst, der føjer sig til som ny kulturarv for fremtiden.

2. Kunst i medlemmernes kategori skal fx installeres i de rum, der er eksklusivt for medlemmerne af Dansk Erhverv; ”Under spiret” og ”Frokostrestauranten”. Her skal samtidskunst på højeste niveau gå i dialog med medlemmernes og deres faglige og branchemæssige verden. Gennem samtidskunstens mangfoldige og aktuelle former vil vi inspirere medlemmerne til at rette blikket fremad mod nye løsninger. Som en opsigtsvækkende overbygning vil vi i Frokostrestauranten også integrere kunsten i fx inventaret og i detaljer som fx service og duge inspireret af Christian IV pragtdug fra 1621.
3. Kunsten på medarbejdernes kontorer og interne mødelokaler skal også spejle kulturarven gennem både eksisterende historisk kunst og samtidskunst. Ved at lade kunsten sætte et tydeligt aftryk på de rum, medarbejdernes færdes i, er kunsten også en kilde til inspiration i hverdagen. Ambitionen er desuden, at kunsten vil blive opfattet som et medarbejdergode, der øger trivslen og arbejdsglæden.

Fremover vil Børsen danne rammen om kunstnerisk skildring, refleksion og dialog, hvor både kunsten og kunstneren kan interagere med bygningen som historisk ramme og symbolsk motiv.

Der skabes rum for dette element i den nye sal, som skal rumme skiftende udstillinger og events.

Det Kgl. Biblioteks billedsamling, JonalsKO163

OMGIVELSER

Børsen blev oprindeligt bygget på en i 1624 ny-anlagt dæmning mellem Christiansborg Slot og Christianshavn.

De nære omgivelser omkring Børsen er udvidet hvor bassinet på begge sider af bygningen er kastet til og gradvis omdannet til byrum.

Den oprindelige forbindelse mellem Børsen og Christiansborg Slotsplads er nu delt af en bred tosporet vej. Den oprindelige sammenhængende plads er nu delt i to mindre pladser.

Der er et potentiale i at gentænke Børsens sammenhæng med hele Slotsholmen, herunder rampens oprindelige forbindelse med Slotspladsen.

2024

Potentiale for forskønnelse af Slotsholmsgade.
Det Kgl. Biblioteks billedsamling, DTo18994

